

***Miten vanhemmat voivat olla näin julmia
tyttärilleen?***

Toiseus sukuelinten silpomista käsittelevissä suomalaisissa
lehtiartikkeleissa

Maiju Linna
Uskontotieteen pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution -
Tekijä – Författare Maiju Linna		
Työn nimi – Arbetets titel <i>Miten vanhemmat voivat olla näin julmia tyttärelleen?</i> Toiseus sukuelinten silpomista käsittelevissä suomalaisissa lehtiartikkeleissa		
Oppiaine – Läroämne Uskontotiede		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum 7.1.2020	Sivumäärä – Sidoantal 104
<p>Tiivistelmä – Referat</p> <p>Tutkielma on sisällönanalyysi silpomista käsittelevien lehtiartikkeleiden toiseuttavista representaatioista ja rakenteista. Sukuelinten silpomista käsittelevä uutisointi on lisääntynyt Suomessa huomattavasti viime vuosien aikana, mikä on johtanut lisääntyneeseen tarpeeseen pohtia uutisoinnin eettisyyden ja vaikuttavuuden välistä rajapintaa. Lähestyn aihetta kahden tutkimuskysymyksen kautta: minkälaisia toiseuttavia representaatioita ja rakenteita sukuelinten silpomista käsittelevistä lehtiartikkeleista on löydettävissä, ja millä keinoin näitä toiseuttavia representaatioita ja rakenteita tuotetaan?</p> <p>Tarkastelen aihettani toiseuden eri teorioihin ja tutkimukseen – erityisesti Stuart Hallin, Olli Löytyn ja Pentti Raittilan ajatteluun – sekä Benedict Andersonin kuviteltujen yhteisöjen teoriaan nojautuen. Visuaalisen aineiston ja representaatioiden analyysissä hyödynnän erityisesti Gunther Kressin, Theo van Leeuwenin, Janne Seppäsen sekä Geoffrey Millerin tutkimuksia.</p> <p>Tutkielmani aineisto koostuu 118 lehtiartikkelista, joista 68 julkaistiin Helsingin Sanomissa, 34 Iltalehdessä ja 16 Ilta-Sanomissa tammikuun 2014 ja lokakuun 2019 välillä. Sisällytin aineistooni sellaiset lehtiartikkelit, jotka puhuvat sukuelinten silpomisesta tai silpomisesta ja naisten ympärileikkauksesta, mutta jätin aineiston ulkopuolelle ainoastaan naisten ympärileikkauksesta puhuvat jutut.</p> <p>Aineiston kvantitatiivinen analyysi paljasti, että ympärileikatut tai ympärileikkauksen uhan alla olevat tytöt ja naiset, ympärileikkaajat ja muut yhteisön jäsenet, joita ympärileikkaaminen koskettaa, ovat lehtiartikkeleissa läsnäolevia, mutta äänettämiä puheen kohteita. Ympärileikkausta vastustavat yhteisön jäsenet taas saavat huomattavasti useammin puherooleja ja heillä on muita useammin dialogia eri toimijoiden kanssa. Aineiston kvantitatiivisen analyysin pohjalta vaikuttaa siltä, että niin sanottuun vastustamisen narratiiviin sopiminen toimii eräänlaisena pääsylippuna rooliin, jonka kautta puhujasta tulee yksi ”meistä”, jotka taistelevat toimenpidettä vastaan.</p> <p>Aineiston kvalitatiivisessa analyysissä sen sijaan ilmeni, että silpomista käsittelevissä lehtiartikkeleissa rakennetaan toiseuttavia representaatioita puhdas–likainen, itse–muut sekä hyvä–paha -dikotomioiden ympärille. Suhtautuminen ympärileikkaamiseen on kaksijakoista; toisaalta ympärileikattu tyttö tai nainen ja hänen yhteisönsä on etäinen ”meihin” nähden, toisaalta hyvinkin läheinen, kulttuuriarvoja uhkaava ”toinen”.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Sukuelinten silpominen, tyttöjen ympärileikkaus, toiseus, toiseuden representaatiot, kuvitellut yhteisöt, diskursiivinen uskontotiede, postkolonialismi		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muuta tietoa		

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
1.1 Aiheen esittely	1
1.2 Aikaisempi tutkimus ja oma tutkimuskysymykseni	3
1.3 Tutkielman tavoite ja tutkimuskenttä	7
1.4 Tutkielmassa käytettävät käsitteet	10
2 TYTTÖJEN JA NAISTEN YMPÄRILEIKKAUS PERINTEENÄ	13
2.1 Ympärileikkausten muodot ja perustelut	13
2.2 Tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen Suomessa ja maailmalla	16
3 TOISEUS JA REPRESENTAATIOT	19
3.1 Toiseus – määritelmä ja eronteko muihin käsitteisiin	19
3.2 Kuvitellut yhteisöt toiseuden paikkana	23
3.3 Toiseuden representaatiot	25
3.4 Toiseuden käsite tässä tutkielmassa	29
4 MEDIAREPRESENTAATIOT JA TOISEUDEN RAKENTUMINEN	31
4.1 ”Me” ja ”he” mediassa	32
5 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	36
5.1 Aineiston esittely ja raja	36
5.2 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä	41
6 TOISEUS SUKUELINTEN SILPOMISTA KÄSITTELEVISSÄ SUOMALAISISSA LEHTIARTIKKELEISSA	45
6.1 Ympärileikattu nainen ja tämän yhteisö kaukaisena ”toisena”	45
6.1.1 Hiljainen ”toinen”	45
6.1.2 Yksiääninen ”toinen”	53
6.1.3 Etäinen ”toinen”	61
6.2 Ympärileikkaus länsikulttuurin uhkana – inho ja kauhistus	68
6.2.1 Puhtaus ja likaisuus	69
6.2.2 Itse ja muut	75
6.2.3 Hyvä ja paha	82
7 LOPPUPÄÄTELMÄT	89
LÄHTEET JA APUNEUVOT	92
KIRJALLISUUS	93
VIITTEET	99

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen esittely

Sukulaistyttyni ovat kertoneet, kuinka heitä nolottavat tyttöjen sukupuolielinten silpomisen ympärillä vellovien uutisten jälkiseuraukset. Heille on huudeltu kadulla ja heitä on tuijotettu käytävillä, kun kaverit ovat lukeneet aiheeseen liittyviä uutisia älypuhelimistaan kovalla äänellä. Ystävät ovat esittäneet intiimejä kysymyksiä. Minulta, aikuiselta ja itsevarmalta naiselta, tuli seinänaapuri kysymään hyvin suoraan, onko minua silvottu.

Tyttöjen sukupuolielinten silpominen on brutaalia ja sen pitäisi ehdottomasti olla rangaistava teko ympäri maailmaa. Täytyy kuitenkin muistaa, että jos tämänkaltaisesta asiasta kerrotaan mediassa yksipuolisesti, sijaiskärsijöinä ovat perheet, jotka ovat jo tästä perinteestä luopuneet. Eli suurin osa. Moni näiden perheiden tyttö kantaa häpeäviittoa, saa osakseen sääliä ja juuri nyt vihaa edustamaansa somalikulttuuria.

Tyttöjen sukuelinten silpomisen saama mediahuomio leimaa somalityttöjä (HS 3.12.2018)

Nimimerkillä ”Somali terveydenhoitaja” kirjoittanut lukija otti joulukuussa 2018 kantaa Helsingin Sanomien mielipideosastolla sukuelinten silpomista käsittelevän uutisoinnin tilaan Suomessa. Kirjoitukseen kirjoittivat muutaman päivän sisällä oman vastineensa Suomen World Visionin ohjelmajohtaja Annette Gothóni ja asiantuntija Ujuni Ahmed (HS 7.12.2018) sekä asiantuntija Mimmi Koukkula ja THL:n tutkimuspäällikkö Reija Klemetti (HS 9.12.2018). Mielipidekirjoitus ei ollut ensimmäinen, jossa sukuelinten silpomista käsittelevää uutisointia kritisoitiin, sillä aiemmin syksyllä 2018 Ihmisoikeusliitto otti aiheeseen kantaa blogitekstillään *Tyttöjen silpominen – median sokea piste?*.¹ Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksen teki kuitenkin harvinaiseksi se, että siinä ei kuultu asiantuntijoiden, viranomaisten tai järjestötyöntekijöiden näkemyksiä – se antoi puheenvuoron täysin tavalliselle naiselle, jota puhe silpomisesta on leimannut.

Mielipidekirjoituksen ajankohta ei ole sattumaa, sillä sukuelinten silpomista käsittelevä uutisointi on lisääntynyt Suomessa huomattavasti viime vuosien aikana. Sytykettä keskusteluun toi Fenix Helsinki ry:n syyskuussa 2017 julkaisema selvitys, jossa todettiin, että Suomessa syntyneitä tyttöjä on viety ulkomaille ympärileikattavaksi. Selvityksen julkaisun jälkeen perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko (kesk.) sekä lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila ilmaisivat kannattavansa tyttöjen ympärileikkaamisen kieltämistä erillislailla. Aihe kirjotti runsasta keskustelua mediassa niin erillislain puolesta kuin vastaankin. Kesällä 2019 kansalaisaloite silpomisen kieltävästä erillislaista eteni eduskuntaan.

¹ *Ihmisoikeusliitto 2018*

Vaikka sukuelinten silpomista käsittelevä uutisointi on lisääntynyt viime vuosina, ei aihe ole meilläkään uusi. Suomeen muutti 1990-luvun alussa runsaasti turvapaikanhakijoita Somaliasta, missä perinne on hyvin yleinen. Erityisesti vuosikymmenen alkupuolella sukuelinten silpominen nousi julkisuuden asialistalle, kun somalinaisten ja -lasten määrä kasvoi perheenyhdistämisen seurauksena vuosina 1993-1995. Aiheesta uutisoitiin jo 90-luvulla tiuhaan tahtiin, mikä on osaltaan vaikuttanut tietoisuuden lisääntymiseen ja keskusteluilmapiirin avautumiseen.² Myös populaarikulttuurissa aihe nousi suuren yleisön huomion kohteeksi jo 1990-luvun ja 2000-luvun alun taitteessa.³

2000-luvun alussa mediassa käytiin tiivistä keskustelua poikien ei-lääketieteellisten ympärileikkausten rangaistavuudesta. Paljon puhututtanut kysymys oli se, mikseivät poikien ei-lääketieteelliset ympärileikkaukset ole Suomessa rangaistavia rikoksia siinä missä tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminenkin. Keskustelu sai alkunsa vuonna 2001, kun neljä kotona ympärileikattua poikaa joutui sairaalaan Kuopiossa, ja asiassa ei tehty päätöstä puutteelliseen lakiin vedoten. Keskustelu ei-lääketieteellisten ympärileikkausten kieltämisestä jatkui läpi 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen tuloksetta, kun lakia ympärileikkausten kieltämisestä ei saatu aikaiseksi. Korkein oikeus antoi vuonna 2008 ennakkopäätöksen (KKO 2008:93) asiassa, jossa lapsen vanhempi oli suorittanut lääkrillä neljän ja puolen vuoden ikäiselle pojalleen ympärileikkauksen uskonnollisista syistä. Korkein oikeus katsoi, että vanhemman menettely ei ollut rangaistavaa pahoinpitelynä tai siihen yllytyksenä. Vuonna 2012 keskustelu kiihtyi jälleen, kun uutta ympärileikkaustapausta käsiteltiin Helsingin käräjäoikeudessa ja tuomioistuimet vaativat lakia kaikkien ympärileikkausten kieltämiseksi. Keskustelussa olikin huomattavissa poikien ja tyttöjen ympärileikkauksen lisääntynyt rinnastaminen toinen toisiinsa; esimerkiksi Sexpo-säätiön projektikoordinaattori Eeva Matsuken mukaan ”poikien ympärileikkaus on yksiselitteisesti silpomista” (HS 3.6.2012).

Sukuelinten silpomista käsittelevien lehtiartikkelien määrä on noussut viimeisen viiden vuoden aikana, ja tälle on löydettävissä useitakin syitä. Vuoden 2015 syksyllä Euroopan pakolaiskriisi toi Suomeen tuhansia turvapaikanhakijoita ja mediassa keskusteltiin tuolloin paljon seksuaalisuuteen ja itsemääräämisoikeuteen liittyvistä kulttuurinormeista. Myös kansainväliseksi joukkoliikkeeksi vuonna 2017 noussut Me too -kampanja loi alustaa lisääntyneelle keskustelulle sukupuolittuneesta väkivallasta. Oman tutkielmani kannalta kiinnostava alkupiste mediahuomion lisääntymiselle on vuonna 2014 Helsingin Sanomissa

² Esimerkiksi Ihmisoikeusliitto on järjestänyt jo 18 vuoden ajan vertaistukitoimintaa ympärileikatuille naisille sekä heidän lähipiirilleen.

³ Mm. Waris Dirien ja Cathleen Millerin *Aavikon kukka* (1999) ja *Moolaadé* -elokuva (2004)

julkaistu Meeri Koutaniemen reportaasi Huomenna hänet silvotaan – suomalaiskuvaaja todisti ympärileikkausta Keniassa (HS 5.1.2014). Reportaasin kuvamateriaali aiheutti paheksuntaa niin Helsingin Sanomien lukijoiden kuin useiden kansalaisjärjestöjen keskuudessa, ja siitä tehtiin valitus Julkisen sanan neuvostoon. Vaikka Julkisen sanan neuvosto antoi tapauksessa vapauttavan päätöksen, on silpomista käsittelevän uutisoinnin lisääntyessä jouduttu pohtimaan uudella tavalla eettisyyden ja vaikuttavuuden välistä rajapintaa; kuinka tehdä vaikuttavaa ja tunteita herättävää journalismia tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisesta leimaamatta toimenpiteen kokeneita henkilöitä?

1.2 Aikaisempi tutkimus ja oma tutkimuskysymykseni

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista tai ympärileikkaamista on lähestytty kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa koloniaalisen diskurssin näkökulmasta, jossa keskiössä on binaarinen kahtiajako sivistyneen, vapautuneen ja itsenäisen länsinaisen ja sorretun, taantumuksellisen kehitysmäisen naisen, ”toisen”, välillä. Chima Korieh (2005) on tutkinut länsimaisia diskursseja tyttöjen ja naisten ympärileikkauksesta erityisesti objektivoinnin ja toimijuuden näkökulmasta. Koriehin mukaan tyttöjen ja naisten ympärileikkaamista käsittelevä uutisointi toimii impulssina afrikkalaisten naisten objektivoimiselle ja toiseuttaville representaatioille mediassa. Koriehin mukaan ympärileikatut tytöt ja naiset esitetään länsimaisen median ja feminismin piirissä usein ruumiillisesti halveksittavina, passiivisina, avuttomina ja pelastuksen tarpeessa olevina sen sijaan, että heidän autonomisuuttaan korostettaisiin. Representaatiot ovat erityisen ongelmallisia siksi, että ne perustuvat eriarvoiseen valta-asemaan ja tuotetaan länsisubjektien ehdoilla. Länsisubjekti toimii Koriehin mukaan representaatioiden ensisijaisena ja määrittävänä vertailukohtana, jota vasten ympärileikkauksia harjoittavat yhteisöt esitetään ”barbaarisina”, ”epäsivistyneinä”, ”villeinä” ja ”primitiivisinä”.

Myös Obioma Nnaemeka (2005) on tutkinut samantyyppisiä teemoja teoksessa *Female Circumcision and the Politics of Knowledge: African women in imperialist discourses*. Artikkelissaan African Women, Colonial Discourses, and Imperialist Interventions: Female Circumcision as Impetus Nnaemeka esittää, että länsimainen silpomisen vastainen kampanjointi ylläpitää postkolonialistisia diskursseja ja alentaa afrikkalaisten naisten ihmisarvoa. Nnaemekan mukaan ongelmallista länsimaisessa silpomisen vastaisessa kampanjoinnissa on erityisesti tapa, jolla afrikkalaisia naisia ja heidän kehoaan kuvataan kampanjoissa. Nnaemeka esittää, että sukuelinten silpomista käsittelevän väittelyn ytimessä

esiintyy tyypillisesti kysymyksiä ihmisoikeuksista, universalismista ja sivistyksestä sekä näille vastakkaisista individualismista, kulttuurirelativismista ja barbaarisuudesta.

Yhdysvaltalainen psykologi Geoffrey Miller (1999) on lähestynyt tyttöjen ja naisten ympärileikkaamista yhdeksän dikotomian kautta (ks. jäljempänä tässä luvussa), jotka kuvastavat länsimaiselle narratiiville tyypillistä tapaa suhtautua tyttöjen ja naisten ympärileikkaamiseen. Millerin mukaan tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisen sosiaalinen merkitys vaihtelee kulttuurikontekstin mukaan riippuen niistä arvoista, joita yhteisö antaa toimenpiteelle yhdeksän vastaparin asteikolla. Keskeisimmät dikotomiat määrittelevät ihmisen sosiaalisen maailman, sillä ne ovat perustavanlaatuisia kulttuurisia luokkia, joille kulttuurin sisällä elänyt ihminen on sosiaalistunut. Dikotomioilla on myös tärkeä merkitys kulttuurin itseymmärryksen kannalta, sillä ne ovat keinoja erottautua ”meihin” kuulumattomista ”heistä”. Lännen näkökulmasta tyttöjen ja naisten ympärileikkaukseen osallistuu ”toinen”, johon liitetään sellaisia adjektiiveja kuin ”kauhistuttava”, ”barbaarinen” ja ”epäinhimillinen”.

Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksista on kirjoitettu etenkin ammattikorkeakoulujen terveysaloilla lukuisia opinnäytetöitä. Suomalaisissa yliopistoissa tehtyjä aiheisiin liittyviä pro gradu -tutkielmia ovat Jaana Kortesiemen *Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tuottamat kategoriat tyttöjen ympärileikkauksen puheeksi ottamisen yhteydessä*, Helmi Halosen *Beyond Colonial Imagery? Dynamics of Religion, Culture and Agency in the Guardian's End FGM Global Media Campaign* sekä Marianna Tuokkolan *Humanitaarinen viestintä ja valta: Toimijat, yleisö ja järjestö kehitysyhteistyökampanjoissa*.

Jaana Kortesiemi (2016) tarkasteli sosiaalitieteiden pro gradu -tutkielmassaan sitä, minkälaisia puheessa tuotettuja kategorioita lastensuojelun sosiaalityöntekijät muodostavat kertoessaan ympärileikkauksen puheeksiottamisesta maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa. Tutkimuksessa selvisi, että sosiaalityöntekijät rakensivat haastattelutilanteessa useita puhekatgorioita, joista yleisimmäksi nousi erilaisuuden kategoria. Kortesiemen mukaan erilaisuuden kategorioita tuotettiin erityisesti suhteessa valtaväestöön ja kulttuuriin vertailemalla näitä keskenään. Erilaisuuden kategorian yhteydessä nousi esiin myös toivotun ja ei-toivotun toiminnan määrittäjiä, jotka ovat omiaan luomaan toiseuttavia puhetapoja. Vähiten haastatteluissa tuotettiin sulautumisen kategoriaa, jolla Kortesiemi tarkoittaa maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden mukautumista suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan.

Helmi Halonen (2016) puolestaan tutki uskontotieteen pro gradu -tutkielmassaan The Guardian -lehden sukuelinten silpomisen vastaista mediakampanjaa uskonnon, kulttuurin ja toimijuuden näkökulmasta. Halonen pyrki retorisella analyysillä selvittämään, millä tavoin The

Guardian -lehti reagoi ja asennoituu sukuelinten silpomista ympäröiviin ristiriitoihin läntisessä mediakeskustelussa. Halosen mukaan kampanjateksteissä on havaittavissa voimakas universalistinen taustaoletus, sillä ympärileikkauksen moraalinen tuomittavuus kuvataan faktana ja toisaalta kampanjalla itsellään katsotaan olevan velvollisuus levittää moraalista totuutta. Lisäksi Halonen huomasi tutkielmassaan, että enemmistö kampanjassa esillä olleista naisista, joille on tehty ympärileikkaus, kuvataan alistuvina uhreina ilman toimijuutta tai ääntä. Tutkielma paljasti myös, että ympärileikkauksia kuvataan brutaaleina väkivallantekoina, vaikka samanaikaisesti kampanjassa pyritään ymmärtämään ympärileikkauksen tekijöitä ja puolustajia. Myös ympärileikkaamisen syyt jäävät aineistossa irrallisiksi, sillä toimenpide liitetään lähes yksinomaan seksuaalisuuteen ja sen kontrolloimiseen. Halosen mukaan The Guardian -lehden kampanja toistaakin samoja ongelmia, joita ympärileikattujen naisten ja heidän yhteisöjen kuvaamiseen on liitetty aiemminkin.

Marianna Tuokkola (2017) tutki viestinnän pro gradussaan kahden kehitysyhteistyöjärjestön kampanjaviestintää, jotka liittyivät Keniassa tehtävään tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisen vastaiseen työhön. Tuokkolan tutkimuskysymykset koskivat erityisesti sitä, kuinka kampanjoissa esiintyviä toimijoita representoidaan, miten yleisöä lähestytään puhuttelun, vetoamisen ja positioinnin keinoin ja kuinka kampanjan tekijät representoivat itsensä. Tuokkolan mukaan kampanjan toimijoiden representaatioissa korostuvat vahvuus, koulutus, positiivisuus, rohkeus, älykkyys ja positiivinen muutosvoima, suomalaisten toimijoiden representaatioissa taas asiantuntijuus, kampanjan aiheen puolesta puhuminen, asiallisuus, vakavuus ja neutraalius. Yleisöä lähestyttiin kahdessa kampanjassa hieman eri tavoin. Pelasta pimppi -kampanjassa yleisölle tarjottiin Tuokkolan mukaan tukijan ja mahdollistajan, vaikutusvaltaisen osallisen, tiedostavan yksilön, sosiaalisen median osallistujan, tiedon vastaanottajan ja lisätiedon selvittäjän positioita. Silpomaton-kampanjassa sen sijaan lahjoittajaa lähestyttiin muutoksentekijänä enemmän kuin vain lahjoittajana. Kummankin kampanjassa tekijät representoidaan järjestön tekemän työn kautta; Pelasta pimppi -kampanjassa korostui työn konkreettisuus, Silpomaton-kampanjassa taas ideologisuus.

Ympärileikattujen tyttöjen ja naisten leimaamista on siis keskeisimmissä kansainvälisissä tutkimuksissa lähestytty koloniaalisten diskurssien ja kulttuuriarvoja määrittävien dikotomioiden näkökulmasta. Suomessa aihetta on tutkittu tähän mennessä pääosin opinnäytetöissä, joista tärkeimmät liittyvät kampanjaviestintään ja viranomaisten puhekatgorioihin. Jatkan ympärileikattujen tyttöjen ja naisten ja erilaisuuden tutkimista tässä tutkielmassa soveltamalla tutkimusasetelmaa suomalaiseen aineistoon ja toiseuden näkökulmaan. Tutkin Suomen kolmen kokonaistavoittavuudeltaan suurimman sanomalehden –

Ilta-Sanomien, Iltalehden ja Helsingin Sanomien – uutisointia sukuelinten silpomisesta tarkastelemalla niissä esiintyviä toiseuttamisen mekanismeja. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Minkälaisia toiseuttavia representaatioita ja rakenteita sukuelinten silpomista käsittelevistä lehtiartikkeleista on löydettävissä ja
- 2) millä keinoin näitä toiseuttavia representaatioita ja rakenteita tuotetaan?

Tarkastelen aiheittani toiseuden⁴ eri teorioihin ja tutkimukseen – erityisesti Stuart Hallin, Olli Löytyn ja Pentti Raittilan ajatteluun – sekä Benedict Andersonin kuviteltujen yhteisöjen teoriaan nojaten. Anderson (2007) toteaa *Kuvitellut yhteisöt: Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua* -teoksessaan, että yhteisöä on mahdoton määritellä peilaamatta sitä johonkin toiseen yhteisöön. Näin ollen sekä oma yhteisö että toiseus ovat sosiaalisia kuvitelmiä, ja niiden olemassaolo vaatii toinen toisensa.⁵ Andersonin teoria toimii tutkielmani lähtökohtana, sillä tarkastelen lehtiartikkeleiden representaatioita kuvitteellisten yhteisöjen esityksinä, joita rakennetaan ja jaetaan jokapäiväisessä mediatodellisuudessa. Visuaalisen aineiston analyysissä hyödynnän erityisesti Gunther Kressin, Theo van Leeuwenin sekä Janne Seppäsen tutkimuksia.

Toiseuden ja kuviteltujen yhteisöjen teorian lisäksi tutkin aineistoani yhdysvaltalaisen psykologin Geoffrey Millerin tutkimukseen peilaten. Kuten edellä todettiin, Millerin (1999) mukaan hyvän käsite on organisoitu eri kulttuurikonteksteissa tiettyjen keskeisten vastakohtien ympärille. Näitä dikotomioita ovat puhtaus–likaisuus, terveys–haitat, itse–muut, luonnollinen–luonnoton, kaunis–vääristynyt, sukupuolelle sopiva–sukupuolelle sopimaton, järjestys–kaaos, oikea–väärä sekä hyvä–paha. Millerin mukaan tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisen kulttuurinen merkitys riippuu niistä arvoista, joita yhteisö perinteelle antaa, ja nämä arvot voidaan sijoittaa edellä mainittujen yhdeksän vastinparin asteikolle.⁶ Hyödynnän Millerin ajattelua pohtimalla sitä, missä määrin aineistossani ilmenevät, ympärileikkaamista kuvaavat toiseuttavat representaatiot palautuvat näihin dikotomioihin.

Oma mielenkiintoni aiheeseen on syntynyt hiljalleen vuosien varrella. Ensimmäisen kerran tutustuin aiheeseen syvemmin vuonna 2016, kun luin *Aavikon kukka* -kirjan ollessani lomamatkalla äitini kanssa. Kirja vei minut hetkessä mukanaan. Sittenmin vapaaehtoistyö tansanialaisessa lastenkodissa toi tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisen henkilökohtaisesti

⁴ Toiseuden voidaan tiivistetysti sanoa viittaavan poissulkemiseen, jolla jäsennetään tutun ja vieraan eli “meidän” ja “heidän” välistä suhdetta. Toiseudella toisinsanoen viitataan niihin, jotka eivät kuulu “meihin”. Lisäksi toiseuteen liittyy tyypillisesti valtasuhde, jossa joku ymmärretään paitsi erilaiseksi, myös hierarkisesti alemmaksi (Löytty 2005, 162-166). Palaan toiseuden käsitteeseen tarkemmin luvussa 3.1.

⁵ Anderson 2007

⁶ Miller 1999, 3

lähelle. Myös työskentely lastenoikeusjärjestössä on varmasti vaikuttanut siihen, miksi pidän aihetta kiinnostavana ja erittäin ajankohtaisena. Rungas vuosi sitten päätin ryhtyä kirjoittamaan aiheeseen liittyvää pro gradu -tutkielmaa. Toiseuden näkökulma tuli tutkimukseen mukaan varhaisessa vaiheessa, kun huomasin ajankohtaisen keskustelun uutisoinnin leimaavuudesta olevan vilkkaimmillaan.

1.3 Tutkielman tavoite ja tutkimuskenttä

Tutkielmani tavoite on tutkia toiseuden rakentumista ja rakentumisen keinoja suomalaisissa sanomalehdissä. Kartoitan tutkielmassani siis *rakenteellista* toiseuden tuottamista, toisin sanoen sitä, minkälaisilla huomaamattomilla kielellisillä ja visuaalisilla keinoilla toiseuttavia representaatioita ja rakenteita luodaan, ylläpidetään ja vahvistetaan. Lisäksi pyrin erittelemään niitä luonnolliselta, ilmiselvältä ja väistämättömältä näyttäytyviä puhetapoja ja rakenteita, jotka toiseuttavat ympärileikattuja tyttöjä ja naisia sekä heidän yhteisöjään. Lähtökohtanani on tarkastella toiseuden representaatioita kulttuurin yhdessä jakamina ja tulkitsemina konstruktiona sen sijaan, että pitäisin representaatioita yksittäisten journalistien henkilökohtaisina käsityksinä todellisuudesta. Tavoitteenani ei ole kritisoida sanomalehtiä tai yksittäisiä kirjoittajia, sillä journalistiset rutiinit ja uutistytön kiire ohjaavat lehtiartikkeleissa tehtäviä valintoja, kuten Pentti Raittila (2000) kirjoittaa. Tällöin viestinnän kriittiselle tarkastelulle ei aina riitä resursseja ja kulttuuriset puhettavat välittyvät herkästi myös lehtiartikkeleihin.⁷

Pidän tutkielmani käytännön tavoitteena kuitenkin sitä, että toiseuttaviin representaatioihin ja rakenteisiin kiinnitettäisiin mediassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa entistä tarkemmin huomiota ja suhtauduttaisiin kriittisemmin totuttujen puhetapojen toistamiseen. Pidän tutkielmani tavoitetta tärkeänä, koska toiseuttamisella on paitsi symbolisia, myös psyykkisiä, materiaalisia ja sosiaalisia seurauksia esimerkiksi yhteiskuntaan kotoutumisen kannalta.⁸

Tutkimukseni on poikkitieteellinen, sillä hyödynnän sekä käsitteiden että teoreettisen viitekehyksen osalta useiden eri tutkimusalojen perintöä. Tutkielmani liittyy niin postkolonialistisen tutkimuksen, antropologian, kulttuurintutkimuksen, viestinnän, sosiologian kuin uskontotieteenkin kenttään. Uskontotieteellisellä kentällä tutkielmani sijoittuu lähimmäksi

⁷ Raittila 2000, 91

⁸ Mm. Östergård 2016 & Oikarinen-Jabai 2014

diskursiivista uskontotiedettä. Uskonnon diskursiivista lähestymistapaa käsitteellistettiin ensimmäisen kerran jo 1980-luvulla, mutta vasta viime vuosien aikana se on vakiinnuttanut paikkansa hyväksyttävänä tapana käsitellä teoreettisia ja metodologisia kysymyksiä uskonnon tutkimuksessa.⁹

Diskurssianalyysillä on eri tutkimusaloilla hieman eri painotuksia, ja sitä voisikin nimittää eräänlaiseksi kattokäsitteeksi.¹⁰ Tutkijoiden näkemykset eroavat etenkin metodologisten näkökohtien sekä diskursiivisten lähestymistapojen eettisten ja poliittisten vaikutusten suhteen.¹¹ Laajasti määriteltynä diskurssianalyttisen tutkimuksen voi sanoa olevan kiinnostunut siitä, kuinka sanoilla tehdään asioita ja kuinka toiminnalle annetaan merkityksiä. Diskurssit ovat siis puhetapoja, joilla ei ainoastaan kuvata asioita, vaan myös rakennetaan ja konstruoidaan merkityksiä.¹² Kocku von Stuckradin ja Frans Wijsenin (2016) mukaan diskursiivinen uskontotieteen lähtee oletuksesta, ettei uskonto sijaitse missään objektiivisesti havaittavassa todellisuudessa, vaan se on konstruktio, joka luodaan kulttuurin ja viestinnän prosessien kautta. Diskursiivisen lähestymistapa linkittyy voimakkaasti sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen, jossa sosiaalisen todellisuuden nähdään rakentuvan kielellisessä vuorovaikutuksessa.¹³

Suomessa diskurssiteoria, diskurssianalyysi ja retorinen analyysi nousivat uskonnotutkimuksen ”valtavirtaan” jo 2000-luvun taitteesta alkaen.¹⁴ Titus Hjelm (2005) tutki väitöskirjassaan Suomen mediassa hegemoniseksi muotoutunutta tapaa kuvata saatananpalvontaa, ja on jatkanut kriittistä diskursiivista tutkimusta tämän jälkeenkin (mm. Hjelm 2011 & 2015). Teoksessa *Making Religion: Theory and Practice in the Discursive Study of Religion* Hjelm (2016) erottaa diskurssianalyysin analyttiset, moninaisuuteen ja vaihtelevuuteen keskittyvät lähestymistavat kriittisistä, marksistien inspiroimista lähestymistavoista, joissa korostuu hegemonian ja valtasuhteiden tarkastelu. Hjelm esittää, että kriittinen diskurssianalyysi (cda) on ratkaisevan tärkeä erilaisten valtasuhteiden paljastamiseksi ja avaintekijä myös uskonnon kriittisessä tutkimuksessa. Hjelmin mukaan kriittinen diskurssianalyysi tarjoaa uskonnotutkimukselle hedelmällisen lähtökohdan ”herkistämällä” uskonnotutkijoita diskurssien merkitykselle hegemonisten käsitysten luojana ja tarjoaa

⁹ Stuckrad & Wijsen 2016, 2

¹⁰ Taira 2013, 26

¹¹ Stuckrad & Wijsen 2016, 3

¹² Hjelm 2011, 134; Fairclough 1992, 3

¹³ Stuckrad & Wijsen 2016, 1-3

¹⁴ Hjelm 2016, 15

puitteet, joiden avulla voidaan analysoida epätasa-arvoisten diskurssien rakentumista, uusintamista ja muuttumista uskonnon kentällä.¹⁵

Teemu Taira (mm. Taira 2013; 2015 & 2016) puolestaan on tutkinut sitä, kuinka uskonnon kategorioita tuotetaan diskurssiivisesti ja kuinka uskontoa käsitellään mediassa. Taira puhuu kriittisen tutkimusotteen muotoutumisesta, millä hän viittaa diskursseihin liittyvien valtasuhteiden analyysiin ja paljastamiseen. Tairan (2016) mukaan nyky-yhteiskuntien sosiaalisten käytäntöjen tutkimuksessa on tärkeää ottaa huomioon uskonnolliset diskurssit, sillä ne ovat tärkeä osa niin diskurssien yleisempää tutkimusta kuin uskontotieteen kenttääkin. Taira erottaa tässä yhteydessä yhtäältä diskurssiivisista lähestymistavoista tekstisuuntautuneen näkökulman, jossa keskitytään tekstien yksityiskohtaiseen analyysiin, ja toisaalta historiasuuntautuneen näkökulman, jossa tarkastelun kohteena on käsitteiden sisällön ja käytön muutokset. Tairan mukaan disurssiivisilla käytännöillä on tärkeä rooli sosiaalisten käytäntöjen kuten uskonnon tutkimuksessa.¹⁶

Uskontotieteen kentällä on tutkittu myös toiseutta. Tuula Sakaranaho (1998) tutki väitöskirjassaan *The complex other: A rhetorical approach to women, Islam and ideologies in Turkey*, miltä naiskysymys näyttäytyy suhteessa kemalismiin, feminismiin ja islamiin turkkilaisten naistutkijoiden tutkimuksissa. Tutkimuksessa käsiteltiin erityisesti kemalistisen uudistuksen merkitystä naisille, uuden feminismin syntymistä ja sitä paradoksaalista tilannetta, että koulutetut naiset peittävät itsensä merkinä sitoutumisestaan islamiin. Väitöskirjassa Sakaranaho käsitteli Turkin naisten kysymykseen liittyvien ideologisten erojen nykyaikaista dynamiikkaa ja historiallisia juuria retorisen ideologiamallin avulla.¹⁷

Tutkimusaiheeni on tärkeä uskontotieteen kentällä, sillä valtasuhteiden leimaamat representaatiot ja rakenteet vaikuttavat siihen, kuinka kulttuureja ja uskontoja käsitetään laajemminkin. Mari Maasilta, Juho Rahkonen ja Pentti Raittila analysoivat vuonna 2008 toteutetussa tutkimuksessa, kuinka islamia ja muslimeita representoidaan suomalaisessa joukkoviestinnässä. Tutkimuksessa huomattiin, että kuva islamista näyttäytyy suomalaisessa mediassa negatiivisena, yksipuolisena ja väkivaltaisena. Lisäksi todettiin, että muslimien toiseutta tuotetaan mediassa rutiininomaisella ja neutraalin oloisella uutisoinnilla, jossa kuitenkin korostuu aiheiden yksipuolisuus. Maasilta, Rahkonen ja Raittila saivat tutkimuksen välijulkaisusta runsaasti ”islamofobiseksi” kuvaamaansa palautetta, mikä voi kieliä siitä, että

¹⁵ Hjelm 2016, 15-16

¹⁶ Taira 2016, 125-126 & 146

¹⁷ Sakaranaho 1998, 59

median välittämä negatiivinen kuva on vaikuttanut ihmisten käsitykseen muslimista. Maasilan, Rahkosen ja Raittilan mukaan islamilla on Euroopassa pitkä kertomusperinne väkivaltaisena uskontona, ja islamin toistuva esittäminen konfliktien yhteydessä voi ylläpitää tiedostamatonta kuvaa sen väkivaltaisesta luonteesta.¹⁸

Mediakirjoittelun vaikutukset eivät olekaan vähäpätöisiä, sillä ne vaikuttavat konkreettisesti monen vähemmistöryhmän elämään. Nina Östergård (2016) tutki Suomessa asuvien musliminaisten kokemaa toiseutta ja huomasi, että haastatellut olivat kokeneet toiseuttamista sekä suomalaisen yhteiskunnan että oman etnisen yhteisönsä taholta. Haastatellut pitivät mediakirjoittelua yhtenä negatiivisena tekijänä rakenteellisen rasismien taustalla.¹⁹ Anna-Kaisa Hiltunen (2007) mukaan maahanmuuttajanaisten representoidaan ”toisiksi” kahdella akselilla, sillä he ovat ”toisia” suhteessa sekä suomalaisuuden normiin että suomalaisen naisen normiin. Hiltunen havaitsi etnisyyteen ja sukupuolen toiseuteen liittyvässä tutkimuksessaan, että sanomalehtien lukijakunnasta koostuva tutkittavien ryhmä yhdisti suomalaisten naisten ja miesten välisen suhteen tasa-arvoiseksi, kun taas musliminaisten ja miesten suhde merkityksellistyi ennen kaikkea alistavaksi.²⁰

Vaikka en tässä tutkielmassa keskity sukupuolinäkökulmaan, liittyä sukuelinten silpomista koskeva uutisointi vahvasti etnisyyden, uskonnon ja sukupuolen tematiikkaan. Geoffey Millerin (1999) mukaan länsimaisessa narratiivissa yksi toiseuttamisen tapa on tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisen yhdistäminen juuri alistamiseen, kun länsimaiseen itseymmärrykseen liitetään tasa-arvon ja syrjimättömyyden piirteitä.²¹ Ympärileikkauksen liittäminen alistamiseen ja epätasa-arvoon on omiaan vahvistamaan niitä ennakkoluuloja, joita etenkin musliminaisten on havaittu aikaisemmassakin tutkimuksessa kohtaavan.

1.4 Tutkielmassa käytettävät käsitteet

Tyttöjen ja naisten ympärileikkaamista ja siihen liittyvää toiseuttavaa puhetta olisi vaikea käsitellä pohtimatta tutkielmassa käytettävien käsitteiden merkitystä. Toimenpiteestä voidaan puhua sekä sukuelinten silpomisen että ympärileikkauksen käsitteillä. Ne kumpikin viittaavat kulttuurisista tai muista ei-hoidollisista syistä tehtäviin toimenpiteisiin, joihin liittyy naisten

¹⁸ Maasilta, Rahkonen & Raittila 2008, 62-63

¹⁹ Östergård 2016

²⁰ Hiltunen 2007, 114

²¹ Miller 1999, 67

ulkoisten sukuelinten osittainen tai täydellinen poistaminen tai niiden vahingoittaminen jollain muulla tavalla.²² Erityisesti poliittisissa yhteyksissä, mediassa sekä virallisissa asiakirjoissa ja raporteissa on viimeisen kymmenen vuoden aikana alettu viittaamaan kasvavassa määrin sukuelinten silpomiseen, kun taas ympärileikkaamista harjoittavien yhteisöjen kanssa tehtävässä työssä käytetään useammin ympärileikkauksen käsitettä.²³

Kumpikin saatavilla olevista käsitteistä sisältää arvolatauksia, mielleyhtymiä ja sivumerkityksiä. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomista (*female genital mutilation*, FGM) on käytetty niissä yhteyksissä, kun tavoitteena on edesauttaa poliittista aktivismia ja muutoksentekeä perinteen lopettamiseksi. Käsitettä on kuitenkin kritisoitu siitä, että se on harhaanjohtava toimenpiteen taustalla vaikuttavien syiden suhteen. ”Silpominen” tuo mieleen julman ja tarkoituksellisen vahingon aiheuttamisen, vaikka perinnettä harjoittavat yhteisöt eivät itse toimenpidettä sellaisena näe. ”Ympärileikkaus” ei sen sijaan sisällä vahvoja emotionaalisia tai poliittisia arvolatauksia, mutta sitä on kritisoitu harmittoman ja lääketieteellisesti harhaanjohtavan kuuloiseksi sekä rinnastuvan poikien ympärileikkaukseen.²⁴ 1990-luvulla alettiin kansainvälisesti käyttää termiä FGC (*female genital cutting*) pyrkimyksenä lisätä käsitteen sensitiivisyyttä sekä yhdistelmäkäsitettä FGM/C (*female genital mutilation/cutting*).²⁵ Luontevia suomennoksia näille käsitteille ei kuitenkaan toistaiseksi ole muodostunut.

Kumpikin saatavilla oleva käsite on ongelmallinen siitä syystä, että ne pelkistävät toimenpiteen eri muotojen ja esiintymisalueiden kirjoa ja toisaalta poikkeavat niistä käsitteistä, joita ympärileikkauksia tekevät yhteisöt itse useimmiten käyttävät.²⁶ Helmi Halonen (2016) nostaa Moira Dustinin, Leslye Amede Obioran ja Christine Walleyyn kritiikin pohjalta esiin huomion, ettei yksi käsite yllä kattamaan toimenpiteen koko kirjoa, sillä ympärileikkauksia tehdään eri laajuisina, eri maantieteellisillä alueilla ja eri ikäisille tytöille ja naisille.²⁷ Onkin syytä huomauttaa, että yhden käsitteen käyttö on jo itsessään ongelmallista. Luontevien suomennosten puuttumisesta ja aineistoni käsitteenkäytöstä johtuen joudun kuitenkin käyttämään tässä tutkielmassa vain yhtä käsitettä.

Päädyn käyttämään tässä pro gradu -tutkielmassa ympärileikkauksen käsitettä silloin, kun puhun toimenpiteestä tutkielmastani irrallisissa asiayhteyksissä ja silpomisen käsitettä taas silloin, kun puhun toimenpiteestä selkeästi tutkielmani aineiston ja silpomiseen liittyvän

²² WHO 2008, 1

²³ Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 13

²⁴ Gruenbaum 2001, 4

²⁵ End FGM European Network 2016, 2

²⁶ Gruenbaum 2001, 4

²⁷ Halonen 2016, 8

uutisoinnin yhteydessä. Tutkielmani lähtökohta siitä, että sukuelinten silpominen ja toiseuden mediarepresentaatiot muodostavat tutkittavan ilmiökokonaisuuden, luo tarpeen erotella 1) käsite, joka liittyy tutkimaani ilmiöön (silpominen) 2) käsitteestä, jolla viitataan toimenpiteeseen tutkielmastani irrallisessa kontekstissa (tyttöjen ja naisten ympärileikkaus). Valintani rajata aineisto vain sukuelinten silpomisesta tai silpomisesta ja ympärileikkauksesta puhuviin lehtiartikkeleihin synnyttää luontevan jatkumon käyttää silpomisen käsitettä viitatessani toimenpiteeseen aineistoni puitteissa. Kuitenkin monet lainaamani tutkijat, kuten Obioma Nnaemeka ja Chima Korieh sekä aiheesta tehdyt aikaisemmat tutkimukset, kuten Helmi Halonen pro gradu -tutkielmassaan, puhuvat toimenpiteestä ympärileikkauksena, jolloin ympärileikkauksesta puhuminen aineistossa irrallisissa asiayhteyksissä on perusteltua.

Olen kuitenkin tehnyt rajauksen käyttää ympärileikkauksen käsitettä myös niissä tapauksissa, kun tarkastelen aineistoani kvalitatiivisten menetelmien ulkopuolella (luku 6.1). Valintani perustuu siihen, että kvantitatiivisissa analyysiluvuissa tarkastelun pääasiallisena kohteena on aineiston rakenteelliset tekijät, eikä aineistosta nousevien käsitteiden käyttäminen ole näiden lukujen kohdalla mielestäni tarpeellista. En myöskään puhu tytöistä ja naisista “silvoituina” tai “silpomisen uhreina”, vaikka aineistoni joissain kohdin näin tekeekin. Puhe silvotuista tytöistä ja naisista häivyttää ympärileikattujen tyttöjen ja naisten toimijuutta, ja sitä on kritisoitu halveksivaksi ja vahingolliseksi ilmaukseksi.²⁸

Myös puheeseen “uhreista” saatetaan liittää symbolisia merkityksiä avuttomuudesta ja passiivisuudesta, vaikka sana neutraalisti määriteltynä tarkoittaakin ihmistä, jota satutetaan, vahingoitetaan tai surmataan rikoksen, onnettomuuden tai muiden syiden seurauksena.²⁹ Nämä haasteet ylittääkseni puhun myös tutkimusasetelmaani liittyvissä kohdissa ympärileikatuista tytöistä ja naisista tai käytän heittomerkkejä niissä kohdin, kun puhe “silvotuista” tai “uhreista” nousee suoraan aineistostani. Samoilla periaatteilla toimin kuvatessani ympärileikkaajia sekä yhteisöjä, joissa toimenpide on yleinen.

Myös toiseuden sekä “meidän” ja “heidän” käsitteeseen liittyvää heittomerkkien käyttöä on syytä perustella tässä yhteydessä. Viitataan tutkimuksessani “meillä” ja “heillä” kuviteltuihin yhteisöihin, joita yhdessä jaettu mediatodellisuus rakentaa, ylläpitää ja vahvistaa. Ymmärrän “meidän” ja “heidän” olevan toisin sanoen sosiaalisia konstruktioita, jotka eivät itsessään viittaa mihinkään objektiiviseen todellisuuteen. Tästä syystä käytänkin niiden yhteydessä heittomerkkejä. Toiseus sen sijaan on tutkimusstrateginen käsite, jolla jäsennän “meidän” ja

²⁸ Dustin 2010, 20; Halonen 2016, 7

²⁹ Korieh 2005; Nnaemeka 2005

“heidän” välistä suhdetta teoreettisella tasolla. Toiseuskaan ei siis ole mikään absoluuttinen, muuttumaton tai itsenäisesti olemassa oleva kategoria, vaan *asetelma*, josta käsin lähestyn kuvitteellisia yhteisöjä.³⁰ Käsitteen tutkimusstrategisen luonteen vuoksi en käytä toiseuden käsitteen yhteydessä heittomerkkejä muuten kuin silloin, kun viitataan “toiseen” tai “toisiin” samalla tavoin kuin “meihin” tai “heihin”. Näissä tapauksissa toiseus ei viittaa enää tutkimusstrategiseen käsitteeseen, vaan binaarisen kahtiajaon oletettuun vastapuoleen.

2 TYTTÖJEN JA NAISTEN YMPÄRILEIKKAUS PERINTEENÄ

2.1 Ympärileikkausten muodot ja perustelut

Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen tarkoittavan ”kaikkia kulttuurisista tai muista ei-hoidollisista syistä tehtäviä toimenpiteitä, joihin liittyy naisten ulkoisten sukuelinten osittainen tai täydellinen poistaminen tai niiden vahingoittaminen jollain muulla tavalla”.³¹ Tyttöjen ja naisten ympärileikkaamiseen on otettu kantaa monissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, kuten YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa, Euroopan neuvoston Istanbulin sopimuksessa sekä YK:n naisten syrjinnän vastaisessa CEDAW-sopimuksessa.³² Pekingissä vuonna 1995 järjestetyssä YK:n maailmankonferenssissa määriteltiin ympärileikkaamisen olevan yksi naisiin kohdistuvan väkivallan muoto, sillä väkivalta kohdistuu naisiin heidän sukupuolensa takia.³³

Tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen ilmenee erilaisissa muodoissa, jotka Maailman terveysjärjestö WHO on jakanut vuonna 2007 neljään eri pääryhmään.

Tyyppi 1. Klitoriksen ja/tai klitoriksen hupun osittainen tai täydellinen poistaminen

Tyyppi 2 (excisio). Klitoriksen sekä pienten häpyhuulten osittainen tai täydellinen poistaminen. Isot häpyhuulet saatetaan samalla työstää tai jättää työstämättä

Tyyppi 3 (infibulaatio, faraoninen ympärileikkaus).

³⁰ Ks. Löytty 2005, 162 & 173; Bauman 1997, 53-55;

³¹ WHO 2008, 1

³² Ihmisoikeusliitto 2017, 6

³³ Ulkoministeriö 1995

Pienten ja/tai suurten häpyhuulten typistäminen ja typistettyjen häpyhuulten yhteen liittäminen niin, että virtsan ja kuukautisveren poistumiseksi jätetään pieni aukko. Klitoris saatetaan joko poistaa tai jättää emätinaukkoa kaventavan tai ahtauttavan ”kannen” alle.

Tyyppi 4.

Kaikki muut naisten sukuelimiä vahingoittavat toimenpiteet, jotka tehdään ei-hoidollisista syistä. Näitä ovat esimerkiksi pistäminen, lävistäminen, viiltäminen, raapiminen ja kuumalla raudalla polttaminen.³⁴

Maailman terveysjärjestö WHO arvioi, että 90 % tyttöjen ja naisten ympärileikkauksista edustaa tyyppiä 1, 2 tai 4, kun tyyppiä 3 edustaa noin 10 % leikkauksista. Tyypin 3 ympärileikkaukset ovat erityisen yleisiä Koillis- ja Itä-Afrikan maissa, kuten Eritreassa, Djiboutissa ja Somaliassa. Unicefin tilastojen mukaan joka viidennelle näissä maissa ympärileikatuista tytöistä on suoritettu tyypin 3 toimenpide, Somaliassa luvun on arvioitu olevan jopa 63 %.³⁵

Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus suoritetaan yleensä 4–14 ikävuoden välillä, mutta ikä vaihtelee eri alueilla ja etnisissä ryhmissä. Ympärileikkaus voidaan toisinaan tehdä myös aivan pienille lapsille, naimisiin aikoville, raskaana oleville tai juuri synnyttäneille naisille. Lisäksi joissain tapauksissa naisille, joille on tehty tyypin 3 ympärileikkaus, saatetaan tehdä vastaava operaatio uudelleen synnytyksen jälkeen.³⁶

Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen taustalta löytyy lukuisia perusteluita, joiden painotukset vaihtelevat eri alueilla ja etnisissä ryhmissä. Rigmor C. Berg ja Eva Denison (2013) ryhmittelivät metatutkimuksessaan viiden kvantitatiivisen tutkimuksen ja 15 kvalitatiivisen tutkimuksen tulokset ympärileikkausten taustalla vaikuttavista syistä. Tutkimustulosten perusteella vaikuttaa siltä, että syyt jakautuivat seuraaviin pääluokkiin: uskonto, perinteet, avioituminen, seksuaalinen moraali, terveyshyödyt, miesten mieltymykset, estetiikka ja sosiaalinen paine. Berg ja Denison havaitsivat estävinä tekijöinä sen sijaan negatiiviset terveysongelmat, kielteiset henkilökohtaiset kokemukset, laittomuuden, kokemuksen toimenpiteen tarpeettomuudesta sekä aviopuolison vastustuksen.³⁷

Painotukset ympärileikkaamisen syiden takana voivat kuitenkin vaihdella eri alueilla paljonkin. Esimerkiksi Nigeriassa vuonna 2006 toteutetussa tutkimuksessa kysyttiin 500 naiselta syitä ympärileikkaamiselle. Tutkimukseen osallistuneista naisista 95 % vastasi syiden

³⁴ WHO 2008, 24

³⁵ Unicef 2016

³⁶ Ihmisoikeusliitto 2017, 3

³⁷ Berg & Denison 2013

olevan kulttuurisia ja traditionaalisia, 45 % näki toimenpiteen estävän epäsiiveellisyyttä, 18 % piti ympärileikkaamattomia ulkosynnyttimiä epäviehättävinä, 11 % uskoi ympärileikkaamisen ehkäisevän vastasyntyneiden poikalasten menehtymistä ja 9 % kertoi sukulaisten painostamisen olevan ympärileikkaamisen syynä. Lisäksi 6 % tutkimukseen vastanneista mainitsi uskonnolliset perusteet syyksi ympärileikkaamiselle.³⁸ Sen sijaan Egyptissä vuonna 2008 toteutetussa tutkimuksessa ilmeni, että noin kolmannes (33 %) piti uskontoa tärkeimpänä syynä perinteen jatkamiselle. Tutkittavat ilmoittivat seuraavaksi tärkeimpinä syinä tyttöjen puhtauden (19 %), kulttuurin ja tradition (18 %) sekä siiveellisuuden (16 %).³⁹

Tyttöjen ja naisten ympärileikkaukselle annetaan siis monilla alueilla uskonnollisia merkityksiä, ja perinnettä harjoitetaan niin muslimien, kristittyjen, juutalaisten, animistien kuin ateistienkin keskuudessa. Yleisintä tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen on muslimimaissa, mutta ympärileikkamista esiintyy myös esimerkiksi koptikristittyjen keskuudessa Egyptissä, ortodoksikristittyjen ja falasha-juutalaisten keskuudessa Etiopiassa sekä protestanttikristittyjen ja katolilaisten keskuudessa Sudanissa ja Keniassa.⁴⁰ Perinteen alkuperästä ei ole tarkkaa tutkimustietoa, mutta sen on esitetty juontavan juurensa muinaisen Egyptin ja Sudanin alueilta noin 500 eaa – siis kauan ennen kristinuskon ja islamin syntyä.⁴¹

Huolimatta siitä, että tyttöjen ja naisten ympärileikkamiseen liitetään monissa traditionaalisissa kulttuureissa uskonnollisia merkityksiä, länsimaaisessa narratiivissa alleviivataan toimenpiteen olevan ei-uskonnollinen. Geoffrey Millerin (1999) mukaan jotkut ei-rationaaliset teot saavat länsimaissa legimitetin silloin, kun toiminnan syyt pohjautuvat uskonnollisiin dogmeihin ja muodolliseen kaanoniin – tällaisten perusteiden puuttuminen taas vie pohjan oikeutukselta. Ajatus siitä, että käytäntöön olisi viitattava muodollisessa kaanonissa, jotta se olisi ”uskonnollista”, on Millerin mukaan itsessään virheellinen. Hänen mukaansa monet uskonnolliset tavat eivät pohjautu suoraan pyhiin teksteihin, ja toisaalta esimerkiksi jotkut islamilaiset johtajat ovat puoltaneet toimenpidettä vetoamalla kaanonin ulkopuolisiin teksteihin, kuten haditheihin. Lisäksi monissa yhteisöissä, joissa tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen on yleistä, vaikuttaa vahvasti kansanuskon perinteet, vaikka maassa virallisesti tunnustettaisiin islamin- tai kristinuskoa.⁴²

Tyttöjen ja naisten ympärileikkamisen syistä puhuttaessa on myös huomattava, että tyttöjen ja naisten ympärileikkamisen syyt linkittyvät erilaisten uskomusten lisäksi vahvasti

³⁸ Utz-Billing & Kentenich 2008, 226

³⁹ Tag-Eldin ym. 2008

⁴⁰ Rouzi 2013; Papademetriou 2011, 138

⁴¹ Andro & Lesclingand 2016, 219

⁴² Miller 1999, 68-69

kulttuurisiin merkityksenantoihin ja käsityksiin. Kuten edellä todettiin, Millerin mukaan kulttuuriset käsitykset ympärileikkaamisen ympärillä polarisoituvat yhdeksään vastinpariin (puhtaus–likaisuus, terveys–haitat, itse–muut, luonnollinen–luonnoton, kaunis–vääristynyt, sukupuolelle sopiva–sopimaton, järjestys–kaaos, oikea–väärä sekä hyvä–paha). Millerin mukaan tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisen kulttuurinen merkitys riippuu yhteisön toimenpiteelle antamien arvojen sijoittumisesta näiden vastinparien asteikolle.⁴³

2.2 Tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen Suomessa ja maailmalla

Unicef on arvioinut vuonna 2016 toteutetussa laajassa selvityksessään, että maailmassa elää tällä hetkellä noin 200 miljoonaa tyttöä ja naista, joille on tehty ympärileikkaus sekä 3 miljoonaa tyttöä ja naista, joille suurella todennäköisyydellä tehdään ympärileikkaus lähitulevaisuudessa. Ympärileikatuista tytöistä noin 44 miljoonaa eli lähes joka neljäs on alle 15-vuotias.⁴⁴ Tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen on yleistä noin kolmessakymmenessä maassa, joista valtaosa sijaitsee Itä- ja Länsi-Afrikassa sekä Lähi-Idässä. Afrikan maista erityisesti Somaliassa, Sudanissa, Egyptissä, Eritreassa, Malissa, Guineassa ja Sierra Leonessa esiintyvyys on huomattavaa, sillä yli 80 % maiden 15–49 -vuotiaista tytöistä ja naisista on ympärileikattu. Lähi-idän maista ympärileikkaaminen on yleistä erityisesti Jemenissä (19 % 15–49 -vuotiaista tytöistä ja naisista ympärileikattu) ja Irakissa (8 % 15–49-vuotiaista tytöistä ja naisista ympärileikattu).⁴⁵

Tytöjen ja naisten ympärileikkauksia on raportoitu myös muissa Lähi-Idän maissa, kuten Yhdistyneissä arabiemiirikunnissa sekä joissain Aasian maissa, kuten Indonesiassa, Intiassa, Malesiassa ja Thaimaassa.⁴⁶ Erityisesti Indonesiassa tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen on elinvoimainen perinne, sillä Unicefin selvityksen mukaan lähes puolet 0–15 -vuotiaista tytöistä ympärileikattiin maassa vuosien 2010–2015 välillä.⁴⁷

Unicefin selvityksestä ilmenee, että naisten ja tyttöjen ympärileikkaamisessa on tapahtunut muutoksia viimeisen 35 vuoden aikana, sillä ympärileikattujen tyttöjen osuus ikäluokastaan on laskenut 14 prosentilla. Ympärileikkauksia ehkäisevä työ, tietoisuuden kasvu ja lainsäädännön muutokset ovat tuottaneet tulosta etenkin monissa Pohjois-, Itä- ja Länsi-

⁴³ Miller 1999, 3

⁴⁴ Unicef 2016, 1

⁴⁵ Unicef 2016, 2

⁴⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 14

⁴⁷ Unicef 2016, 2

Afrikan maissa. Muutos ei kuitenkaan ole ollut kaikissa maissa samansuuntaista, sillä esimerkiksi Jemenissä ja Irakissa tyttöjen ja naisten ympärileikkausten määrä on pysynyt ennallaan. Maailmanlaajuisen väestönkasvun vuoksi tyttöjen ja naisten ympärileikkausten määrän on arvioitu jopa kasvavan seuraavan 15 vuoden aikana.⁴⁸

Kansainvälisten muuttoliikkeiden myötä tyttöjen ja naisten ympärileikkausten määrä on kasvanut myös Euroopassa. Euroopan parlamentti arvioi vuonna 2018, että 500 000 ympärileikattua naista ja tyttöä asuu ympäri Eurooppaa. Lisäksi arviolta 180 000 Euroopassa asuvalle tytölle tai naiselle tehdään suurella todennäköisyydellä ympärileikkaus lähitulevaisuudessa.⁴⁹ Erityisesti Itävallassa, Belgiassa, Tanskassa, Saksassa, Espanjassa, Ranskassa, Irlannissa, Italiassa, Alankomaissa, Portugalissa, Ruotsissa, Isossa-Britanniassa ja Suomessa asuu selvitysten mukaan suuri määrä maahanmuuttajia, joiden entisessä kotimaassa tai vanhempien kotimaassa ympärileikkaaminen on edelleen yleinen perinne.⁵⁰

Suomessa tietoisuus tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisesta alkoi kasvaa 1990-luvulla, kun maahanmuuttajien määrä lisääntyi nopeasti. Suomeen muutti 1990-luvulla alussa turvapaikanhakijoita Somaliasta, missä perinne on laajalle levinnyt. Erityisesti vuosikymmenen alkupuolella tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen nousi esille, kun somalinaisten ja -lasten määrä kasvoi perheenyhdistämisen seurauksena vuosina 1993-1995.⁵¹ Ympärileikkaamisen aiheuttamaa hämmennystä kuvaavat esimerkit Helsingin Sanomien otsikoista näiltä vuosilta.

Naisten ympärileikkaus on traaginen esimerkki kulttuurien törmäyksestä (HS 13.7.1993)

Tyttöjen ympärileikkausten tulo Suomeen aiotaan estää (HS 6.3.1995)

Somalien ikivanha tapa iskemässä yhteen suomalaisen yhteiskunnan kanssa, viranomaiset aikovat valistuksella estää tyttöjen ympärileikkausperinteen juurtumisen (HS 6.3.1995)

Suomeen saapuneiden maahanmuuttajien määrä ja etnisen taustan moninaisuus ovat kasvaneet viimeisen muutaman kymmenen vuoden aikana huomattavasti. Tilastokeskuksen selvityksen mukaan Suomessa asui vuoden 2017 lopussa 180 eri kansalaisuusryhmää ja 385 000 ulkomaalaistaustaista henkilöä, joista ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisia oli 321 494 ja toisen polven ulkomaalaistaustaisia 62 629.⁵² Maahanmuuttajien joukossa on 38 000 tyttöä ja naista, joiden kotimaassa ympärileikkaaminen on yleistä. THL arvioi vuonna 2018, että Suomessa olisi noin 10 000 tyttöä ja naista, joille on tehty ympärileikkaus sekä 650–3000 tyttöä

⁴⁸ Unicef 2016, 2

⁴⁹ Euroopan parlamentti 2018

⁵⁰ Euroopan komissio 2013

⁵¹ Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 15

⁵² Tilastokeskus 2017

ja naista, joille suurella todennäköisyydellä tehdään lähitulevaisuudessa ympärileikkaus.⁵³ THL toteutti vuonna 2012 myös tutkimuksen, johon osallistuneista Suomessa asuvista somalitaustaisista naisista seitsemän kymmenestä ja kurditaustaisista naisista lähes kolmenes kertoi olevansa ympärileikattuja.⁵⁴

Lisääntynyt maahanmuutto, tietoisuuden kasvu sekä tyttöjen ja naisten ympärileikkauksia vastustava liikehdintä on saanut viranomaiset niin Suomessa kuin muissakin Euroopan maissa ryhtymään ympärileikkauksia ehkäiseviin toimenpiteisiin. Euroopan maissa yksi tärkeimmistä interventioista tyttöjen ja naisten ympärileikkausten ehkäisemisessä on ollut erillislakien säätäminen. Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen kieltävä erillislaki tuli ensimmäisenä voimaan Ruotsissa vuonna 1982, ja tämän jälkeen erillislakeja on säädetty monissa muissakin Euroopan maissa, kuten Isossa-Britanniassa (1985), Norjassa (1995), Belgiassa (2001), Itävallassa (2002), Espanjassa (2003), Kyproksella (2003), Italiassa (2006) sekä Portugalissa (2007). Myös toimenpidettä koskevat oikeustapaukset ovat lisääntyneet Euroopassa. Kun vuonna 2004 oikeustapauksia oli ollut kahdessa Euroopan maassa, Ranskassa ja Espanjassa, oli tapauksia vuoteen 2009 mennessä myös Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa, Hollannissa ja Sveitsissä. Yhteensä Euroopan maiden tuomioistuimissa on ollut noin 45 tyttöjen ja naisten ympärileikkaamista käsittelevää oikeustapausta, ja lähes kaikissa on annettu langettava tuomio.⁵⁵

Suomessa tyttöjen ja naisten ympärileikkauksia ehkäisevää työtä on tehty jo 1990-luvulta asti ja sitä on käsitelty niin sanotulla läpäisyperiaatteella lukuisissa aiheita sivuavissa toimintaohjelmissa ja oppimateriaaleissa. Esimerkiksi Ihmisoikeusliiton KokoNainen-hankkeessa on tehty vuodesta 2002 asti työtä maahanmuuttajayhteisöissä ja tuotettu sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle oppimateriaalia aiheesta.⁵⁶ Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön *Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen toimintaohjelma 2007-2011* ja sitä jatkanut THL:n *Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-2020* käsittelevät tyttöjen ja naisten ympärileikkaamista omassa luvussaan osana sosiaali- ja terveydenhuollon kehitystavoitteita.⁵⁷

Vuonna 2009 sosiaali- ja terveysministeriö aloitti kansallisen tyttöjen ja naisten ympärileikkauksia ehkäisevän toimintaohjelman suunnittelun, joka valmistui vuonna 2012 nimellä *Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012-2016 (FGM)*.

⁵³ THL 2018

⁵⁴ Koponen & Mölsä 2012, 141-143

⁵⁵ Leye & Sabbe 2009, 12-15 & 40

⁵⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 17

⁵⁷ Sosiaali- ja terveysministeriö 2007; Klemetti & Raussi-Lehto 2016

Toimintaohjelman tavoitteena oli luoda pysyvät valtakunnalliset ja alueelliset rakenteet tyttöjen ja naisten ympärileikkausten estämiseksi ja toimenpiteen kokoneiden hyvinvoinnin ja elämänlaadun parantamiseksi. Vuonna 2017 valtioneuvosto ilmoitti verkkosivuillaan, että sosiaali- ja terveysministeriö on myöntänyt erillismäärärahan, jolla uusi ympärileikkauksia ehkäisevä toimintaohjelma toteutetaan. Uusi toimintaohjelma, *Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen (FGM) estäminen*, julkaistiin tammikuussa 2019.⁵⁸

Toimintaohjelmalla ja sen uudistuksella Suomi vastasi kansainvälisiin yleissopimuksiin ja sitoumuksiin naisten ja lasten ihmisoikeuksien edistämiseksi ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi. Vuonna 2015 Suomessa voimaan astunut niin sanottu Istanbulin sopimus eli Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumiseksi vaatii toimeenpanosuunnitelmassaan sopimusmaita laatimaan tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen vastaisen toimintaohjelman vuosille 2018–2021.⁵⁹ Istanbulin sopimuksen 38 artiklan mukaan sopimusmaiden tulee toteuttaa tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että ympärileikkaaminen, siihen kehottaminen, pakottaminen tai järjestäminen säädetään rangaistavaksi. Suomessa ei tällä hetkellä ole erillislakia tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisesta, sillä sen on katsottu täyttävän törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Erillislaita on kuitenkin tehty neljä lakialoitetta, joista viimeisin eteni kansalaisaloitteena eduskuntaan kesällä 2019 ja nosti ympärileikkaamisen taas ajankohtaiseksi keskustelunaiheeksi Suomessa. Erillislain tarpeellisuutta on perusteltu etenkin sillä, ettei Suomessa ole tehty yhtäkään rikosilmoitusta tyttöjen ja naisten ympärileikkauksesta, vaikka Fenix Helsinki ry:n selvitys osoitti toimenpiteen olevan todellisuutta myös Suomessa.

3 TOISEUS JA REPRESENTAATIO

3.1 Toiseus – määritelmä ja eronteko muihin käsitteisiin

Toiseutta on tutkittu ahkerasti niin filosofian, sosiologian, antropologian, kulttuurintutkimuksen kuin naistutkimuksenkin alalla.⁶⁰ Toiseuden voidaan tiivistetysti sanoa viittaavan poissulkemiseen, jolla jäsennetään tutun ja vieraan eli ”meidän” ja ”heidän” välistä suhdetta. Toiseudella toisin sanoen viitataan heihin, jotka eivät kuulu ”meihin”. Kulttuuria ja

⁵⁸ Koukkula & Klemetti 2019

⁵⁹ Koukkula & Klemetti 2019, 12

⁶⁰ Löytty 2005, 165

kansallista identiteettiä tutkineen Olli Löytyn (2005) mukaan toiseuden ymmärtämisessä keskeistä on se, että toiseus määrittyy suhteessa ”itseyyteen” tai ”ensimmäisyyteen”. Se ei näin ollen ole viittaa mihinkään absoluuttiseen, muuttumattomaan tai itsenäisesti olemassa olevaan todellisuuteen, vaan on ajallisesta ja paikallisesta kontekstista riippuvan keskustelun tulos. Lisäksi toiseuden käsitteeseen liittyy vahvasti kahden binaarisen vastakohdan välinen valtasuhde, jossa joku tai jokin ymmärretään paitsi erilaiseksi myös hierarkialtaan toista alemmaksi.⁶¹

Toiseuden käsitteelle on hankalaa tai jopa mahdotonta löytää yhtä alkuperää, sillä sen juuret johtavat moneen suuntaan ja tutkimushistorialliset polut risteävät yli tieteenalojen rajojen. Yksi käsitteen muotoutumiseen voimakkaasti vaikuttanut tutkimusperinne on kuitenkin ollut postkolonialistinen tutkimus ja erityisesti Edward W. Saidin (1978) teos *Orientalism*. Said esitti teoksessaan teorian siitä, kuinka länsimaisessa tutkimuksessa syntyi siirtomaa-aikakaudella käsitys orientista ja kuinka orientilla vahvistettiin länsimaista identiteettiä. Orientilla tarkoitetaan Lähi-idän maita ja kulttuuria – orientalismin käsittein itämaita – jotka esitettiin länsimaisessa tutkimuksessa myyttisenä, yhtenäisenä ja homogeenisena alueena. Yhtenäisyyttä korostava esitystapa ja myyttiset tulkinnat orientista vahvistivat Saidin mukaan binaarisen suhteen muodostumista lännen ja idän välille. Myyttien kertominen orientista loi mielikuvaa länsimaisesta yhtenäiskulttuurista, johon edistys, rationaalisuus ja tieteellisyys erottamattomasti kuului. Kyse oli siis siitä, että länsimaisuuden merkitystä rakennettiin toiseuden kautta; ”meidän” merkitys rakentui suhteessa siihen, mitä ”heidän” ajateltiin olevan.⁶²

Aivan kuten orienttikin, toiseus vaatii aina vastaparinsa. Zygmunt Bauman (1997) lähestyy toiseutta kuvailemalla vastakkaisuuden merkitystä sisäryhmän identiteetin muodostumisen kannalta. Baumanin mukaan sisäryhmän identiteetti, eheys, solidaarisuus ja emotionaalinen tasapaino vaatii kuvitteellisen vastavoiman, ”heidät”. Vastakkainasettelu ja ero ”meidän” ja ”heidän” välillä viittaa paitsi kahteen ihmisjoukkoon, myös näiden täysin toisistaan poikkeavaan asenteeseen – ”he” ovat ryhmänä jotakin, johon ”me” emme voi kuulua tai halua kuulua, ”me” taas päinvastoin jotakin, johon kuulumme ja haluamme kuulua.

”Me olemme ’me’ vain niin kauan, kun löytyy ihmisiä, jotka eivät ole meitä – niin kauan kuin löytyy ’heitä’. Ja he kuuluvat yhteen, muodostavat ryhmän, kokonaisuuden, vain koska heillä jokaisella on yhteisiä piirteitä: yksikään heistä ei ole ’yksi meistä’. Kumpikin käsite saa

⁶¹ Löytty 2005, 162-173

⁶² Said 1994, 12

merkityksensä rajasta, jaosta. Ilman tuota jakoa, ilman mahdollisuutta asettaa meitä vastakkain 'heidän' kanssaan, meidän olisi vaikea löytää merkitystä omalle identiteettillemme.”⁶³

Olli Löytyn mukaan toiseutta on vaikea ymmärtää ilman ymmärrystä erosta ja erilaisuudesta.⁶⁴ Sosiologi ja kulttuurintutkija Stuart Hallin (1999) mukaan erojen ja erilaisuuden tutkimukseen on tieteenalasta riippuen monia eri lähestymistapoja, jotka hän on teoksessaan *Identiteetti* jakanut neljään teoreettiseen selitysmalliin. Ensimmäinen selitysmalleista pohjautuu lingvistiikkaan ja kielitieteilijä Ferdinand de Saussuren kieliteoriaan. Saussuren kieliteorian keskeinen ajatus on se, että sanojen merkitykset syntyvät erosta toisiin sanoihin ja merkitykset ovat riippuvaisia vastakohtien välisestä erosta. Toinen selitysmalli liittyy myös kielitieteisiin, mutta pohjautuu Mihail Bahtinin käsitykseen kielen ja merkityksen dialogisuudesta. Bahtinin käsityksen mukaan merkityksiä on mahdollista rakentaa vain vuorovaikutuksessa toisen kanssa, sillä kaikki sanomamme ja tarkoittamamme muotoutuu kanssakäymisessä.⁶⁵

Hallin kolmas eroa ja erilaisuutta lähestyvä selitysmalli on ehkä mielenkiintoisin oman tutkimusasetelmani kannalta. Antropologisesta tutkimuksesta nousevan selitysmallin mukaan erojen ja binaaristen vastakohtien tekeminen on välttämätöntä merkityksille, jotka syntyvät luokittelujärjestelmien ja symbolisten rajanvetojen kautta. Kulttuurit ovat riippuvaisia siitä, että asiat saavat merkityksiä luokittelemalla niitä erilaisiin positiioihin luokittelujärjestelmän sisällä ja ero on välttämätön, jotta tämä luokittelu olisi mahdollista. Ongelmalliseksi tämän tekee se, että nämä luokittelujärjestelmät ovat usein hyvin joustamattomia ja asioiden edellytetään pysyvän omissa positiioissaan. Eron ja erilaisuuden kohdalla tämä voi merkitä sitä, että luokittelujärjestelmään sopimaton leimataan ja suljetaan järjestelmän ulkopuolelle, mikäli se ei selkeästi ole luokiteltavissa mihinkään luokkaan.⁶⁶

Viimeinen Hallin nostama lähestymismalli on psykoanalyttinen, missä ero ja erilaisuus nähdään välttämättömänä ihmisen minuuden muodostumisen kannalta. Hallin mukaan ”subjektiviteetti voi saada alkunsa ja käsitys minästä muotoutua ainoastaan näiden symbolisten ja tiedostamattomien suhteiden kautta, joissa pikkulapsi ponnistelee itselleen ulkopuolisen – toisin sanoen itsestään eroavan – merkityksellisen toisen kanssa”. Toisin kuin aiemmissa kolmessa selitysmallissa, Hallin mukaan psykoanalyttisessa selitysmallissa suhtautuminen toiseen on ensisijaisesti myönteistä, koska toinen on keskeisessä roolissa minuuden muodostumisen ja itsensä tunnistamisen kannalta.⁶⁷

⁶³ Bauman 1997, 53-55

⁶⁴ Löytty 2005, 165

⁶⁵ Hall 1999, 154-155

⁶⁶ Hall 1999, 155-156

⁶⁷ Hall 1999, 157-159

Hallin mukaan selitysmallit lähestyvät eroa erilaisilta analyysin tasoilta, eivätkä näin ollen sulje toisiaan pois. Keskeistä Hallin mukaan on kuitenkin se, että toiseus nähdään kaikissa selitysmalleissa ambivalenttina eli kaksijakoisena. Toiseus on myönteisessä mielessä välttämätöntä merkityksentuotannon, kulttuurin, kielen, yksilön ja tämän sosiaalistumisen kannalta, toisaalta se on jotakin uhkaavaa, vaarallista ja vihamielisyyttä aiheuttavaa. Hall ei kuitenkaan näe toiseutta jonakin marginaalisena poikkeamana, vaan pitää sitä olennaisena osana merkityksenannon ja identiteetin muodostumisen prosessia.⁶⁸ Tutkija Sara Ahmed (2003) onkin huomauttanut, että myös pelko on välttämätön toiseuden ja sitä polarisoivan minuuden muodostumisen kannalta. Ahmedin mukaan juuri pelon ja ahdistuksen kautta määrittyy se, mitä ”minä” en ole. Pelko on tässä tapauksessa reaktio, joka syntyy siitä, että minuuden rajoja uhataan loukata. Loukkaus tekee rajan olemassa olevaksi, sillä ilman sitä raja ei syntyisi ja varmistuisi.⁶⁹

Vaikka toiseuteen liittyy vahvasti ero ja erilaisuus, eivät nämä käsitteet ole synonyymeja keskenään. Kuten jo luvun alussa toin ilmi, toiseuteen liittyy aina valtasuhde, jossa toiseus tuotetaan ensimmäisen ehdoilla ja käsittein. John Fiskin (2003) mukaan siinä missä ero ja erilaisuus on mahdollista kokea ja kohdata, toiseuden määrittämiseen liittyy aina vallankäyttöä.⁷⁰ Olli Löytyn mukaan toiseudessa ja erilaisuudessa onkin kyse erilaisista lähestymistavoista, sillä erilaisuus on lähinnä kuvaileva käsite, toiseus taas valtasuhteita ilmentävä strateginen käsite. Kun tarkastelun kohteena on erilaisuus, ei kiinnostus kohdistu kahden binaarisen vastakohtan suhteeseen, jakoon ”yksien” ja ”toisten” välillä, vaan moninaisuus korostuu.⁷¹ Toiseudessa sen sijaan esiin tulee valta, jolla vastakohtainen ja erilainen määritellään paitsi vieraaksi myös itseä alemmaksi.

Koska toiseuteen liittyy aina vallankäyttöä, on käsitteen avulla pyritty tuomaan julki ja purkamaan erilaisia valtahierarkioita. Toiseuden käsitteen avulla on tutkittu erityisesti etnisyyttä, rodullistettuja ryhmiä ja sukupuolta koskevia erontekoja, mutta myös esimerkiksi kansalaisuutta ja eri kulttuurien välisiä suhteita.⁷² Erityisen tuttu teema kansainvälisessä tutkimuksessa on ollut nainen toisena. Aiheesta klassikkoteoksen *Toinen sukupuoli* kirjoittanut Simone de Beauvoir (1999) esittää, että nainen toisena on miehen peili ja naiseudesta puhutaan

⁶⁸ Hall 1999, 84 & 159-160

⁶⁹ Ahmed 2003, 205-206

⁷⁰ Fiske 2003, 136

⁷¹ Löytty 2005, 182

⁷² Löytty 2005, 163

sen pohjalta, miten nainen eroaa miehestä. Nainen nähdään miehen poikkeuksena ja yksilöyteen sopimattomana, mies sen sijaan normina, normaalina ja yksilönä.⁷³

Rodullistettujen ryhmien toiseutta on puolestaan tarkasteltu kansainvälisessä tutkimuksessa erityisesti kolonialististen suhteiden ja siirtolaisuuden pitkien ja väkivaltaisten juurien kautta. Etenkin pohjoisamerikkalaisessa ja brittiläisessä tutkimuksessa toiseus on ollut voimakkaasti esillä juuri tässä kontekstissa. Koska Suomella ei ole kokemusta vuosisatojen mittaisesta kolonialismista, orjuudesta tai laajamittaisesta maahanmuutosta, ei ”rotuun” liittyvää keskustelua ole käyty suhteessa afrikkalaisiin tai muihin kaukaisiin kansoihin. Suomessa ollaan pikemminkin oltu kiinnostuneita naapurimaiden kansalaisten toiseuttamisesta ja sen tutkimisesta.⁷⁴ Palaan toiseuden tutkimuksen haasteisiin Suomen kontekstissa luvussa 3.4.

Erilaisten tutkimuskohteiden lisäksi toiseutta on tutkittu ainakin kahdella tasolla, joista Olli Löytty nimeää sosiaalisen vuorovaikutuksen ja representaatiot eli esitykset. Toiseuden syntymisen ja kohtaamisen lähtökohtana sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on se, että kasvokkaisissa kohtaamisissa kohtaavat aina osapuolten ennakkotiedot ja -luulot toisistaan. Kohtaaminen ei siis koskaan tapahdu tyhjiössä, vaan toisen tunnistaminen tutuksi tai vieraaksi edellyttää jonkinlaista etukäteistietoa. Toiseuden representaatioita eli esityksiä on sen sijaan tarkasteltu erityisesti kulttuurintutkimuksessa ja pohdittu kysymystä siitä, miten etnisiin ja rodullistettuihin ryhmiin kuuluvia esitetään kirjallisuudessa, mainoksissa ja mediassa.⁷⁵ Representaatioissa tuotetaan ja toistetaan kulttuurikäsitteitä, ja erityisesti medialla on suuri rooli siinä, millaiseksi eri kulttuurien väliset erot kuvitellaan.⁷⁶ Representaatioita käsitellen tarkemmin seuraavassa luvussa, mediarepresentaatioita ja toiseutta taas luvussa 4.1.

3.2 Kuvitellut yhteisöt toiseuden paikkana

Käsittelin edellisessä luvussa sitä, kuinka toiseus on aina abstrakti kuvitelma ”meille” vastakkaisesta ryhmästä eli ”heistä”. Toiseus ja oma yhteisö vaatii kuvitteellisen vastaparin – sosiaalisen kuvitelman – ollakseen olemassa, sillä yhteisöä ei voi määritellä peilaamatta sitä johonkin muuhun. Esimerkiksi länsimaita ei voi ajatella absoluuttisena käsitteenä, sillä läntisyys ei pyöreässä maapallossa voi perustua maantieteelliseen sijaintiin, kuten Anna

⁷³ Beauvoir 1999

⁷⁴ Raittila 2004, 33-34

⁷⁵ Löytty 2005, 167-168

⁷⁶ Huttunen et al. 2005, 28

Tervahaltiala (2016) osuvasti kirjoittaa. Sen sijaan läntisyys muodostuu suhteessa kuvitteelliseen vastapariin, ei-läntisiin yhteiskuntiin, jotka määrittävät sen rajoja.

Toiseutta on tutkimuksessa lähestytty usein hyödyntämällä Benedict Andersonin teoriaa kuvitelluista yhteisöistä.⁷⁷ Andersonin (2007) mukaan omaa yhteisöä on mahdoton määritellä peilaamatta sitä johonkin toiseen, kuviteltuun yhteisöön. Anderson (2007) viittasi kuvitelluilla yhteisöillä (*imagined communities*) ihmisryhmään, jonka jäsenet eivät voi koskaan tuntea tai tavata kaikkia kanssaryhmäläisiään, mutta joita yhdistää silti voimakas hengenheimolaisuus. Anderson esitteli teorian ensimmäisen kerran vuonna 1983 julkaistussa teoksessaan *Kuvitellut yhteisöt: Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*, missä hän tutki nationalismin alkuperää ja leviämistä sekä kansakuntia kuviteltuina, poliittisina yhteisöinä. Andersonin mukaan 1700-luvun Euroopassa kukoisti kaksi kuvittelumuotoa, romaani ja sanomalehti, jotka tarjosivat tekniset välineet esittää kansakunnan kaltainen kuviteltu yhteisö.⁷⁸ Andersonin mukaan nopeasti kasvavat ihmisjoukot saattoivat kirjapainokapitalismin ansiosta nähdä itsensä ja suhteensa muihin syvällisesti eri tavoin. Sanomalehti toimii Andersonin mukaan erityisen tehokkaana kuvittelun välineenä, sillä se vanhentuu nopeasti ja kulutetaan tästä syystä lähes samanaikaisesti kaikkialla. Anderson lähestyy tätä samanaikaisuutta joukkoseremonian käsitteen avulla:

Tämä joukkoseremonian merkitys on paradoksaalinen. Se tapahtuu hiljaisessa yksinäisyydessä, pään sopukoissa. Kuitenkin jokainen osallistuja tietää hyvin, että hänen suorittamansa seremonian toistavat samanaikaisesti tuhannet (tai miljoonat), joiden olemassaoloon hän luottaa, mutta joiden henkilöllisyydestä hänellä ei ole harmainta aavistusta. Lisäksi tämä seremonia toistuu lakkaamatta kerran tai kahdesti päivässä ympäri vuoden.⁷⁹

Andersonin teoriaa kuvitelluista yhteisöistä on kritisoitu monesta suunnasta. Esimerkiksi Anthony Marxin (2003) mukaan Anderson olettaa teoriassaan virheellisesti viestinnän leviämisen luoneen osallistavaa solidaarisuutta, vaikka tämä ei uskonnollisten, taloudellisten ja luokka-asemaan liittyvien konfliktien keskellä ollut mahdollista varhaisessa nyky-Euroopassa.⁸⁰ Laajinta kritiikkiä Andersonille on esitetty kuitenkin liittyen historiallisen jatkuvuuden väheksymisestä sekä kansakuntien ja kansallisten identiteettien keinotekoisuuden ylikorostamisesta. Osaa näistä kriitikoista on alettu kutsua etno-symbolisteiksi, sillä he kiinnittivät huomiota varhaisten etnisten siteiden rooliin modernien kansakuntien kehityksessä. Lähestymistapa keskittyy etnisten yhteisöjen, kansakuntien ja nationalismin subjektiiviseen

⁷⁷ Mm. Varshney 1997, 1737-1738; Hoganson 2007, 73-78

⁷⁸ Anderson 2007, 37-41 & 61

⁷⁹ Anderson 2007, 71-75

⁸⁰ Marx 2003, 16

puoleen eli siihen, miten ihmiset itse kokevat jäsenyytensä, aatteet ja yhteisön kansallisissa tai etnisissä yhteisöissä. Etno-symbolistit pyrkivät myös selvittämään yhteisöjen kollektiivisia kulttuuri-identiteettejä sekä huomioimaan eliittiä laajempien kansanjoukkojen mentaliteetteja.⁸¹

Kritiikistä huolimatta Benedict Andersonin *Kuvitellut yhteisöt* on yksi siteeratuimpia teoksia yhteiskuntatieteiden alalla, ja käsiteellä ovat operoineet myös monet myöhemmätkin tutkijat, kuten Stuart Hall (1992), Zygmunt Bauman (1999; 1997), Arjun Appadurai (1996) sekä Johanna Sumiala (2010). Andersonin teoria toimii lähtökohtana myös omassa tutkielmassani, sillä tarkastelen lehtiartikkeleiden representaatioita kuvitteellisten yhteisöjen esityksinä, joita rakennetaan ja jaetaan jokapäiväisessä mediatodellisuudessa. Viitataan kuviteltuihin yhteisöihin Johanna Sumialan (2010) määritelmää mukaillen median välittämänä yhteisöinä, jotka syntyvät sanomalehtien, television ja sosiaalisen median ympärille. Kuvitellut yhteisöt tulevat Sumialan mukaan todeksi ihmisen kokemusmaailmassa ja mielikuvissa, vaikka niitä ei voida paikantaa mihinkään tiettyyn fyysiseen sijaintiin.⁸²

3.3 Toiseuden representaatiot

Kuten luvussa 3.1 kävi ilmi, toiseutta on tarkasteltu tutkimuksessa runsaasti representaatioiden eli esitysten tasolla. Representaatiolla tarkoitetaan perinteisesti objektia, tilaa tai ominaisuutta, jonka tehtävänä on viitata johonkin itsensä ulkopuoliseen.⁸³ Representaatiot ovat merkitysten ja ymmärrysten muodostamista ja jakamista kulttuurin jäsenten kesken kielen, merkkien ja kuvien avulla.⁸⁴ Käsitteenä representaatio juontuu latinankielisestä sanasta *repraesentatio*, jolla on kaksi päämerkitystä; se viittaa ensinnäkin mielessä kuvailuun, silmien eteen asettamiseen, havainnollistamiseen ja kuvailemiseen, toisekseen taas toteuttamiseen tai jonkun asian välittömään tekemiseen. Representaation nykymerkitys on muotoutunut moninaiseksi. Useimmiten sillä viitataan edustamiseen, kuvaamiseen, esittämiseen, merkitsemiseen, havainnollistamiseen ja epäsuoraan, välilliseen ilmentämiseen. Käsitteen merkitys riippuu olennaisesti kontekstista, mutta sen yleiseksi merkitykseksi on tarjottu verbiä ”edustaa” (engl. *standing for*), joka viittaa jonkin toisen puolesta olemiseen.⁸⁵

⁸¹ Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 35

⁸² Sumiala 2010, 79

⁸³ Knuuttila & Lehtinen 2010, 11

⁸⁴ Hall 2013, 1

⁸⁵ Knuuttila & Lehtinen 2010, 10

Tarja Knuuttilan ja Aki Petteri Lehtisen (2010) mukaan representaatiot ovat läsnä monissa inhimillisissä toiminnoissa ja arkisessa kokemusmaailmassa, kuten merkeissä, malleissa, äänissä, kuvissa, mielteissä ja signaaleissa. Esimerkiksi liikennemerkki edustaa sääntöä, kartta edustaa maantieteellistä todellisuutta, keskustelussa kuultu lause edustaa puhujan ajatusta ja mielessä oleva muisto rakastetusta edustaa kaipauksen todellista, poissa olevaa kohdetta. Representaatioon liittyikin vahvasti läsnäolon ja poissaolon problematiikka, sillä siinä poissaoleva korvautuu jollain uudella läsnäolon muodolla.⁸⁶

Knuuttilan ja Lehtisen mukaan poissa olevan edustaminen aiheuttaa välittyneisyyden ongelman: kuinka poissa olevan ominaisuudet voivat välittyä totuudenmukaisesti sitä edustavan läsnä olevan kautta? Poissa olevan korvautuminen uudella läsnäolon muodolla aiheuttaa kahdentumisen, kun varsinaisen kohteen lisäksi on olemassa tietoisuudessa koettu tai ulkoisin representaatioin ilmaistu kohde, joka esittää sitä. Representaatio onkin kohdannut käsitteenä runsaasti kritiikkiä etenkin jälkistrukturalistisen tutkimuksen ja tieteesosiologian suunnalta, kun sen kyky tarjota totuudenmukaista tietoa itsensä ulkopuolisesta todellisuudesta on kyseenalaistettu.⁸⁷

Stuart Hall (2013) on nimennyt kolme lähestymistapaa, jotka ilmentävät representaatioiden suhdetta todellisuuteen. Näistä ensimmäinen on heijastusteoreettinen lähestymistapa, joka olettaa merkitysten olevan olemassa kuvatussa objektissa ja representaatioiden heijastavan tätä olemassa olevaa todellisuutta. Lähestymistavoista toinen, intentionaalinen lähestymistapa, sen sijaan olettaa tekstin tai kuvan tuottajan määrittelevän representaation keinoin sen merkityksen. Lähestymistavan kautta on tutkittu etenkin representaation tuottajan motiiveja sekä sitä, mitä tekijä haluaa representaatiolla sanoa.⁸⁸

Intentionaalinen lähestymistapa on lähellä Hallin kolmatta ulottuvuutta, konstruktivistista lähestymistapaa, johon tässä tutkimuksessa olen nojautunut. Konstruktivistinen lähestymistapa olettaa merkitysten olevan tuotettuja konstruktioita, jotka rakentavat ymmärrystämme todellisuudesta. Lähestymistavassa korostuu tulkinnallisen prosessin merkitys, sillä merkityksen nähdään muuttuvan tulkitsijan, kontekstin ja tilanteen mukaan. Representaation merkitys ei näin ollen ole koskaan lopullinen.⁸⁹ Konstruktivistisesta näkökulmasta on tutkittu etenkin sitä, minkälaista todellisuutta representaatioilla luodaan ja millä keinoin.⁹⁰

⁸⁶ Knuuttila & Lehtinen 2010, 7

⁸⁷ Knuuttila & Lehtinen 2010, 8-11

⁸⁸ Hall 2013, 24-26

⁸⁹ Hall 2013, 24-26

⁹⁰ Seppänen 2005, 94-95

Yhteiskuntatieteissä nojataan yleisesti käsitykseen, että representaatiot eivät ole henkilökohtaisia käsityksiä todellisuudesta, vaan kulttuurin yhdessä jakamia ja tulkitsemia.⁹¹ Hallin (1997) mukaan representaatioiden kautta tuotamme ja välitämme merkityksiä tietyn kulttuurin jäsenten välillä tulkitsemalla, lukemalla ja analysoimalla niitä. Merkitykset rakentuvat mielikuvista, jotka ovat Hallin sanoin osa mentaalisen representaation järjestelmää. Mentaalisten representaatioiden järjestelmä organisoi maailman merkityksellisiin kategorioihin, joiden käsitteistä voimme kommunikoida toisen representaation järjestelmän, kielen, avulla. Kieli ja sen merkit ovat sosiaalisten käytänteiden tulos, joiden avulla representoimamme käsitykset on mahdollista sanallistaa.⁹²

John Fiskin (2003) mukaan yksi keskeisimmistä representaatioiden strategioista on toiseksi tekeminen eli toiseuttaminen.⁹³ Aivan kuten muutkin representaatiot, myös toiseus on luotu kategoria ja keskustelun tulos. Toiseus rakentuu mielikuvista, jotka ovat osa mentaalisen representaation järjestelmää ja joita jaetaan ja kommunikoidaan ryhmän jäsenten kesken. Näin ollen toiseuskaan ei ole yksilön henkilökohtainen käsitys todellisuudesta, vaan kulttuurin jäsenten tuottama ja välittämä kategoria, joka erottaa ”meidät” ”heistä”. Toiseuden representaatioihin liittyy myös erilaiset valtasuhteet, koska se, että jokin representoidaan toiseksi, on itseasiassa representaatio ”ensimmäisen” vallasta. Valtaa käytetään representaatioiden avulla, ja representaatioilla toisaalta mahdollistetaan valtasuhteiden uusintaminen.⁹⁴ Sari Pietikäisen ja Anne Mäntysen (2009) mukaan representaatioihin liittyykin tästä syystä olennaisesti kysymys siitä, kuka kuvaa ketäkin ja missä kontekstissa.⁹⁵

Fiskin (2003) mukaan erityisesti objektien siirtäminen kulttuurista toiseen synnyttää valtasuhteiden kyllästämiä representaatioita. Esimerkki tällaisesta objektista voisi olla valokuva nimettömästä ja kasvottomasta afrikkalaisesta naisesta, jonka pitelee käsissään ympärileikkaamiseen käytettävää partaterää. Kuva naisesta representoi ennen kaikkea valtaa, jonka avulla objekti siirtyy kulttuurirajojen yli; heikommassa asemassa olevalla kulttuurilla ei ole mahdollisuutta representoida itse itseään, vaan se joutuu vahvemmassa asemassa olevan kulttuurin representaation kohteeksi. Fiskin mukaan myös se, kuinka ”kolmas” maailma esitetään yleensä ”ensimmäisen” maailman ehdoilla, kuvastaa sitä, että representaatioilla luodaan omaa asemaa ja vallankäyttöä vahvistavia kategorioita. Kulttuurirajat ylittävään

⁹¹ Seppänen 2005, 82-84

⁹² Hall 2013, 15-19

⁹³ Fiske 2003, 135

⁹⁴ Fiske 2003, 133-134

⁹⁵ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 56

kommunikaatioon, jonka aloittaa ja jota ohjailee kahdesta kulttuurista voimakkaampi, liittyikin aina vaara sen itseyden ja vallan representoimisesta heikompa kulttuuria pelkistämällä. Fiskin mukaan kahdesta kulttuurista heikomman tulisi voida kontrolloida itseään tyydyttävällä tavalla kulttuurien välisiä kommunikaatiosuhteita – toisin sanoen sen tulisi pikemminkin voida representoida itse itseään kuin olla representaatioiden kohteena.⁹⁶

Kuten toiseutta käsittelevässä luvussa 3.1 ilmenee, toiseudella on tärkeä merkitys ryhmän identiteetin ja sisäisen eheyden kannalta: sisäryhmän eli ”meidän” merkitys rakentuu suhteessa siihen, mitä ”heidän” ajatellaan olevan. Sama mekanismi toimii myös toiseuden representaatioiden kohdalla, sillä myös representaatiot vaikuttavat sisäryhmän identiteettiin ja itseyden muodostumiseen. Stuart Hallin (2003) mukaan kulttuurisen eron tekeminen ja itseyden korostaminen kasvattaa yhteisötunnetta ja ylläpitää koettua erilaisuutta suhteessa muihin kulttuureihin.⁹⁷ Bram Gieben (1992) ja Hall ovat puhuneet teoksessa *Formations of Modernity* postmodernista subjektista, jonka identiteetti muodostuu ja muokkautuu representaatioiden kautta. Hall on laajentanut ajatusta postmodernin subjektin identiteetistä myös kansakunnan tasolle ja näkee, että jaettuja kokemuksia ilmaisevien representaatioiden avulla vaikutetaan kansallisen kulttuurin syntymiseen ja ylläpitämiseen. Hallin mukaan yhtenäisen identiteetin muodostuminen vaatii erilaisuutta edustavan toiseuden olemassaoloa ja kuvitellun itseyden suhdetta siihen.⁹⁸ Toiseksi tekeminen eli toiseuttaminen kertookin siis todellisuudessa itseystä, sen rajoista ja suhteesta siihen kuulumattomaan kulttuuriseen toiseen.

Hall (1999) on nimennyt yhdeksi yhteiskuntien suhteita määrittäväksi jaoksi sen, kuinka läntistä ja ei-läntistä maailmaa representoidaan. Läntisyys ei liity maantieteelliseen sijaintiin, vaan se perustuu käsitykseen teollistuneesta, kaupungistuneesta, kapitalistisesta, maallisesta ja modernista yhteiskunnasta, joka toimii vertailustandardina ei-läntisille yhteiskunnille. Länsi on toisin sanoen historiallinen rakennelma, jonka itseys muodostuu ei-läntisten yhteiskuntien representoinnin kautta. Vertailun avulla voidaan arvioida, kuinka lähellä tai kaukana jokin ei-läntinen yhteiskunta on läntisestä yhteiskunnasta tai onko se ”saavuttamassa” läntistä yhteiskuntaa.⁹⁹ Muun muassa Samuel P. Huntington (1996) on kritisoinut olettamusta siitä, että modernisaation seurauksena läntisten arvojen ja traditioiden omaksuminen tapahtuisi itsestään niin sanottuna välttämättömänä tapahtumankulkuna myös ei-läntisissä yhteiskunnissa.

⁹⁶ Fiske 2003, 133-136

⁹⁷ Hall 2003, 86

⁹⁸ Gieben 1992, 291-295

⁹⁹ Hall 1999, 77-80

Huntingtonin mukaan modernisaatioprosessiin liittyy erilaisia variaatioita, jotka voivat poiketa länsimaisesta modernisaatiosta huomattavasti.¹⁰⁰

Läntisten ja ei-läntisten yhteiskuntien representaatioiden taustalla vaikuttaa usein realismiin pohjautuva tapa hahmottaa todellisuus eli se, että ajattelemme olevamme ”todellisuudessakin” sitä, mitä itsestämme kuvittelemme. John Fiske (2003) mukaan todellisuus on kuitenkin aina representoitua, ”todellisuutta jollekin”, ja myös toiseus rakentuu usein realistisen ajatustavan varaan.¹⁰¹ Sen lisäksi, että luulemme mielikuvamme toisesta vastaavan ”todellisuutta”, luomme heistä myös pelkistettyjä ja olemuksellisia stereotypioita. Stereotypisoinnissa käytetään poissulkemisen käytäntöä, kun epänormaali erotetaan normaalista ja suljetaan sen ulkopuolelle.¹⁰² Stereotypioita Suomessa tutkineet Tuula Gordon ja Elina Lahelma (2003) ovat havainneet, että esimerkiksi Afrikka hahmottuu suomalaisten nuorten mielessä kiehtovana, vaarallisena ja vieraana ja että he liittävät maanosaan mielikuvia luonnosta ja ongelmista.¹⁰³ Kuten tutkimuksessa havaituista ”muiden” representaatioista voi huomata, stereotypiat eivät aina ole negatiivisia, vaan myös positiiviset representaatiot voivat synnyttää pelkistäviä olettamuksia ”toisesta”.

3.4 Toiseuden käsite tässä tutkielmassa

Toiseus on käsitteenä hankalasti määriteltävä, ja siksi onkin hyvä selvittää mitä tarkoitan sillä tässä tutkielmassa ja minkälaisia tutkimuseettisiä haasteita valittuun näkökulmaan liittyy. Puhuessani ympärileikattujen tyttöjen ja naisten toiseudesta viittaan poissulkemiseen, jolla jäsennetään tutun ja vieraan eli ”meidän” ja ”heidän” välistä suhdetta. En viittaa toiseudella mihinkään absoluuttiseen, muuttumattomaan tai itsenäisesti olemassa olevaan kategoriaan, vaan tutkin sitä ajallisesta ja paikallisesta kontekstista riippuvaa keskustelua, jolla suhdetta ympärileikattuihin tyttöihin ja naisiin on jäsennetty. Tarkastelen tässä tutkimuksessa sitä, kuinka toiseuden kautta paitsi korostetaan eroa, myös vahvistetaan kuvitellun yhteisön, toisin sanoen ”meidän” yhtenäisyyttä ja toisaalta valta-asemaa ”heihin” nähden. Lähtökohtanani on tutkia toiseutta representaatioiden tasolla eli selvittää, kuinka visuaalisten ja verbaalisten esitysten kautta luodaan todellisuutta ja merkityksiä maailmasta. Lähestyn toiseutta toisin

¹⁰⁰ Huntington 1996

¹⁰¹ Fiske 2003, 135 & 144

¹⁰² Hall 1999, 189-192

¹⁰³ Gordon & Lahelma 2003

sanoen konstruktiivisen näkökulman kautta ja oletan toiseuden representaatioiden *tuottavan* merkityksiä sen sijaan, että ne *kertoisivat* todellisuudesta sellaisenaan.

Tutkielmaani liittyy monia tutkimuseettisiä haasteita, joista yksi on tutkijapositioni. Se, että päätin tutkia ympärileikattujen tyttöjen ja naisten toiseutta, tapahtuu omista lähtökohdistani käsin, laajemmin ymmärrettynä myös suomalaisesta, eurooppalaisesta ja länsimaisesta lähtökohdasta käsin. Käytetyt käsitteet ja tekemäni tutkimusvalinnat palvelevat ennen kaikkea tieteellisiä tiedonintressejä ja saattavat erota ympärileikattujen tyttöjen ja naisten sekä heidän yhteisöjensä tarpeista. Pidän tutkimukseni perimmäistä päämäärää kuitenkin ympärileikattujen tyttöjen ja naisten etua tavoittelevana, sillä tavoitteeni on purkaa niitä luonnolliselta, ilmiselvältä ja väistämättömältä näyttäytyviä puhetapoja ja rakenteita, jotka tuottavat toiseutta. Kuten luvussa 1.3 toin esiin, tutkielmani käytännön tavoite onkin se, että toiseuttaviin representaatioihin ja rakenteisiin kiinnitettäisiin mediassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa entistä tarkemmin huomiota ja suhtauduttaisiin kriittisemmin totuttujen puhetapojen toistamiseen.

Toiseuden tutkimukseen liittyy myös käsitteen leimaavuuden ja laaja sovellettavuuden haaste. Olli Löytyn (2005) mukaan se, että toiseuden käsitteellä voi analysoida lähes mitä tahansa valta-asetelmia, edellyttää jonkin ihmisryhmän määrittelyä toiseuden edustajaksi jo tutkimuksen alkuvaiheessa. Ihmisryhmän erottelu toiseuden edustajaksi taas tuottaa ja vahvistaa kategorioita ja ikään kuin ilmentää, että tällainen jako on tosiasiallisesti olemassa.¹⁰⁴

Tuomas Martikaisen (2009) mukaan toiseuden tutkimukseen liittyy myös vallankäyttöä silloin, kun käytettävät peruskäsitteet ja tutkimusintressit on määritellyt valtaväestöön kuuluva tutkija.¹⁰⁵ Oman tutkielmani kohdalla olenkin pohtinut paljon sitä, onko ympärileikattujen tyttöjen ja naisten tutkiminen toiseuden näkökulmasta jo itsessään toiseuttavaa. Se, että olen kategorisoinut ympärileikatut tytöt ja naiset yhdeksi ryhmäksi, synnyttää oletuksen kahdesta toisilleen vastakkaisesta luokasta ja näiden luokkien sisäisestä homogeenisuudesta. Valintani tutkia ympärileikattuja tyttöjä ja naisia toiseuden näkökulmasta voikin pelkistää ryhmän sisäistä moninaisuutta ja toisaalta sivuuttaa muita eriarvoisuutta tuottavia tekijöitä, kuten sukupuolen.

Olen puntaroinut myös muiden käsitteiden, kuten eron ja erilaisuuden käyttöä tutkielmassani. Päädyin kuitenkin toiseuden käsitteeseen, sillä se ilmentää paitsi vastakohtaiseksi ja erilaiseksi määriteltä, myös erilaisuuteen liittyvää valta-asetelmaa. Toiseuden käsite ponnistaa postkolonialistisen tutkimuksen perinteestä, joka sopii tutkimukseni viitekehykseen ja tarjoaa muita käsitteitä strategisemman lähestymistavan tutkielmani

¹⁰⁴ Löytty 2005, 172-173

¹⁰⁵ Martikainen 2009, 7-8

aiheeseen. Toiseuden käsitettä on käytetty paljon myös aiemmassa tutkimuksessa, mikä lisää tutkimusten välistä dialogia sekä oman tutkielmani asemointia osaksi tieteellistä jatkumoa. Ylittääkseni toiseuden tutkimuseettiset haasteet olen pyrkinyt käsitteenkäytön läpinäkyvyyteen ja oman tutkimusasetelmani ongelmallisuuden huolelliseen pohdintaan.

Viimeiseksi haluan käsitellä sitä haastetta, minkä toiseuden postkolonialistiseen tutkimukseen pohjautuvat juuret tuovat tutkielmalle. Pentti Raittilan (2004) mukaan toiseuden tutkimus nojautuu tyypillisesti sellaisista kulttuureista tulevaan tutkimukseen, joiden historiaan liittyy kokemuksia kolonialismista, orjuudesta, laajamittaisesta maahanmuutosta tai siirtotyöläisyydestä. Erityisesti afrikkalaisuus ja tummaihoisuus ovat olleet keskeisiä toiseuden merkkejä postkolonialistisessa toiseuden tutkimuksessa. Suomalaisten toisia eivät kuitenkaan ole olleet afrikkalaiset tai kaukaiset kansat, vaan esimerkiksi saamelaiset, viikingit, ruotsalaiset, ristiretkelijät, romanit ja venäläiset, jolloin toiseuden merkitys on erilainen kuin esimerkiksi yhdysvaltalaisen tutkimuksen kontekstissa.¹⁰⁶ Mikko Lehtosen ja Olli Löytyn (2003) mukaan toiseuden näkökulma tuleekin tästä syystä sovittaa Suomen erityiseen kontekstiin ja ”sen mittoihin”.¹⁰⁷

Edellä mainituista haasteista huolimatta olen tehnyt valinnan käyttää toiseuden käsitettä tutkielmassani. Kuten aiemmin mainitsin, toiseus on tutkimusstrateginen käsite, joka ei viittaa mihinkään absoluuttiseen, muuttumattomaan tai itsenäisesti olemassa olevaan todellisuuteen, vaan on ajallisesta ja paikallisesta kontekstista riippuvan keskustelun tulos. Toisaalta Suomen voidaan nähdä kuuluneen jo vuosisatojen ajan osaksi läntistä kristillistä maailmaa, jonka historiaan kuuluvat kirkon ja koululaitosten välittämät stereotyyppiset käsitykset siirtomaakansoista.¹⁰⁸ Vaikka Suomella ei siis ole omakohtaista kokemusta kolonialistisesta hallinnosta, voi kaukaista ”toista” koskevien käsitysten sanoa välittyneen myös meille. Näin ollen toiseuden postkolonialistisen tutkimuksen juuret eivät ole täysin irrallisia Suomenkaan kontekstissa. Palaan tutkielmani teoriasidonnaisuuteen tarkemmin luvussa 5.2.

4 MEDIAREPRESENTAATIO JA TOISEUDEN RAKENTUMINEN

Median rooli yhteiskunnassa on kasvanut viimeisen 10–15 vuoden aikana siinä määrin, että on alettu puhuaan yhteiskunnan medioitumisesta (engl. *mediatization*). Media läpäisee nykyään

¹⁰⁶ Raittila 2004, 32-33

¹⁰⁷ Lehtonen & Löytty 2003, 10

¹⁰⁸ Raittila 2004, 33-34

koko yhteiskunnan, ja yhä suurempi osa tiedoistamme ja kokemuksistamme ovat median välittämiä. Medialla on valtava vaikutus jokapäiväisessä elämässämme, kun vietämme aikaa television, sanoma- ja aikakauslehtien sekä internetin äärellä. Medioituminen viittaa myös siihen, että yhteiskunnan instituutiot tulevat riippuvaisemmiksi mediasta ja sen toimintatavoista.¹⁰⁹

Median keskeisenä tehtävänä on perinteisesti pidetty kiinnostavan, ajankohtaisen, puolueettoman ja luotettavan informaation välittämistä sekä ”vallan vahtikoiran” roolissa toimimista. Roolilla viitataan siihen, että median odotetaan kontrolloivan ja vahtivan valtaapitäviä tahoja. Toisaalta media voidaan nähdä myös itse valtajärjestelmän osana, ”neljäntenä valtiomahtina”, jolla on itsenäistä vaikutusvaltaa. Kari Karppisen, Johanna Jääsaaren ja Ullamaija Kivikurun (2010) mukaan median vallasta puhuminen on eräänlainen klisee, josta on hankala saada pitävää otetta. Siitä, kuka mediassa käyttää valtaa, minkälaista valta on luonteeltaan ja kuka on vastuussa siitä, on kiistelty aina. Median valta onkin heidän mukaansa pitkälti *oletettua* valtaa.¹¹⁰

Median valta on usein liitetty valtaan vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin. Norman Faircloughin (1997) mukaan media vaikuttaa tietoihin, uskomuksiin, arvoihin, sosiaalisiin suhteisiin ja sosiaalisiin identiteetteihin.¹¹¹ Useimpien tutkimusten mukaan media kuitenkin harvoin muuttaa suoraan ihmisten näkemyksiä, vaan pikemminkin vahvistaa vallalla olevia käsityksiä sekä heijastaa yhteiskunnan jo olemassa olevia rakenteita.¹¹² Median voisikin sanoa olevan eräänlainen yhteiskunnan arvojen esiintuoja. Toki medialla on välillistä valtaa, kun se päättää julkisuuden asialistasta eli siitä, mitkä aiheet nostetaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja mistä näkökulmasta asioita esitetään. Tämä valta korostuu, kun koemme yhä isomman osan kokemuksistamme median välityksellä ja pääsemme kosketuksiin sellaisten tapahtumien ja ilmiöiden kanssa, joita meidän ei ole mahdollista kokea henkilökohtaisesti.¹¹³ James Curranin ja Nick Couldryn (2003) mukaan median valta vaikuttaa asiasisältöihin on itseasiassa nyky-yhteiskunnan keskeisimpiä vallan ulottuvuuksia.¹¹⁴

4.1 ”Me” ja ”he” mediassa

¹⁰⁹ Karppinen, Jääsaari & Kivikuru 2010, 3; Ampuja, Koivisto & Väliverroinen 2014, 22

¹¹⁰ Karppinen, Jääsaari & Kivikuru 2010, 3-4

¹¹¹ Fairclough 1997, 10

¹¹² Karppinen, Jääsaari & Kivikuru 2010, 10

¹¹³ Mm. Suomen lasten ja nuorten säätiö 2012, 34

¹¹⁴ Curran & Couldry 2003, 3-4

Medialla voidaan sanoa siis olevan valtaa selittää maailmaa ja vahvistaa yleisön käsityksiä maailmasta. Median valtaan kuvata maailmaa kuuluu myös toiseuden eli ”meidän” ja ”heidän” rakentaminen, ylläpitäminen ja vahvistaminen. Ullamaija Kivikurun (2002) mukaan suomalaisessa mediassa tyypillinen, erityisesti maahanmuuttajia toiseuttava mekanismi on ollut vaikeneminen; maahanmuuttajat eivät esiinny mediassa aktiivisina toimijoina, vaan viranomaisten puheen ja toiminnan kohteina. Feministisessä tutkimuksessa on havaittu vastaava mekanismi myös naisia koskevan uutisoinnin kohdalla. Toiseuttamisen tavat ovatkin usein huomaamattomia, sillä Suomessa media rikkoo varsin harvoin uutisointia koskevia säännöksiä. Sen sijaan media hallitsee samaistuttavaksi koettua ja määrittelee sen, mikä nähdään yhteiskunnassa tavanomaisena, sallittuna ja toivottuna tai toisaalta poikkeavana, kiellettyinä ja epätoivottuna.¹¹⁵

Myös Pentti Raittilan (2000) tutkimukset toiseuden tuottamisesta etnisyyttä koskevista lehtijutuissa tukevat edellämainittuja huomioita. Raittila on ollut kiinnostunut erityisesti siitä, kuinka journalistien tietoisesti tai tiedostamattomasti tuottamat valtarakenteet liittyvät jutussa esiintyvien toimijoiden puhuja-asemaan. Raittilan mukaan etnisyyttä koskevista lehtijutuissa puhuvat enimmäkseen viranomaiset, kun taas etnisten vähemmistöjen edustajat ovat tyypillisesti puheen kohteina. Lisäksi etnisyyttä koskevat lehtiartikkelit ovat yksinäisiä ja dialogiltaan vähäisiä, sillä eri tahot pääsevät vain harvoin ääneen samassa jutussa. Suomalaista lehdistöä ei kuitenkaan voi Raittilan mukaan kutsua rasistiseksi, sillä kyse on pikemminkin dialogisten *välityksien* puuttumisesta.¹¹⁶

Eräs tapa tutkia toiseutta mediassa on tarkastella niitä mediarituaalien kautta. Mediarituaalit ovat media-antropologiassa käytetty käsite, jolla viitataan mediavälitteisiin kokemuksiin, joita ihmiset jakavat ja kokevat ajasta tai paikasta riippumatta. Mediarituaalit viittaavat median kyseenalaistamattomaan tapaan kategorisoida asioita ja konstruoida ne luonnollisiksi.¹¹⁷ Edellisessä kappaleessa mainitut maahanmuuttajat jäävät mediarituaaleissa toistuvasti taka-alalle, jolloin rooli hiljaisena toiminnan kohteena alkaa vaikuttaa luonnolliselta. Mediarituaalit eivät ole koskaan puhdasta sattumaa, sillä niiden taustalla on aina arvojen, perinteiden ja kategorioiden ohjaamia valintoja. Nick Couldryn (2005) mukaan mediarituaalit ovat käytänteitä, jotka rakentuvat mediassa keskeisten kategorioiden ympärille, heijastavat mediaan liittyviä arvoja ja toimivat kanavana yhteisesti jaettuun tilaan.¹¹⁸ Voisikin sanoa, että

¹¹⁵ Kivikuru 2002, 56-57

¹¹⁶ Raittila 2000, 90-94

¹¹⁷ Couldry 2005, 61-62

¹¹⁸ Couldry 2005, 64

mediarituaalit vaikuttavat konkreettisesti siihen, millä sanoilla, kuvilla tai näkökulmilla media välittää kuvaa todellisuudesta – todellisuudesta, jossa myös kuviteltu ”me” ja ”he” asuvat.

Lilie Chouliarakin (2006) mukaan media osallistuu kuvitteellisen yhteisön, ”heidän”, luomiseen yhdenmukaistamalla alueiden ja yhteisöjen sisäisiä eroja. Chouliarakin käsitykset kärsimyksen esittämisestä mediassa perustuvat pitkälti Luc Boltanskin vuonna 1993 julkaisemaan teokseen *Distant Suffering*. Chouliarakin mukaan ulkomaanuutisia raportoivat toimittajat ja yleisö muodostavat kuvitellun yhteisön, joka seuraa uutisnäkyviä turvallisuuden alueista (*zones of safety*) käsin. Turvallisuuden alueet, kuten uutistoimitukset ja kotisohvat, ovat etäällä luonnonkatastrofien ja sodan täyttämistä turvattomuuden alueista (*zones of suffering*), joita asuttaa kuvitteellisesta yhteisöstä erillinen toinen.¹¹⁹ Chouliaraki on tutkinut teoksessaan erityisesti sitä, onnistuuko televisiouutisointi välittämään kaukaisen kärsimyksen yleisölle ja synnyttämään vastuuntunnon kaukaista toista kohtaan. Keskeistä Chouliarakin mukaan vastuuntunnon syntymisen kannalta on se, että inhimillistä kärsimystä ei esitetä kaukaisena ja irrallisena tapahtumana, vaan se liitetään laajempaan kokonaiskuvaan ja historialliseen taustaan.¹²⁰

Chouliaraki on jakanut uutiset kolmeen luokkaan, jotka kuvastavat kärsimyksen eri representaatioita. Luokista ensimmäiseksi Chouliaraki on nimennyt seikkailu-uutiset (*adventure news*), jotka sijoittuvat katsojan kannalta outoon ja vieraaseen maailmaan. Seikkailu-uutisissa kärsijä on usein anonymi ja kasvoton, jolloin inhimillisen kärsimyksen välittäminen epäonnistuu ja katsoja jää myötätunnottomaksi kaukaista kärsijää kohtaan.¹²¹ Chouliarakin toinen uutiskategoria, hätätilan uutinen (*emergency news*), välittää visuaalisesti ja verbaalisesti voimakkain kuvin inhimillisen kärsimyksen sekä vaatimuksen toimia kärsijän puolesta. Hätätilan uutisissa kärsijä on omilla kasvoillaan esiintyvä yksilö, joka on muuttunut kaukaisesta toisesta *eräksi toiseksi*.¹²² Uutiskategorioista viimeinen, ekstaattinen uutinen (*ecstatic news*), viittaa sellaisiin poikkeuksellisen merkittäviin uutisiin, joita seurataan ikään kuin tapahtumiin osallistuen. Ekstaattisissa uutisissa kärsimys tunkeutuu katsojan turvallisuuden alueelle ja kärsijät esitetään inhimillisinä, katsojan kaltaisina yksilöinä. Siinä, missä seikkailu-uutiset ja hätätilan uutiset tapahtuvat kaukana ja vieraalla maaperällä, koskettaa ekstaattiset uutiset kaikkein lähimmin länttä, sillä kärsijä ei olekaan enää kaukainen toinen vaan kuviteltu ”me”.¹²³

¹¹⁹ Chouliaraki 2006, 9-10

¹²⁰ Chouliaraki 2006, 43

¹²¹ Chouliaraki 2006, 97-117

¹²² Chouliaraki 2006, 118-156

¹²³ Chouliaraki 2006, 157-186

Viimeiseksi haluan käsitellä valokuvia ja niiden roolia visuaalisina representaatioina. Janne Seppäsen (2002) mukaan valokuvien käyttö sanomalehtien kuvituksena synnyttää affektiivisen rekisterin, joka nivoutuu osaksi lehtijutun lukijassa herättämiä tulkintoja ja tuntemuksia. Seppänen lähestyy valokuvia visuaalisen järjestyksen käsitteellä, jolla hän viittaa visuaalisen todellisuuden säännönmukaisuuksiin ja niihin kytkeytyviin merkityksiin, jotka syntyvät inhimillisen toiminnan tuloksena. Seppänen puhuu myös visuaalisesta lukutaidosta, jolla hän viittaa visuaalisten järjestysten tajuun ja kykyyn tehdä perusteltuja tulkintoja niistä. Visuaalinen lukutaito opitaan luonnostaan, mutta siitä voidaan puhua käsitteen varsinaisessa merkityksessä vasta silloin, kun katsoja alkaa pohtia visuaalisten järjestysten merkityksiä ja tiedostaa niihin liittyviä valtasuhteita.¹²⁴

Seppänen käsittelee valokuvia niiden semioottisten funktioiden kautta, joista yksi tärkeimmistä on valokuvan indeksisyys. Seppäsen mukaan valokuvan indeksisyys viittaa valokuvan ja sen kohteen väliseen kausaalisuhteeseen, joka syntyy, kun valonsäteet piirtävät kohteen kuvan filmin emulsiolle. Indeksisyys johtaa helposti ajatukseen, että valokuva on vankka todiste esittämiensä kohteiden olemassaolosta, vaikka näin ei todellisuudessa ole. Valokuvien toinen keskeinen semioottinen ominaisuus on Seppäsen mukaan kuvan ikonisuus. Sen lisäksi että kuvan ja sen kohteen välillä ajatellaan olevan kausaalinen suhde, valokuvan ajatellaan myös muistuttavan kuvauksen kohdetta. Valokuvalla annetaankin samaa todistusvoimaa kuin mille tahansa luonnosta otetulle näytteelle.¹²⁵

Vaikka valokuva syntyy kuin itsestään, valonsäteiden piirtyessä filmille, on se aina myös valokuvaajan tietoisien työn tulos ja osa visuaalisia järjestyksiä. Seppänen puhuu valokuvan konnotaatioista, jotka kuvaavat sitä vuorovaikutusta, joka syntyy merkkien kohdatessa käyttäjiensä tunteet, mielenliikkeet ja kulttuuriset arvot.¹²⁶ Susan Sontagin (2002) mukaan kuvatuksi tulee se, mikä ovat näkemisen arvoista – pikemminkin siis poikkeamat kuin arkiset asiat.¹²⁷ Lisäksi visuaaliset järjestykset sisältävät tiedostamattomia arvoja, asenteita ja näkökulmia, jotka vaikuttavat ihmisen kehitykseen siinä missä kielelliset järjestyksetkin.¹²⁸

Stuart Hallin (1999) mukaan visuaalisilla representaatioilla on tärkeä merkitys toiseuden tuottamisessa ja erojen merkityksellistämässä. Hallin mukaan kuva näyttää tapahtuman (denotaatio), mutta kantaa myös merkityksiä (konnotaatio), kuten Seppäsenkin ilmaisi. Lisäksi valokuvat merkityksellistyvät vasta saatuaan kontekstin eli kun niitä luetaan

¹²⁴ Seppänen 2002, 14; 34 & 192

¹²⁵ Seppänen 2002, 178-180

¹²⁶ Seppänen 2002, 182

¹²⁷ Sontag 2002, 11

¹²⁸ Seppänen 2002, 219

toisiaan vasten. Kuva ei siis kannan merkityksiä itsessään, eikä sillä ole näin ollen yhtä oikeaa tai väärää merkitystä. Sen sijaan kuvan tuottaja, kuten sanomalehti, voi asettaa joitakin merkityksiä etusijalle. Hall puhuu tässä yhteydessä myös intertekstuaalisuudesta, jolla hän viittaa merkitysten kasautumiseen. Yksittäinen kuva ei ehkä vielä merkitse paljoakaan, mutta vakiintuneet esittämisen käytännöt, jotka toistuvat representaatiopaikasta toiseen, merkitsevät.¹²⁹

Gunther Kressin ja Theo van Leeuwenin (2006) mukaan kuvista, kuten muistakin visuaalisista aineistoista voidaan erottaa kolme erilaista suhdetta, jotka kytkeytyvät representoidun, representaation tuottaneen tahon ja katsojan väliseen sosiaaliseen etäisyyteen. Nämä suhteet ovat 1) representoitujen välinen suhde, 2) representaation tuottajien ja katsojien suhde representoituihin sekä 3) representaation tuottajien ja katsojien keskinäinen suhde. Kress ja van Leeuwen viittaavat representaatioiden tuottajiin ja katsojiin puhumalla *vuorovaikutuksellisista osallistujista*, jotka kommunikoivat kuvien kautta toisilleen.¹³⁰ Kressin ja van Leeuwen mukaan vuorovaikutuksellisten ja representoitujen välisen suhteen tarkastelussa on tärkeää kiinnittää huomiota erityisesti katsekontaktiin, kuvakulmaan ja etäisyyteen.¹³¹

En lähesty tässä tutkielmassa aineistoni kuvia semioottisen analyysin keinoin, vaan tutkin kuvien suhdetta lehtiartikkeleiden tekstisisältöön. Pohdin analyysissäni sitä, vahvistavatko kuvat tekstisisältöä vai luovatko ne itsenäisiä, jopa ristiriitaisia merkityskokonaisuuksia. Nojaudun analyysissäni erityisesti Gunther Kressin ja Theo van Leeuwenin esittämään ajatukseen representoidun, representaation tuottaneen tahon ja katsojan välisestä sosiaalisesta etäisyydestä.

5 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

5.1 Aineiston esittely ja rajaus

Olen käyttänyt tutkimusaineistoni sanomalehtiartikkeleita, jotka lukeutuvat kirjallisena tutkimusaineistona joukkotiedotuksen tuotteisiin.¹³² Tutkielmani aineisto koostuu 118 lehtiartikkelista, joista 68 julkaistiin Helsingin Sanomissa, 34 Iltalehdessä ja 16 Ilta-Sanomissa

¹²⁹ Hall 1999, 143-150

¹³⁰ Kress & van Leeuwen 2006, 114

¹³¹ Kress & van Leeuwen 2006, 133-137

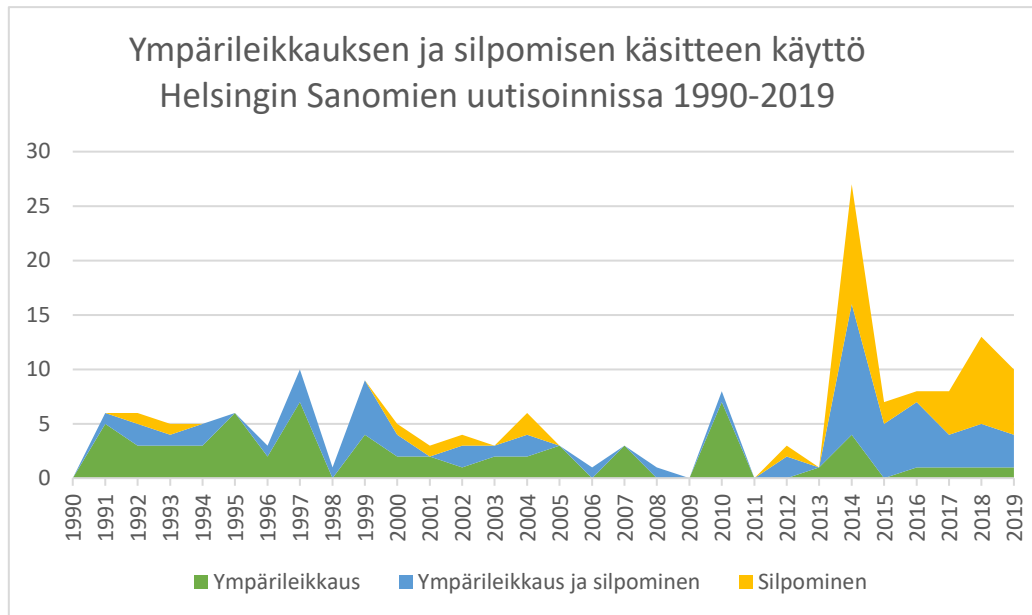
¹³² Tuomi & Sarajärvi 2009, 84

tammikuun 2014 ja lokakuun 2019 välillä. Etsin tutkielmaani lehtiartikkeleita, joissa sukuelinten silpominen mainitaan jo otsikossa tai ingressissä, mutta valitsin mukaan myös sellaisia juttuja, joissa silpomista käsitellään osana jotain laajempaa teemaa, kuten kunniaväkivaltaa. Näissä jutuissa silpomista ei välttämättä mainittu vielä otsikossa tai ingressissä, mutta aihetta käsiteltiin mainintaa laajemmin jutun sisällä. Aineiston ulkopuolelle sen sijaan jätin lehtiartikkelit, joissa silpominen mainitaan ainoastaan ohimennen ilman laajempaa asiayhteyttä.

Aineiston keruuta ohjasi valintani etsiä nimenomaisesti sukuelinten silpomista koskevia lehtiartikkeleita ympärileikkauksesta puhuvien juttujen sijaan. Päätin sisällyttää aineistooni sellaiset lehtiartikkelit, jotka puhuvat sukuelinten silpomisesta tai silpomisesta *ja* naisten ympärileikkauksesta, mutta *jätin aineiston ulkopuolelle ainoastaan naisten ympärileikkauksesta puhuvat jutut*. Valinnastani analysoida tutkittavaa ilmiötä silpomisen käsitteellä olen selvittänyt tarkemmin luvussa 1.4.

Lisäksi rajasin tarkastelemani lehtiartikkelit hieman vajaan viiden vuoden ajanjaksolle. Syyt rajaukselle ovat sekä tutkimusresursseihin että -intresseihini pohjautuvia. Huomasin lehtiartikkelien laajemmassa alkukartoituksessa silpomista käsittelevän uutisoinnin lisääntyneen kaikissa kolmessa sanomalehdessä viimeisen viiden vuoden aikana, ja myös käsitteen käytössä oli huomattavissa selkeä siirtymä naisten ympärileikkauksen käsitteestä kohti silpomisen käsitettä vuoden 2014 jälkeen.

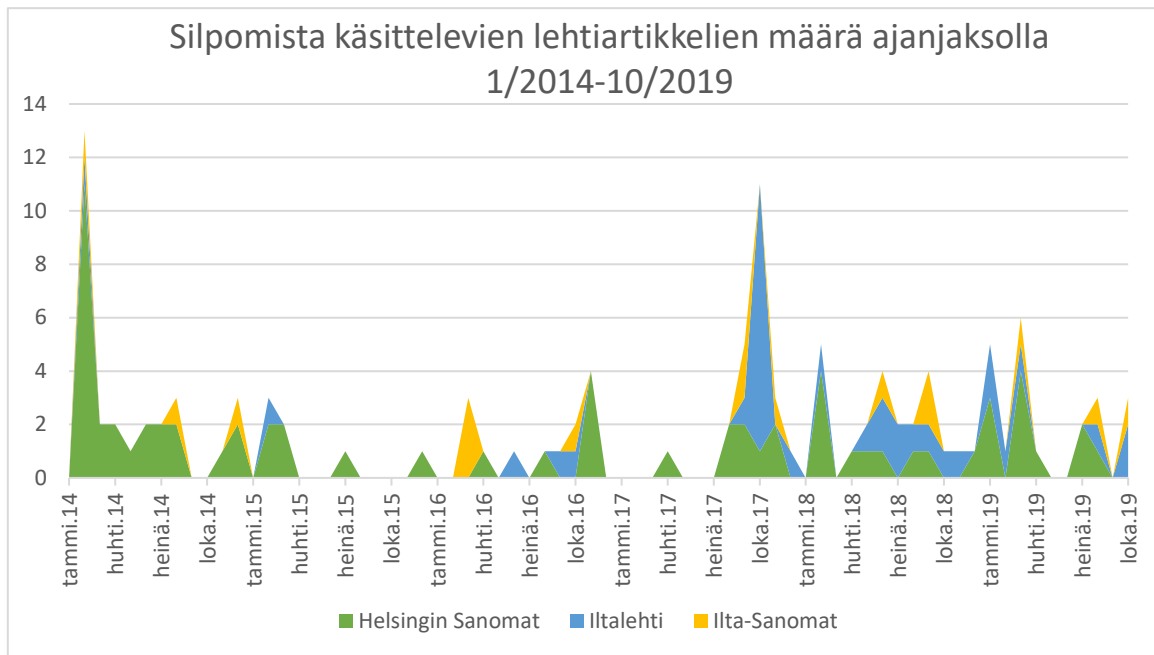
Esimerkiksi Helsingin Sanomissa vuosien 1990-2000 välillä julkaistusta toimenpidettä käsitelleestä lehtijutusta keskimäärin kaksi kolmasosaa puhui ainoastaan ympärileikkaamisesta ja noin 95 % ympärileikkaamisesta *ja* silpomisesta – ainoastaan silpomisesta puhuvien lehtiartikkelien määrä on siis ollut tuona aikana huomattavan pieni, kuten kuvioista 1 ilmenee. 2000-luvun alun aikana käsitteet ovat esiintyneet melko tasaisesti rinnakkain, joskin ympärileikkauksen käsite on edelleen ollut silpomisen käsitettä ahkerammin journalistien käytössä. Huomattava muutos käsitteenkäytössä on huomattavissa vasta vuodesta 2014 lähtien, kun sekä toimenpidettä käsittelevien juttujen määrä että puhe toimenpiteestä silpomisen käsitteellä on lisääntynyt.

Kuvio 1. Ympärileikkauksen ja silpomisen käsitteen käyttö Helsingin Sanomien uutisoinnissa 1990-2019.

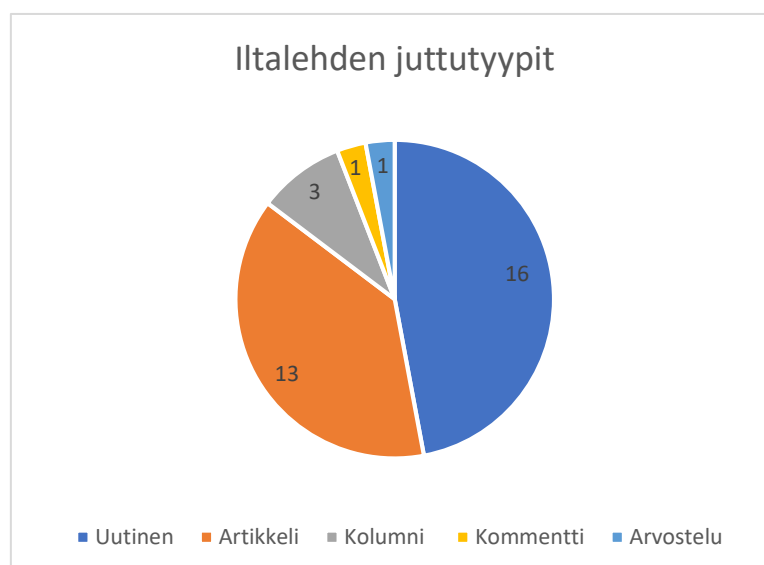
Sukuelinten silpomista käsittelevien lehtiartikkelien julkaisuajankohdissa on huomattavissa jonkin verran kausittaista vaihtelua tarkasteltavan ajanjakson sisällä (kuvio 2). Helsingin Sanomissa juttujen määrä on kahdesta muusta lehdestä poiketen ollut huipussaan vuoden 2014 tammikuun ja vuoden 2015 kesäkuun välillä, kun lehdessä julkaistiin yhteensä 30 silpomista käsittelevää juttua. Sukuelinten silpomista koskevien juttujen suureen määrään tuona aikana on vaikuttanut tammikuussa 2014 julkaistu reportaasi Huomenna hänet silvotaan – suomalaiskuvaaja todisti ympärileikkausta Keniassa (HS 5.1.2014). Juttu herätti lehden sivuilla laajaa mielipidekeskustelua, ja reportaasin käsittelyä Julkisen sanan neuvostossa seurattiin ahkerasti.

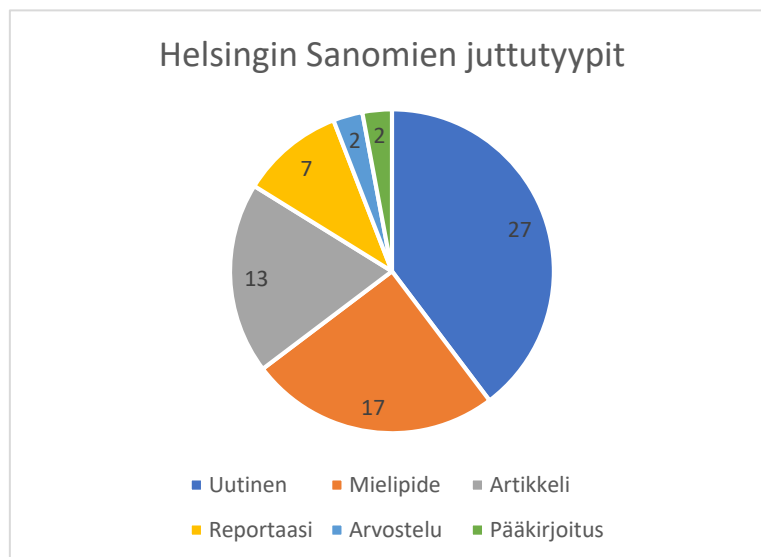
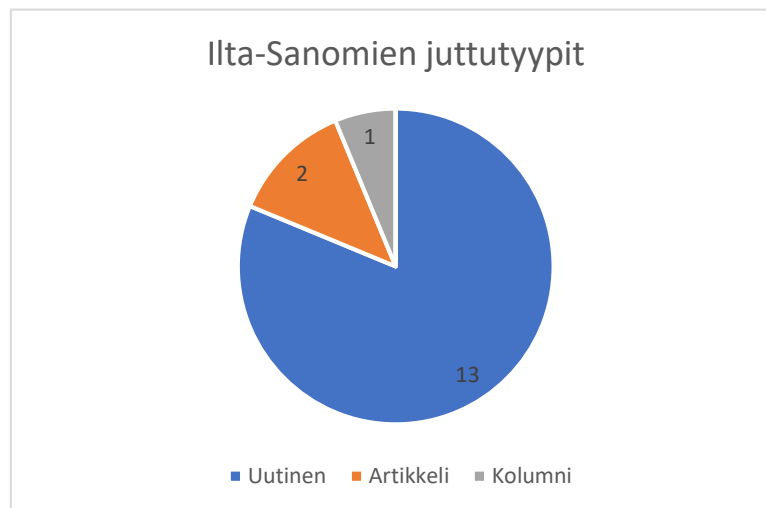
Seuraava, tällä kertaa kaikille lehdille yhteinen piikki sukuelinten silpomista käsittelevissä lehtiartikkeleissa on ollut vuonna 2016. Kyseisenä vuonna Suomessa oli käynnissä kaksi laajaa silpomisen vastaista kampanjaa, Solidaarisuuden ”Silpomaton”-kampanja sekä Suomen World Visionin ”Pelasta pimppi” -kampanja, jotka saivat lisänäkyvyyttä yhteistyönä toteutettujen lehtijuttujen kautta. Sukuelinten silpomista koskevien lehtiartikkelien määrä on ollut seuraavan kerran selkeästi kasvussa kaikissa lehdissä vuoden 2017 syksyn jälkeen, kun Fenix Helsinki ry:n silpomista käsittelevä selvitys julkaistiin. Samana vuonna keskustelu sukuelinten silpomisen rangaistavuudesta erityislailla eteni kansalaisaloitteella eduskuntaan. Kansalaisaloitteen etenemistä edelsi pitkä ja monipolvinen yhteiskunnallinen keskustelu, jota käytiin sanomalehtien sivuilla ja johon myös journalistit itse osallistuivat aktiivisesti pääkirjoituksineen, kommentteineen ja kolumneineen.

Kuvio 2. Sukuelinten silpomista käsittelevien lehtiartikkelien määrä ajanjaksolla 1/2014-10/2019

Aineistooni kuuluvat lehtiartikkelit edustavat myös erilaisia juttutyyppejä. Niiden joukkoon lukeutuu niin uutisia, artikkeleita, mielipidekirjoituksia, reportaaseja, kolumneja, kommentteja, pääkirjoituksia kuin arvostelujakin. Sanomalehtien välillä on jonkin verran eroja juttutyyppien monipuolisuudessa ja määrissä (kuvio 3) Helsingin Sanomien ollessa kaikkein monipuolisin sekä juttutyyppien että -määrän suhteen. Erityisesti mielipidekirjoitusten ja reportaasien määrä Helsingin Sanomissa erottaa sen Ilta-Sanomista ja Iltalehdestä, joissa näitä juttutyyppejä ei esiinny lainkaan. Juttutyyppi vaikuttaa olennaisesti tapaan, jolla aiheena olevaa teemaa käsitellään, sillä niiden ominaispiirteet vaihtelevat niin jutun laajuuden kuin sisällönkin suhteen. Palaan tähän tarkemmin aineiston analyysissä.

Kuvio 3. Juttutyyppit aineiston sanomalehdissä.

Lopuksi on hyvä pohtia lyhyesti valitsemani aineiston kokoa. Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2009) mukaan laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan tutkimuksen kohteena olevaa tapahtumaa, ymmärtämään tietynlaista toimintaa sekä tulkitsemaan teoreettisesti mielekkäällä tavalla erilaisia ilmiöitä – tavoitteena ei siis ole tuottaa tilastollisia yleistysjä. Näin ollen aineiston koko on usein vähäinen verrattuna kvantitatiiviseen tutkimukseen. Tästä huolimatta – tai ehkä juuri siksi – laadullisen tutkimuksen yhteydessä on hyvä pohtia aineiston riittävyyttä. Aineiston riittävyys riippuu ensinnäkin siitä, haluaako aineiston olevan homogeeninen vai heterogeeninen, toisin sanoen tutkitaanko tarkasteltavaa ilmiötä yhtenäisyyden vai erityispiirteiden kautta. Homogeenisen aineiston kohdalla jo varsin

suppea aineisto on riittävä, kun taas heterogeeninen aineisto vaatii laajuutta, jotta aineiston eroavaisuudet piirtyisivät selkeämmin esiin.¹³³

Olen arvioinut aineiston laajuuden olevan tähän tutkielmaan sopiva, sillä tarkoituksenani ei ole vertailla sanomalehtiä keskenään, vaan tutkia, millaisia yhteneviä toiseuden representaatioita ja rakenteita niistä löytyy. Samasta syystä olen jättänyt muut suomalaiset sanomalehdet tutkielman ulkopuolelle havaittuani niiden toistavan valitsemani aineiston piirteitä eli saavuttaneen kylläntymispisteen. Valintani aineiston laajuuden suhteen ovat perustuneet siis sekä käytettävissä oleviin resursseihin että arviooni siitä, ettei laajempi aineisto tuo merkittävää lisäarvoa tutkielmalleni.

Aineiston laajuutta voidaan arvioida myös edustavuuden kautta. Edustavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen kohteena oleva aineisto nähdään esimerkkinä yleisestä.¹³⁴ Homogeenisyyteen pyrkivää aineistoani voikin kritisoida puutteellisesta edustavuudesta, sillä se jättää muualla kuin Helsingissä toimitetut sanomalehdet tarkastelun ulkopuolelle. Erityisesti Helsingin Sanomien voi sanoa olevan suunnattu pääkaupunkiseudulla asuvalle lukijakunnalle, vaikka lehteä luetaan myös muualla Suomessa. Päädyin kuitenkin näihin kolmeen sanomalehteen, sillä niiden kokonaistavoittavuus¹³⁵ oli Kansallisen Mediatutkimuksen mukaan vuonna 2018 selkeästi suurinta Suomessa; Helsingin Sanomat tavoitti keskimäärin 1 716 000, Ilta-Sanomat 2 493 000 ja Iltalehti 2 339 000 vähintään yhden numeron viikossa lukenutta lukijaa. Ero seuraavaksi suurimman kokonaistavoittavuuden saavuttaneisiin lehtiin, kuten Kauppalehteen, Aamulehteen, Maaseudun Tulevaisuuteen ja Kalevaan on selkeä, sillä edes niiden yhteenlaskettu kokonaistavoittavuus viikossa ei yllä kahden kokonaistavoittavuudeltaan suurimman lehden, Ilta-Sanomien ja Iltalehden, tasolle.¹³⁶

5.2 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Laadullinen tutkimus on eräänlainen sateenvarjokäsite, jonka alle voidaan sijoittaa erilaisia tutkimusmenetelmiä. Yksinkertaisimmillaan se voidaan kuitenkin ymmärtää aineiston kvalitatiivisena, ei-tilastollisena kuvauksena, jolla pyritään ymmärtämään tiettyä tapahtumaa,

¹³³ Tuomi & Sarajärvi 2009, 85-89

¹³⁴ Eskola & Suoranta 1998, 65

¹³⁵ Kokonaistavoittavuudella viitataan painetun lehden keskimääräiseen viikkolukijamäärään, johon on lisätty keskimääräisen viikon aikana eri digitaalisia versioita käyttäneiden nettomäärä. Luvussa on huomioitu, että jokainen vastaaja on mukana vain kerran (KMT 2018).

¹³⁶ KMT 2018

toimintaa tai ilmiötä sekä antamaan sille teoreettisesti mielekäs tulkinta.¹³⁷ Yksi laadullisen tutkimuksen keskeisistä metodeista on sisällönanalyysi, jota käytän tässä tutkielmassa tutkimusmenetelmänä. Sisällönanalyysi viittaa erilaisiin menettelytapoihin, joiden avulla aineiston sisällöstä voidaan kerätä tietoa ja tehdä havaintoja. Sisällönanalyysin tyypillisimpiä aineistoja ovat erilaiset dokumentit, jotka Veikko Pietilä (1973) on jakanut kolmeen: auditiivisiin dokumentteihin, visuaalisiin dokumentteihin sekä kirjallisiin dokumentteihin.¹³⁸ Omassa tutkielmassani keskityn kahteen jälkimmäiseen eli lehtiartikkeleihin kirjallisina dokumentteina ja valokuviiin visuaalisina dokumentteina.

Laadullisen tutkimusmenetelmän valinnasta huolimatta käytän tutkielmassani myös kvantitatiivista eli määrällistä analyysia havainnollistaakseni aineistosta tekemiäni huomioiden yleisyyttä aineistossa. Kuten Seppänen (2005) toteaa, rajan vetäminen kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen välille on mahdotonta, sillä myös laadullisessa tutkimuksessa on toisinaan hyvä käyttää tilastollisia menetelmiä.¹³⁹ Vaikka tutkielmani tavoitteena ei siis olekaan etsiä tilastollisia yleistettävyyksiä, tukee kvantitatiivinen menetelmä laadullista analyysiani tuomalla esiin rakenteellisen toiseuttamisen esiintyvyyttä aineistossa.

Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan laadullisessa tutkimuksessa teorian eli tutkimuksen viitekehyksen merkitys on ilmeinen. Teoreettinen viitekehys muodostuu käsitteistä ja niiden välisistä merkityssuhteista luoden eräänlaiset linssit, joiden läpi tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan. Tutkimuksen suhdetta teoreettiseen viitekehykseen on usein jaoteltu niin, että analyysi voi olla aineistolähtöinen, teoriasidonnainen tai teorialähtöinen. Aineistolähtöisessä analyysissa pyrkimyksenä on luoda aineiston pohjalta teoreettinen kokonaisuus ilman aiempien havaintojen, tietojen tai teorioiden vaikutusta. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa pyritään siis siihen, ettei analyysiyksiköt olisi ennalta sovittuja tai harkittuja, vaan ne nousisivat aineistosta itsestään. Teorialähtöisessä analyysissa tutkimusta taas ohjaa aikaisemman tiedon pohjalta luotu kehys, useimmiten jokin teoria, malli tai auktoriteetin esittämä ajattelu, johon tutkimuksessa nojaututaan.¹⁴⁰

Olen valinnut tutkielmani analyysiyksiköt aineistosta itsestään, joten analyysini ei teoriakytkennöistä huolimatta ole teorialähtöinen. Toisaalta se ei ole myöskään aineistolähtöinen, sillä tutkielmassani on ennalta määritelty tutkimusasetelma ja teoreettinen näkökulma. Luonnehtisinikin omaa tutkielmaani *teoriasidonnaiseksi analyysiksi*, joka sijoittuu

¹³⁷ Eskola & Suoranta 1998, 13; Tuomi & Sarajärvi 2009, 85

¹³⁸ Pietilä 1976, 4

¹³⁹ Seppänen 2005, 146

¹⁴⁰ Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-99

kahden edellämainitun lähestymistavan välimaastoon. Tutkielmassani on teoreettisia kytkentöjä, jotka ensinnäkin ohjaavat analyysia ja toisekseen toimivat tutkimusasetelmani lähtökohtina. Tarkoitin tällä siis sitä, että pohjaan tutkimusasetelmani niihin ajatuksiin, joita representaatioista ja kuvitelluista yhteisöistä on esitetty tutkimuskirjallisuudessa. Tätä tutkimusasetelmaa taas sovellan tutkielmani aineistoon sekä valitsemani teoreettiseen viitekehukseen, toiseuden teorioihin.

Aineistoni analyysi on edennyt siten, että hain sanomalehtien sähköisestä tietokannasta lehtiartikkeleita hakusanalla “silpominen” erilaisine johdannaisineen tammikuun 2014 ja lokakuun 2019 väliltä. Tämän jälkeen rajasin aineistoani niin, että poistin aineistosta lehtiartikkelit, joissa sukuelinten silpominen mainitaan ilman laajempaa asiayhteyttä tai joissa silpomisella viitataan johonkin muuhun kuin tyttöjen tai naisten ympärileikkaamiseen. Asiayhteyden laajuuden riittävyttä arvioin ingressin sisällön perusteella ja rajasin aineistoista pois lehtiartikkelit, joiden ingressissä ei mainita lainakaan silpomista. Arvoin tällaisiksi jutuiksi myös sellaiset lehtiartikkelit, joissa silpomisen esilläolo ei ole varsinaisen huomion kohteena, vaikka mainintoja olisi useampia. Myös pelkästä videosta tai videosta ja ingressistä koostuvat, netissä julkaistut lehti jutut rajasin tarkastelun ulkopuolelle.

Aineiston keruun jälkeen perehdyin huolellisesti valitsemieni lehtiartikkelien sisältöön ja keräsin yhteen aineistossa usein esiintyviä ilmaisuja ja sitaatteja. Tämän jälkeen luokittelin aineistoani listaamalla keräämäni ilmaisut ja sitaatit yhteen ja etsin niistä yhteisiä ja erottavia tekijöitä. Yhdistävien ja erottavien tekijöiden etsimisen jälkeen aineistosta hahmottui seuraavat kymmenen teemaa eli alaluokkaa: hygieninen ja symbolinen puhtaus, kaaos ja järjestys, epäinhimillisuus, normaalius, uskomukset, sukupuoli, tuomittavuus, raakuus, ihmisoikeudet ja lainsäädäntö. Näitä teemoja tyypittelemällä eli ryhmittelemällä aihepiiriin mukaan muodostui kolme yläluokkaa, joissa tiettyä teemaa koskevat näkemykset on tiivistetty yleistyksiksi: puhtaus ja likaisuus, itse ja muut sekä hyvä ja paha.

Samalla kvantifioin aineistosta muuttujia, jotka perustuivat Pentti Raittilan (2000) sekä Gunther Kressin ja Theo van Leeuwenin (2006) aikaisempaan tutkimukseen. Tutkin aikaisempaan tutkimukseen perustuen aineiston puhujarakennetta, kuvarakenetta, moniäänisyyttä, dialogisuutta, katsekontaktia, kuvakulmaa ja etäisyyttä, joista muodostui kolme yläluokkaa: hiljainen “toinen”, yksinäinen “toinen” ja etäinen “toinen”. Kunkin muuttujan saamia sisältöluokkia selvitän tarkemmin luvun 6.1 alaluvuissa.

Sisällönanalyysini voi sanoa noudattaneen tähän saakka aineistolähtöisen analyysin kolmivaiheisen prosessin kahta ensimmäistä vaihetta, aineiston redusointia eli pelkistämistä sekä aineiston klusterointia eli ryhmittelyä. Kolmannen vaiheen, teoreettisten käsitteiden

luomisen eli abstrahoinnin sijaan vertasin yläluokkia valitsemiini teoreettisiin viitekehyksiin. Teoreettisia käsitteitä ei siis luotu tyypittelystä aineistosta, vaan toin ne valmiina, ilmiöstä “jo tiedettynä”, kuten Tuomi ja Sarajärvi ilmaisevat.¹⁴¹

Lopuksi on hyvä pohtia lyhyesti tutkimukseni luotettavuutta. Tuomen ja Sarajärven mukaan laadullisen tutkimuksen piiristä löytyy toisistaan poikkeavia käsityksiä tutkimuksen luotettavuudesta, sillä tutkimusmenetelmän piiriin kuuluu erilaisia perinteitä ja toisaalta tiedon “totuudellisuutta” voidaan arvioida eri tavoin.¹⁴² Kvantitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuutta lähestytään usein validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden kautta. Validiteetti ilmaisee sitä, kuinka hyvin tutkimus vastaa toteutukseltaan, tuloksiltaan ja päätelmiltään sitä, mitä siinä oli tarkoitus tutkia. Reliabiliteetti sen sijaan kuvaa tutkimustulosten toistettavuutta, toisin sanoen sitä, kuinka luotettavasti samat tutkimustulokset olisi saavutettavissa toisessa vastaavassa tutkimuksessa.¹⁴³ Edellämainittujen luotettavuuskäsitteiden haasteeksi on kuitenkin nostettu se, että ne perustuvat oletukseen yhdestä objektiivisesta todellisuudesta, jota tutkimus pyrkii kuvaamaan. Erityisesti epistemologiassa on kyseenalaistettu oletus yhdestä sosiaalisesta todellisuudesta ja tarkastellaan ilmiöitä pikemminkin sen konstruktiona.¹⁴⁴

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden takaa kuitenkin hyvän tutkimuksen käytännöt, eettinen kestävyys ja sisäinen johdonmukaisuus. Tuomi ja Sarajärvi ovat lisäksi koonneet tutkijan avuksi ohjeet, joita luotettavassa tutkimuksessa tulisi noudattaa. Luotettavassa laadullisessa tutkimuksessa olisi syytä selvittää tutkimuksen kohdetta ja tarkoitusta, omia sitoumuksia tutkijana, aineiston keruuta, tutkimuksen kestoja, aineiston analyysia sekä tutkimuksen luotettavuutta ja raportointia. Tutkijan tulee siis antaa riittävästi tietoa siitä, kuinka tutkimus on tehty, jotta lukija voi arvioida sen tuloksia.¹⁴⁵ Olen pyrkinyt vastaamaan tutkielmassani jokaiseen edellä mainittuun vaatimukseen. Tästä huolimatta tiedostan tutkielmani liittyvän pulmallisuuden, mikäli luotettavuutta lähestytään objektiivisen todellisuuden kuvaamisen näkökulmasta. En kuitenkaan pidä tutkimukseni lähtökohtana oletusta jostain tietyistä sosiaalisesta todellisuudesta, jota pyrin tavoittamaan. Tarkastelen tässä tutkielmassa sen sijaan sitä, kuinka lehtiartikkeleissa *konstruoidaan* eli rakennetaan toiseuttavia mekanismeja sukuelinten silpomisesta.

¹⁴¹ Tuomi & Sarajärvi 2009, 117

¹⁴² Tuomi & Sarajärvi 2009, 134

¹⁴³ Seppänen 2005, 154-155

¹⁴⁴ Tuomi & Sarajärvi 2009, 134-136

¹⁴⁵ Tuomi & Sarajärvi 2009, 140-141

6 TOISEUS SUKUELINTEN SILPOMISTA KÄSITTELEVISSÄ SUOMALAISSA LEHTIARTIKKELEISSA

6.1 Ympärileikattu nainen ja tämän yhteisö kaukaisena ”toisena”

Tutkin tässä luvussa aineiston toimijoita puhe- ja kuvaroolien, dialogisuuden sekä sosiaalisen etäisyyden näkökulmasta. Valitsemani muuttajat pohjautuvat Raittilan (2000) tutkimukseen toiseuden tuottamisesta etnisyyttä koskevissa sanomalehtikirjoituksissa sekä Kressin ja van Leeuwenin (2006) tutkimukseen visuaalisesta viestinnästä. Alaluvussa 6.1.1 analysoin kaikkien toimijaroolien esilläoloa puhuja- ja kuvarakenteessa, alaluvussa 6.1.2 taas tarkastelen aineiston moniäänisyyttä ja toimijoiden välistä dialogisuutta. Alaluvussa 6.1.3 keskityn erityisesti kuviin, joissa esiintyy niiden yhteisöjen jäseniä, joita ympärileikkaus tavalla tai toisella koskettaa. Analysoin alaluvussa katsekontaktin, kuvakulman ja etäisyyden avulla representaation tuottajien ja katsojien suhdetta representoituihin.

6.1.1 Hiljainen ”toinen”

Median valtaan kuvata maailmaa kuuluu toiseuden eli ”meidän” ja ”heidän” rakentaminen. ”Me” ja ”he” ovat kuviteltuja yhteisöjä, joita yhdessä jaettu mediatodellisuus rakentaa, ylläpitää ja vahvistaa. Ullamaija Kivikurun (2002) mukaan suomalaisessa mediassa tyypillinen, erityisesti maahanmuuttajia toiseuttava mekanismi on ollut vaikeneminen; maahanmuuttajat eivät esiinny mediassa aktiivisina toimijoina, vaan viranomaisten puheen ja toiminnan kohteina. Feministisessä tutkimuksessa on havaittu vastaava mekanismi myös naisia koskevan uutisoinnin kohdalla. Toiseuttamisen tavat ovatkin usein huomaamattomia, sillä Suomessa media rikkoo varsin harvoin uutisointia koskevia säännöksiä. Sen sijaan media hallitsee samaistuttavaksi koettua ja määrittelee sen, mikä nähdään yhteiskunnassa tavanomaisena, sallittuna ja toivottuna tai toisaalta poikkeavana, kiellettynä ja epätoivottuna.¹⁴⁶

Myös Pentti Raittilan (2000) tutkimukset toiseuden tuottamisesta suomalaisissa sanomalehdissä tukevat edellä mainittuja huomioita. Raittila on ollut kiinnostunut erityisesti siitä, kuinka journalistien tietoisesti tai tiedostamattomasti tuottamat valtarakenteet liittyvät jutussa esiintyvien toimijoiden puhuja-asemaan. Raittilan mukaan etnisyyttä koskevissa lehtijutuissa puhuvat enimmäkseen viranomaiset, kun taas etnisten vähemmistöjen edustajat

¹⁴⁶ Kivikuru 2002, 56-57

ovat tyypillisesti puheen kohteena. Lisäksi lehtiartikkelit ovat yksinäisiä ja dialogiltaan vähäisiä, sillä eri tahot pääsevät vain harvoin ääneen samassa jutussa.¹⁴⁷

Raittilan mukaan journalismin tuottamia valtarakenteita voi tehdä näkyväksi erittelemällä tutkimusaineistossa esiintyvien toimijoiden puhuja-asemaa, sillä tämä kertoo toimijoiden pääsystä julkisuuteen. Raittila on eritellyt puhujarakenteessa seuraavat kolme ryhmää: 1) puhuvat toimijat, 2) puhuvat, mutta puheena olevat toimijat sekä 3) pelkästään puheen aiheena olevat toimijat.¹⁴⁸ Olen soveltanut Raittilan jakoa aineistooni erittelemällä aineistostani *varsinaiset puhujat* (suorat esitykset), *toissijaiset puhujat* (epäsuorat esitykset) sekä *puheen kohteena olijat*, joilla ei ole lainkaan puheroolia.

Laskin sisältöluokkiin mukaan jokaisen yksittäisen varsinaisen ja toissijaisen puhujan. Puheen kohteena olevista toimijoista tilastoin laajat viittaukset yhden jutun sisällä vain kerran (esimerkiksi “silvotut etiopialaisnaiset”), mutta jokaisen identifioitun puheen kohteena olevan toimijan erikseen mukaan (esimerkiksi “Pokot-heimoon kuuluva tyttö”, “13-vuotias silpomisen uhri”). Määrittelin puheen kohteena olemisen niin, että toimijaan tulee viitata jollain toimintaa ilmaisevalla verbillä, eikä pelkkä luettelomainen maininta siis vielä riitä. Toissijaisen puhujan ja puheen kohteena olijan erottelin näkemyksen ilmauksen perusteella. Toissijaisia puhujia ovat siis ne tahot, jotka pääsevät lehtiartikkelissa ilmaisemaan näkemystään epäsuoralla tavalla, esimerkiksi sanoin “mukaan”, “perusteli”, “arvosteli”, “oli yhtä mieltä” ja “toi esiin”.

Alkuanalyysiin perusteella tutkituista lehtiartikkeleista löytyi yhteensä 423 toimijaa, jotka olivat jutussa jollakin tavalla esillä. Määritin toimijaroolin sen perusteella, mitä roolia toimija lehtiartikkelissa *ensisijaisesti* edusti. Jos puhuja edusti kahta roolia (esimerkiksi silvottu nainen ja järjestön edustaja) tilastoin ainoastaan sen toimijaroolin, mitä puhuja edusti ensisijaisesti juuri siinä jutussa. Viranomais-, media- ja järjestöluokkaan olen laskenut mukaan myös organisaatiotason toimijat (esimerkiksi UNICEF). Alkuanalyysin perusteella toimijarooleiksi muodostuivat seuraavat luokat: 1) tyttö tai nainen, joka on ympärileikattu tai ympärileikkaamisen uhan alla, 2) aktivisti tai tyttöjen ympärileikkauksen vastustaja alueelta, missä toimenpide on yleinen,¹⁴⁹ 3) ympärileikkaaja 4) yhteisön jäsen, jota tyttöjen ympärileikkaus muuten koskettaa, 5) Suomessa toimivan järjestön edustaja, 6) viranomainen, 7) poliitikko, 8) median edustaja, 9) kansainvälisen järjestön edustaja, 10) tutkija, 11) terveydenhoidon ammattilainen sekä 12) muut toimijat (taulukko 1). Toimijarooleista neljään

¹⁴⁷ Raittila 2000, 90-94

¹⁴⁸ Raittila 2000, 90

¹⁴⁹ Viitataan aktivisteihin tai ympärileikkauksen vastustajiin yhteisöstä, jota toimenpide koskettaa myöhemmin tekstin sisällä “aktivisteina tai tyttöjen ympärileikkauksen vastustajina”, jotta tekstin luettavuus ei kärsi.

ensimmäiseen kuuluvat niiden yhteisöjen jäsenet, joita ympärileikkaus tavalla tai toisella koskettaa.

Ensisijainen toimijarooli	Esillä yhteensä
Tyttö tai nainen, joka on ympärileikattu tai ympärileikkaamisen uhan alla	118
Yhteisön jäsen, jota tyttöjen ympärileikkaus muuten koskettaa	55
Suomessa toimivan järjestön edustaja	39
Viranomainen	37
Poliitikko	30
Ympärileikkaaja	27
Aktivisti tai tyttöjen ympärileikkauksen vastustaja (alueelta, missä toimenpide on yleinen)	26
Median edustaja	20
Kansainvälisen järjestön edustaja	18
Tutkija	15
Terveydenhoidon ammattilainen	14
Muut toimijat (kukin yksittäin > 5 % esillä olijoista)	24
Yhteensä	423

Taulukko 1. Aineistossa esillä olevat toimijat

Puhujarakenteen varsinainen analyysi paljasti, että 118 lehtiartikkelissa oli yhteensä 176 varsinaista puhujaa, 58 toissijaista puhujaa sekä 188 puheen kohdetta, joilla ei ollut minkäänlaista puheroolia. Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että sukuelinten silpomista koskevissa lehtiartikkeleissa pääsevät useimmin ääneen sekä varsinaisen että toissijaisen puhujan roolissa Suomessa toimivan järjestön edustajat, aktivistit tai ympärileikkauksen vastustajat, viranomaiset ja poliitikot. Nämä neljä toimijaa olivat äänessä yhteensä yli puolessa kaikista puhujarooleista ja ainoastaan puheen kohteena kerran tai ei lainkaan (taulukko 2).

Ensisijainen toimijarooli	Varsinainen puhuja	%-osuus varsinaisista puhujista	Toissijainen puhuja	%-osuus varsinaisista ja toissijaisista puhujista	Ainoastaan puheen kohteena
Järjestön edustaja (Suomi)	34	19	5	17	0
Aktivisti tai tyttöjen ympärileikkauksen vastustaja (alueelta, missä toimenpide on yleinen)	23	13	3	11	0
Viranomainen	22	13	14	15	1
Poliitikko	20	11	6	11	1
Median edustaja	13	7	2	6	5
Tyttö tai nainen, joka on ympärileikattu tai ympärileikkauksuhan alla	12	7	5	7	100
Tutkija	12	7	3	6	0
Järjestön edustaja (kansainvälinen)	9	5	9	8	0
Terveydenhoidon ammattilainen	8	5	1	4	5
Yhteisön jäsen, jota tyttöjen ympärileikkaus muuten koskettaa	5	3	2	3	48
Ympärileikkaaja	5	3	1	3	21
Muut (kukin yksittäin > 5 % puhujista)	13	7	7	9	7
Yhteensä	176	100	58	100	188

Taulukko 2. Puhujarakenne

Puhujarakenteen analyysi paljasti myös, että ympärileikattu tai ympärileikkauksuhan alla oleva tyttö tai nainen oli varsinaisen puhujan roolissa vain 12 kertaa ja toissijaisen puhujan roolissa 5 kertaa, mikä tarkoittaa 7 % osuutta kaikista aineiston puhujarooleista. Tätäkin merkittävämpi huomio on kuitenkin se, että 85 %:ssa omista toimijarooleistaan ympärileikattu tai ympärileikkauksuhan alla oleva tyttö tai nainen oli ainoastaan puheen kohteena ilman minkäänlaista puhujaroolia. Myös ympärileikkaajat ja yhteisön jäsenet, joita tyttöjen ympärileikkaus muuten koskettaa, olivat huomattavan usein äänettämiä puheen kohteita; kumpikin toimijoista sai ainoastaan 3 % osuuden puhujarooleista. Yhteisön jäsenet, joita

toimenpide koskettaa olivat äänettämiä puheenkohteita 87 % omista toimijarooleistaan, kun ympärileikkaajilla vastaava luku oli 78 %.

Mielenkiintoinen huomio puhujarakenteesta on se, että tyttöjen ympärileikkaamista vastustavat tahot pääsivät lehtiartikkeleissa suhteellisen usein varsinaisen tai toissijaisen puhujan rooliin. Tyttöjen ympärileikkaamista vastustavien tahojen joukkoon olen laskenut mukaan ne toimijat, jotka ovat jutussa *ensisijaisesti* esillä ympärileikkaamista vastustavien näkemystensä johdosta. Näin ollen myös osa ympärileikatuista naisista ja tytöistä sekä yhteisön jäsenistä, joita ympärileikkaaminen muuten koskettaa, on luokiteltu tähän toimijarooliin. Havainto on mielenkiintoinen, sillä tarkempi analyysi paljasti, että puhujaroolin saaneista ympärileikkaajista kolme vastusti ja katui toimenpiteen tekemistä. Vastustuksen ja katumuksen narratiivia havainnollistavat seuraavat lainaukset aineistoista.

Ugandalainen ympärileikkaaja sai työstään arvostusta ja hyvää palkkaa. Valistus sai hänet lopettamaan ja nyt hän katu. –"Ymmärsimme, että kaikki, mitä meille oli kerrottu, oli valhetta", Sukuku sanoi. Sukuku ja hänen avustajansa päättivät tuolloin luopua ammatistaan. He antoivat työvälineensä järjestölle. -- Eivät naiset silti palaisi vanhaan. He katuivat tekemäänsä. "Meidät valittiin tähän työhön. Kylän vanhimmat valitsivat meidät siihen, ja vanhempamme pyysivät sitä meiltä. Mutta tiedämme, että olemme tehneet väärin tyttöjä kohtaan", Cherotich sanoi."

Grace Sukuku silpoi urallaan tuhansien tyttöjen sukuelimet (HS 25.1.2015)

Abebe Dona, 45, kylänjohtaja: "Kun Planin hanke alkoi, vastustin sitä. Aloin nopeasti tajuta, ettei monet perinteistämme, kuten tyttöjen sukuelinten silpominen ja lapsiavioliitot ole hyvistä. Vaimoni on silvottu, samoin kaksi tytärtäni. Kaikkien synnytykset ovat pitkittyneet ja olleet tuskallisia. Vaimollani on silpomisen ja synnytysvaurioiden takia kipuja, ja välillä hänen on vaikea selviytyä kotitöistään. Jos olisin tiennyt, mitä silpomisesta seuraa, en olisi antanut tehdä sitä tyttärilleni." "

Miehet silpomista vastaan (HS 6.2.2015)

"Kun Planin yhteisökeskusteluhanke tuli kyläämme, vastustin sitä. En tullut kokouksiin, tai sitten en kuunnellut. Tuntui ikävältä, että vieraat ihmiset tulivat kyläämme väittämään perinteitämme haitallisiksi. Vastarintani kesti puolitoista vuotta. Hiljalleen mieleni alkoi muuttua, kun kuulin tositarinoita tyttöjen silpomisen seurauksista. Yksi keskustelun vetäjästä kertoi omasta pojastaan. Synnytys oli pitkittynyt, koska poika ei mahtunut äidin leikkausarven takia syntymään normaalisti. Vauva piti kiskoa ulos, ja hänen päänsä vaurioitui pahasti. Hän ei kehittynyt, eikä oppinut uusia asioita kuten muut, ja yhtenä päivänä hän putosi kaivoon ja kuoli. Tämän tarinan kuultuani huomasin, etten voinut enää sydämessäni hyväksyä silpomista."

Mikä sai miehet luopumaan naisten silpomisen tukemisesta? Meeri Koutaniemen kuvat Etiopiasta (HS 6.2.2015)

"Kun mä mietin sitä, että on edelleen pieniä tyttöjä, joille tehdään näitä asioita, niin kuinka kuvottavaa se onkaan. Jonkun näistä asioista on puhuttava ja tuotava esille, eikä vaan maalata kaunista ja ihanteellista kuvaa monikulttuurisuudesta, kun yksi monikulttuurisuuden osa on patriarkaalista, likaista ja ihmisoikeuksia loukkaavaa."

Helsingissä on tehty silpomisepäilyjen takia kiireellisiä sijoituksia – Lapsena silvottu kertoo: "Menetin niin paljon verta, että melkein kuolin" (HS 21.8.2017)

Havainnot ovat linjassa Halosen (2016) tutkimustulosten kanssa. Halosen mukaan The Guardian -lehden sukuelinten silpomisen vastaisessa mediakampanjassa toimenpiteen

vastustaminen oikeutti toimijan aktiiviseen rooliin, kun suurin osa ympärileikatuista naisista oli tuomittu jäämään passiivisiksi ja äänettömiksi toiminnan kohteiksi. Ympärileikattujen naisten esittäminen passiivisina ja äänettöminä toiminnan kohteina liittyvät Halosen mukaan kysymykseen siitä, kenellä on oikeus puhua.¹⁵⁰ Ympärileikattujen tai ympärileikkauksen uhan alla olevien tyttöjen ja naisten puheenvuorojen vähyys johtaa helposti myös siihen, että lehtiartikkeleissa turvaudutaan järjestö- tai viranomaislähteisiin, jotka edustavat poissa olevaksi jääviä toimijoita ja puhuvat heidän puolestaan, kuten alla olevassa esimerkissä.

Silpominen on julma ja rikollinen käytäntö, jossa osa tytön tai naisen ulkoisista sukuelimistä poistetaan. Pahimmassa tapauksessa kaikki mahdollinen leikataan pois, ja tyttö ommellaan lähes umpeen. Silloin virtsan ja kuukautisveren poistumiselle jätetään vain pieni reikä. -- Miten vanhemmat voivat olla näin julmia tyttärelleen? Kysytään asiantuntijoilta, jotka kampanjoivat ruohonjuuritasolla Britanniassa silpomista vastaan.

Lapsena silvottu nainen ei välttämättä tiedä, miltä sukuelimien tulisi näyttää – Britanniassa silpomisesta saa kovan rangaistuksen, Suomessa ei ole edes silpomista koskevaa lakia (HS 28.7.2017)

Puhujarakenteen analyysin perusteella vaikuttaa siis siltä, että varsinaisen puhujan roolin saavat huomattavasti useammin ne tahot, jotka vastustavat tyttöjen ympärileikkaamista, kun taas hiljaiseksi jäävät ne toimijat, jotka eivät ota suoraan kantaa tai puolustavat ympärileikkaamista. Ympärileikkausten koskettamien yhteisöjen ääni on siis aineistossa kuuluvissa, mutta huomattavilta osin vain niissä tapauksissa, kun se myötäilee ”vastustamisen narratiivia”. Vastustamisen narratiivi näyttäytyy eräänlaisena pääsylippuna puhujarooliin, jonka kautta puhujasta tulee yksi ”meistä”, jotka taistelevat toimenpidettä vastaan.

Tarkastelen lopuksi vielä lehtiartikkelien kuvia kuvarakenteen analyysin avulla. Kuvien analyysi paljasti, että sekä oletettavasti ympärileikatut tytöt ja naiset¹⁵¹, ympärileikkaajat että yhteisöt, joita ympärileikkaminen koskettaa olivat useammin esillä lehtiartikkelien kuvissa kuin puhujaroolissa (taulukko 3). Yhteensä nämä ryhmät olivat esillä 37 % kaikista kuvista, kun puherooleja heillä oli 13 % kaikista puherooleista. Kuvat rajautuivat kuitenkin melko suppean juttumäärän sisään, mikä johtunee paljon kuvia sisältävien reportaasien sisällyttämisestä aineistoon. Kuvarakenteen analyysi antaa kuitenkin viitteitä siitä, että oletettavasti ympärileikatut tytöt ja naiset, ympärileikkaajat ja yhteisöt, joita ympärileikkaukset koskettavat ovat lehtiartikkeleissa hyvinkin läsnäolevia toimijoita. He tulevat toisin sanoen nähdyiksi, mutta eivät kuulluiksi.

¹⁵⁰ Halonen 2016, 42-44

¹⁵¹ Olen kuvien yhteydessä käyttänyt ilmaisua ”oletettavasti ympärileikattu tai ympärileikkaamisen uhan alla oleva tyttö tai nainen” siitä syystä, ettei kuvissa välttämättä eksplisiittisesti ilmaistu toimijoiden olevan ympärileikattuja. Toimenpidettä kuitenkin representoitiin heidän kauttaan.

Ensisijainen toimijarooli	Kuvien määrä	%-osuus kaikista kuvista	Lehtiartikkeleita, joissa kyseisen toimijan kuvia
Oletettavasti ympärileikattu tai ympärileikkaus-uhan alla oleva tyttö tai nainen	40	24	11
Aktivisti tai tyttöjen ympärileikkaamisen vastustaja (alueelta, missä toimenpide on yleinen)	25	15	10
Kartta, maisema tai tapahtumapaikka	18	11	11
Poliitikko	17	10	16
Tekoväline	15	9	9
Yhteisön jäsen, jota ympärileikkaaminen muuten koskettaa	13	8	8
Järjestön edustaja	9	5	7
Ympärileikkaaja	8	5	4
Muut (kukin yksittäin > 5 % kuvista)	21	13	16
Yhteensä	166	100	92

Taulukko 3. Kuvarakenne

Kuvarakenteen analyysi paljasti myös, että sukuelinten silpomista käsittelevissä lehtiartikkeleissa seuraavaksi eniten esillä olevat toimijat olivat aktivistit tai ympärileikkaamisen vastustajat sekä poliitikot. Aktivistit tai ympärileikkaamisen vastustajat olivat kuvissa hieman puhujaroolia enemmän esillä, mutta ero etenkin varsinaisten puhujaroolien ja kuvien välillä ei ole merkittävä: aktivistit ja tyttöjen ympärileikkaamisen vastustajat saivat 15 %:n osuuden kaikista kuvista ja 13 %:n osuuden kaikista varsinaisista puhujaroleista. Myös poliitikkojen esillä olo kuvissa vastasi puhujaroolien prosentuaalista osuutta. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että lehtiartikkelien määrässä laskettuna poliitikot olivat huomattavan monessa erillisessä jutussa esillä. Sen sijaan monet muut puhujaroolia saaneet toimijat, kuten järjestön edustajat, viranomaiset ja tutkijat eivät olleet lehtiartikkelien kuvissa lähes lainkaan esillä.

Inhimillisten toimijoiden lisäksi sukuelinten silpomista kuvitettiin suhteellisen usein toimenpiteeseen liittyvien paikkojen ja esineiden avulla. Erityisesti kartat, maisemat, tapahtumapaikat ja tekovälineet olivat lehtiartikkeleissa usein esillä. Tilasto voi kuitenkin olla hieman harhaanjohtava, sillä pääosin paikkoja ja esineitä oli esillä vain sellaisissa lehtiartikkeleissa, joissa oli mukana muitakin kuvitusta. Erityisesti kartat, maisemat ja tapahtumapaikat toimivat pääosin lisäkuvituksena ja harvemmin korvasivat lehtiartikkelien inhimillisiä toimijoita. Tekovälineet sen sijaan saivat lehtiartikkeleissa suhteellisen usein

poissaolevia toimijoita representoivan roolin; yhdeksästä tekovälineen sisältävästä artikkelista peräti seitsemän ei sisältänyt lainkaan muita kuvia.

Sekä puhuja- että kuvarakenteen analyysin osalta on hyvä huomauttaa, että tutkittavien lehtien välillä on jonkin verran eroja. Keskeisimpänä puhujarakenteeseen liittyvänä erona oli se, että Ilta-Sanomien lehtiartikkeleissa ympärileikatuilla tytöillä, ympärileikkaajilla ja yhteisöillä, joita ympärileikkaus koskettaa, ei ollut ainuttakaan varsinaisen tai toissijaisen puhujan roolia. Myös kuvien suhteen oli havaittavissa samantyyppinen ero: Ilta-Sanomien yhdeksästä kuvasta vain yhdessä esiintyi oletettavasti ympärileikattu tai ympärileikkausuhan alla oleva tyttö tai nainen ja peräti viidessä kuvassa oli esillä ainoastaan tekoväline. Puhujaroolien ja kuvien vähyyteen vaikuttaa oletettavasti se, että Ilta-Sanomien aineisto-osuus koostuu laajojen reportaasien sijaan pääosin uutisista, jotka edustavat pikemminkin tietoa välittävää kuin kantaa ottavaa juttutyyppiä. Utisten journalistiseen luonteeseen ei yleensä kuulu laajat haastattelut, aiheen runsas taustoittaminen ja kuvittaminen samoin kuin reportaaseissa ja artikkeleissa. Ilta-Sanomien aineisto-osuuden suppeudesta johtuen tulos ei kuitenkaan näy merkittävästi lehtien yhteenlasketussa puhuja- ja kuvatilastoinnissa.

Ero lehtien – tai pikemminkin juttutyyppien – välillä on kuitenkin mielenkiintoinen, kun havaintoa peilaa Lilie Chouliarakin määrittelemiin uutiskategorioihin. Kaikki Ilta-Sanomien jutut vaikuttavat puhuja- ja kuvarakenteen analyysin perusteella sijoittuvan *seikkailu-uutisiin*, joissa kärsijä on anonyymi ja kasvoton ”toinen”. Seikkailu-uutisissa kuvituksena saatetaan käyttää inhimillisten kärsijöiden sijaan esimerkiksi karttoja, jolloin tapahtumapaikka on katsojan mielikuvissa kaukainen, asumaton ja merkityksetön. Myös Helsingin Sanomien ja Iltalehden uutisartikkeleissa oli havaittavissa seikkailu-uutisten piirteitä, mutta näiden lehtien aineisto-osuuteen sisältyi lisäksi myös reportaaseja ja artikkeleita, jotka muistuttavat sisällöltään *hätätilan uutisia*. Hätätilan uutisissa kärsijä on omilla kasvoillaan esiintyvä yksilö, joka on muuttunut kaukaisesta ”toisesta” ”*erääksi toiseksi*”.¹⁵² Vaikuttaa siltä, että puhujaroolien ja kuvien osalta lehtiartikkelit muistuttavat seikkailu-uutisia tai hätätilan uutisia juttutyyppistä riippuen.

Puhuja- ja kuvarakenteesta tehdyt havainnot ovat kiinnostavia myös representaatioihin liittyvän vallan näkökulmasta. John Fiskin (2003) mukaan objektien siirtäminen kulttuurista toiseen synnyttää valtasuhteiden kyllästämiä representaatioita, sillä median valitsemat kuvat edustavat ennen kaikkea valtaa siirtää objekteja kulttuurirajojen yli. Fiskin mukaan kahdesta kulttuurista heikomman tulisi voida kontrolloida itseään tyydyttävällä tavalla kulttuurien välisiä

¹⁵² Chouliaraki 2006, 97-156

kommunikaatiosuhteita. Sen tulisi toisin sanoen pikemminkin voida esittää itse itseään sen sijaan, että se olisi vain sitä koskevien esitysten kohde.¹⁵³ Puhuja- ja kuvarakenteen määrällisen analyysin pohjalta on hankala vetää kovinkaan pitkiä laadullisia johtopäätöksiä, mutta vaikuttaa siltä, että ne toimijat, jotka puhuvat tyttöjen ja naisten ympärileikkaamista vastaan tai sopivat katumuksen narratiiviin, saavat oikeuden representoida itseään puheroolien avulla. Muissa tapauksissa toimija jää ilmeisen usein läsnäolevaksi, mutta äänettömäksi ja muiden representoimaksi ”toiseksi”. Asetelma on ongelmallinen, sillä mediarituaalien kautta rooli hiljaisena toiminnan kohteena alkaa vaikuttaa luonnolliselta, kuten aiemmin luvussa 4.1 kävi ilmi.¹⁵⁴

Yhteenveto. Tämän alaluvun pohjalta voi todeta, että ympärileikatut tytöt ja naiset sekä heidän yhteisönsä jäsenet näyttäytyivät aineistossa läsnäolevina, mutta hiljaisina puheen kohteina. He olivat esillä lehtiartikkeleiden kuvissa, mutta heidän puheroolinsa jäivät vähäisiksi. Lehtijutuissa olivat äänessä pääsääntöisesti viranomaiset, järjestöjen edustajat ja poliitikot. Sen sijaan ympärileikkaamista vastustavat yhteisön jäsenet pääsivät huomattavan usein esille myös puheenvuorojen kautta. Ympärileikkaamisen vastustaminen tai katuminen näyttäytyykin havaintojen valossa eräänlaisena pääsylippuna oikeuteen representoida itse itseään puheen avulla. Havainnot ovat yhteneväisiä aikaisemman tutkimuksen kanssa ja vahvistavat sen, että läsnäoleva mutta äänetön representaatio ympärileikatuista tytöistä ja naisista sekä heidän yhteisöstään on näkyvissä myös tutkimissani lehtiartikkeleissa.

6.1.2 Yksiääninen ”toinen”

Pentti Raittilan (2000) mukaan puhujarakenteen analyysin kautta voidaan tutkia aineiston moniäänisyyttä eli sitä, kuinka moni toimija pääsee ääneen samojen lehtiartikkelien sisällä.¹⁵⁵ Raittila on käyttänyt moniäänisyyden analyysissään psykologi Gordon Allportin (1954) tunnettua kontaktihypoteesia, jonka mukaan myönteinen kontakti ryhmien välillä vähentää ennakkoluuloja ja parantaa ryhmien välisiä suhteita. Pelkkä kontakti ei kuitenkaan Allportin mukaan vielä riitä, vaan ryhmien välisten suhteiden parantaminen vaatii riittävää kestoä, statukseltaan samanlaisia ihmisiä, institutionaalista tukea sekä yhteistyötä kontaktissa.¹⁵⁶ Raittilan mukaan rajoitteistaan huolimatta kontaktihypoteesi sopii myös journalististen tekstien vuorovaikutuksellisuuden tarkasteluun. Raittila on kehittänyt Allportin hypoteesin sekä

¹⁵³ Fiske 2003, 133-136

¹⁵⁴ Couldry 2005, 61-62

¹⁵⁵ Raittila 2000, 92

¹⁵⁶ Allport, Clark & Pettigrew 1954

kansalaisjournalismin, Georg Herbert Meadin ja James Careyn teorioiden pohjalta jatkohypoteesin, jonka mukaan mediassa tapahtuva vuorovaikutus voi luoda edellytyksiä dialogin kasvulle ja keskinäiselle ymmärrykselle etnisten ryhmien välillä. Sanomalehden lukija asettuu mediassa esitettyihin toimijarooleihin, mikä rakentaa etnisten ryhmien kuulumista “meihin” tai “heihin”. Raittilan mukaan etnisten ryhmien välinen dialogisuus onkin avainasemassa, jotta vuorovaikutusta voisi tapahtua myös median ulkopuolella.¹⁵⁷

Tutkin moniäänisyyttä puhujarakenteen analyysissä jaottelemieni toimijaroolien kautta laskemalla yhteen kunkin toimijan varsinaiset ja toissijaiset puhujaroolit. Ympärileikatuilla tytöillä ja naisilla oli yhteensä siis 17 puhujaroolia, aktivisteilla tai ympärileikkauksen vastustajilla 26 puhujaroolia, ympärileikkaajilla 6 puhujaroolia ja yhteisön jäsenillä, joita ympärileikkaus muuten koskettaa 7 puhujaroolia. Myös muiden aiemmin jaottelemieni toimijoiden puheroolit laskin sisällyttäneen sekä varsinaiset että toissijaiset puhujaroolit, jolloin aineiston kokonaismääräksi tuli 234 puhujaroolia. Aineiston artikkeleista 13:ssa ei ollut lainkaan varsinaisia tai toissijaisia puhujarooleja.

Aineiston lehtiartikkelit olivat pääsääntöisesti melko moniäänisiä, sillä yhdessä lehtiartikkelissa oli keskimäärin 2 puhujaroolia. Kuitenkin lähes puolessa lehtijutuista (50) oli vain yksi puhujarooli ja puolessa (59) vain yhden toimijaroolin puhujia. Useimmiten lehtiartikkeleissa puhuivat yksin tai olivat ainoana puhujaryhmänä viranomaiset, poliitikot, Suomessa toimivan järjestön edustajat sekä tutkijat (taulukko 4). Tulos myötäilee Raittilan tutkimuksessaan tekemiä huomioita siitä, että noin puolessa etnisyyttä koskevista jutuista on referoitu tai siteerattu vain yhden toimijatahon edustajia. Raittilan mukaan tyypillisesti tämä koski juttuja, joissa lähteinä olivat viranomaiset.¹⁵⁸

Puhujarooli	Lehtiartikkelien määrä, joissa ainut puhuja	Lehtiartikkelien määrä, joissa vain kyseisiä puhujarooleja
Viranomainen	10	12
Poliitikko	9	10
Järjestön edustaja (Suomi)	9	10

¹⁵⁷ Raittila 2007, 12-13

¹⁵⁸ Raittila 2000, 92

Tutkija	8	8
Median edustaja	5	5
Järjestön edustaja (kansainvälinen)	4	4
Aktivisti tai ympärileikkaamisen vastustaja (alueelta, missä ympärileikkaaminen on yleistä)	3	3
Ympärileikattu tyttö tai nainen	0	2
Muut (kukin yksittäin > 2)	2	5
Yhteensä	50	59

Taulukko 4. Aineiston moniäänisyys

Moniäänisyyden analyysi mukaili puhujarakenteesta esiin nousseita huomioita, sillä aktivistien tai ympärileikkauksen vastustajien kanssa oli saman jutun sisällä äänessä huomattavasti useampi muu toimija kuin ympärileikatuilla tytöllä ja naisilla, ympärileikkaajilla tai yhteisöllä, joita ympärileikkaus muuten koskettaa. Ympärileikattujen tyttöjen ja naisten kanssa oli äänessä samassa jutussa lähinnä aktivistit tai ympärileikkausten vastustajat, yhteisön jäsenet, joita ympärileikkaus koskettaa sekä järjestöjen edustajat, ja muiden toimijoiden kokonäismäärä (15) oli pieni (taulukko 5).

Muut puhujat jutuissa, joissa ympärileikattu tyttö tai nainen puheroolissa	Lukumäärä
Aktivisti tai tyttöjen ympärileikkaamisen vastustaja (alueelta, missä toimenpide on yleinen)	5
Yhteisön jäsen, jota ympärileikkaus muuten koskettaa	3
Järjestön edustaja (Suomi)	2
Järjestön edustaja (kansainvälinen)	2
Terveydenhoidon ammattilainen	1
Median edustaja	1
Muut	1
Yhteensä	15

Taulukko 5. Muut puhujat jutuissa, joissa ympärileikattu tyttö tai nainen puheroolissa

Aktivistit tai ympärileikkausten vastustajat sen sijaan olivat äänessä saman jutun sisällä yhteisöjensä jäsenten, ympärileikattujen tyttöjen ja naisten, ympärileikkaajien, viranomaisten, järjestöjen edustajien, terveydenhoidon ammattilaisten, poliitikkojen, tutkijoiden ja median edustajien kanssa. Samassa jutussa äänessä olevien toimijoiden kokonaismäärä (48) oli huomattavasti suurempi kuin ympärileikatuilla tytöillä ja naisilla (taulukko 6). Eroja voidaan selittää osittain sillä, että aktivistin tai ympärileikkaajan roolissa olevilla toimijoilla oli ylipäänsä enemmän puhujarooleja kuin ympärileikatuilla tytöillä ja naisilla, jolloin myös muiden äänessä olevien toimijoiden määrä on suurempi. Puhujaroolien määrä ei kuitenkaan selitä tulosta täysin, sillä aktivistien tai ympärileikkauksen vastustajien kanssa oli saman jutun sisällä äänessä keskimäärin 1,8 toimijaa, kun ympärileikatuilla tytöillä ja naisilla vastaava luku oli 1,1.

Muut puhujat jutuissa, joissa aktivisti tai ympärileikkaamisen vastustaja puheroolissa	Lukumäärä
Ympärileikattu tai ympärileikkauksen uhan alla oleva tyttö tai nainen (alueelta, jossa toimenpide on yleinen)	10
Viranomainen	8
Järjestön edustaja (Suomi)	6
Järjestön edustaja (kansainvälinen)	5
Yhteisön jäsen, jota ympärileikkaus muuten koskettaa	4
Terveydenhoidon ammattilainen	4
Poliitikko	4
Tutkija	2
Median edustaja	2
Muu	2
Ympärileikkaaja	1
Yhteensä	48

Taulukko 6. Muut puhujat jutuissa, joissa aktivisti tai ympärileikkauksen vastustaja puheroolissa

Alkuanalyysin perusteella aineistossa on huomattavissa ero juttutyypin välillä. Sukuelinten silpomista koskevat uutiset ovat huomattavasti yksinäisempiä kuin aiheita käsittelevät reportaasit, ja reportaaseissakin ääneen pääsevät lähinnä ympärileikkaamista harjoittavien yhteisöjen sisäiset tahot. Uutisissa sen sijaan keskustelevat pääosin yhteiskunnalliset toimijat, kuten viranomaiset, poliitikot sekä järjestöjen edustajat. Yksi selittävä tekijä yksinäisyyteen on mielipidekirjoitusten runsas määrä aineistossa. Mielipidekirjoitusten sisäinen moniäänisyys on juttutyypin luonteesta johtuen vähäistä, mutta kirjoitusten välillä oli runsaasti dialogia, kuten myöhemmin osoitan.

Pentti Raittilan mukaan läsnäolo samoissa lehtijutuissa ei vielä takaa, että puhujien välillä olisi dialogia, sillä dialogiin tarvitaan myös kohtaamista ja vuorovaikutusta.¹⁵⁹ Dialogisuudella viitataan Graumannin (1990) mukaan yhdessä tapahtuvaan puhumiseen joko kasvokkaisessa tai kirjallisessa vuorovaikutuksessa.¹⁶⁰ Dialogisuudessa ihmisten tunteita, ajatuksia ja kokemuksia sekä erilaisia vaihtoehtoja tarkastellaan rinnakkain, kun monologisuudessa vuorovaikutus rajoittuu yhden ihmisen tietoisuuteen.¹⁶¹ Raittila on jäsentänyt dialogisuutta kuusiosaisen portaikon avulla, jossa arvioidaan sekä toimijoiden että keskusteluaiheiden kohtaamista. Raittilan määrittelemä portaikko etenee ylhäältä alaspäin niin, että portaikon ensimmäisessä osassa dialogi on vähäisintä, viimeisessä osassa taas suurinta.

- a. X ja Y esiintyvät jutussa täysin erillään toisistaan ja puhuvat eri asioista (toimijat eivät kohtaa, asiat eivät kohtaa)
- b. X ja Y esiintyvät jutussa erillään, mutta kommentoivat samaa asiaa (toimijat eivät kohtaa, aiheet kohtaavat mutta eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään)
- c. Toimittaja on sijoittanut X:n ja Y:n muodolliseen vuorovaikutukseen, mutta he puhuvat eri asioista (toimijat kohtaavat, mutta asiat eivät kohtaa)
- d. Toimittaja on sijoittanut X:n ja Y:n esiintymään lähekkäin ja he puhuvat samoista asioista, mutta eivät käy dialogia vaan esittävät omia monologejaan (toimijat ja asiat kohtaavat, mutta eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään)
- e. Toimittaja on sijoittanut X:n ja Y:n esiintymään lähekkäin ja he puhuvat samoista asioista kommentoiden toistensa näkemyksiä, mutta keskustelu jää kesken (toimijat ja asiat kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään, mutta dialogi ei johda mihinkään)
- f. Toimittaja on sijoittanut X:n ja Y:n esiintymään lähekkäin ja he puhuvat samoista asioista kommentoiden toistensa näkemyksiä, ja keskustelu johtaa myös

¹⁵⁹ Raittila 2000, 93

¹⁶⁰ Graumann 1990

¹⁶¹ Bahtin 1991, 19-111

jonkinlaiseen yhteisymmärrykseen tai ainakin osapuolten näkemysten muuntumiseen (toimijat ja asiat kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään, dialogi johtaa osapuolten keskinäisen ymmärryksen kasvuun).¹⁶²

Kuten Raittila itsekkin huomauttaa, kuvattu portaikko saattaa osoittautua keinotekoiseksi juttujen konkreettisessa analyysissä, sillä muuttajat voivat olla samassa jutussa useallakin eri portaalla.¹⁶³ Tiivistinkin Raittilan portaikkoa kolmeen laajempaan luokkaan, jotka ovat a. ei kohtaamista puhujien tai aiheiden välillä, b. kohtaamista puhujien tai aiheiden välillä ja c. kohtaamista sekä puhujien että aiheiden välillä. Määrittelin puhujien kohtaamiseksi sen, että puhujat viittaavat puheessaan jollakin tavalla toisiinsa (esimerkiksi yhtymällä toistensa näkemyksiin), puhujien aiheiden kohtaamiseksi taas sen, että puheena on selkeästi yhteinen tema (esimerkiksi ympärileikkauksen syyt tai ennaltaehkäisy). Seurasin dialogisuuden analyysissä myös Raittilan valintaa tarkastella ainoastaan varsinaisissa puhujarooleissa olevia toimijoita. Isaacsin (2001) mukaan dialogisuudessa on keskeistä se, että toimijat puhuvat itse näkemystensä puolesta ja ilmaisevat mielipiteensä selkeästi.¹⁶⁴ Tästä syystä toissijaisten puhujien tarkastelu dialogisuuden näkökulmasta ei olisi erityisen hedelmällistä.

Dialogisuuden analyysi paljasti, että dialogisuus on aineistossa melko vähäistä. Aineiston 118 artikkelista 89 lukeutui luokkaan a. ei kohtaamista puhujien tai aiheiden välillä, 11 lehtiartikkelia luokkaan b. kohtaamista puhujien tai aiheiden välillä ja 18 lehtiartikkelia luokkaan c. kohtaamista sekä puhujien että aiheiden välillä. Luokkaan a. sijoittuvista lehtiartikkeleista 57:ssä oli varsinaisia puhujarooleja (taulukko 7). Yleisin syy dialogin puutteeseen näissä lehtiartikkeleissa oli kuitenkin se, että puhujarooleja oli vain yksi, eikä tosiasiallista mahdollisuutta dialogiin ollut. Lehtiartikkeleista, joissa oli useita varsinaisia puhujarooleja, vain kahdessa puhujien läsnäolo ei johtanut minkäänlaiseen kohtaamiseen. Toisin sanoen silloin, kun lehtiartikkeleissa oli useita varsinaisia puhujia, johti tämä pääsääntöisesti puhujien ja/tai asioiden väliseen kohtaamiseen. Sanomalehtien välillä ei ollut suuria eroja, joskin Helsingin Sanomissa oli hieman enemmän kohtaamista sekä puhujien että aiheiden välillä, kun määrä suhteutetaan lehden aineisto-osuuteen. Juttuja, joissa ei ollut kohtaamista puhujien tai aiheiden välillä oli kaikissa lehdissä aineisto-osuuteen suhteutettuna kaksi kolmasosaa.

¹⁶² Raittila 2000, 94

¹⁶³ Raittila 2000, 94

¹⁶⁴ Isaacs 2001, 96

Sanomalehti	a. Jutut, joissa ei kohtaamista puhujien tai aiheiden välillä (joista varsinaisia puhurooleja sisältävät jutut)	b. Jutut, joissa kohtaamista puhujien tai aiheiden välillä	c. Jutut, joissa kohtaamista sekä puhujien että aiheiden välillä	Jutut, joissa lehtiartikkelien välistä dialogisuutta
Helsingin Sanomat	51 (33)	5	12	22
Iltalehti	26 (19)	4	4	15
Ilta-Sanomat	12 (5)	2	2	5
Yhteensä	89 (57)	11	18	42

Taulukko 7. Aineiston dialogisuus

Pentti Rahtilan (2000) mukaan lehtiartikkeli on tarkasteluksikkona haasteellinen, sillä se ei huomioi dialogisuutta lehden eri numeroiden tai laajempien juttusarjojen välillä.¹⁶⁵ Tästä syystä tilastoin erikseen myös jutut, joissa on lehtiartikkelien välistä dialogisuutta. Määrittelin lehtien välisen dialogisuuden niin, että puhujan tuli viitata selkeästi toisen jutun puhujaan, aiheeseen tai lehtiartikkeliin esimerkiksi nimeämällä viitattavan lehtijutun julkaisupäivämäärä.

Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että sukuelinten silpomiseen liittyvää dialogia käydään ennen kaikkea erillisten numeroisen välillä, jolloin keskittyminen juttujen sisäiseen dialogisuuteen saattaa olla harhaanjohtavaa. Yhteensä 42 lehtiartikkelissa oli jonkinlaista dialogisuutta lehden numeroiden tai juttusarjojen välillä (taulukko 7). Lehtiartikkelien välinen dialogi liittyi pääosin kahteen yhteiskunnalliseen ympärileikkauksia koskevaan keskusteluun. Ensimmäinen näistä oli Meeri Koutaniemen reportaasiin liittyvä keskustelu vuonna 2014, toinen taas liittyi Fenix Helsinki ry:n vuonna 2017 julkaisemaan selvitykseen, jonka mukaan Suomessa syntyneitä tyttöjä on viety ympärileikattavaksi ulkomaille. Lehtien välillä oli jonkin verran eroja, sillä Helsingin Sanomissa juttujen välistä keskustelua käytiin pääasiassa mielipidekirjoituksissa, Iltalehdessä ja Ilta-Sanomissa taas artikkelien välityksellä. Huomattavaa on se, että lehtijuttujen välistä dialogia käytiin lähes ainoastaan suomalaisen yhteiskunnan toimijoiden kesken.

Tutkimuskysymykseni kannalta on mielenkiintoista tarkastella sitä, oliko aikaisemmin erottamissani puhuja- ja toimijarooleissa eroja dialogisuuden suhteen. Tarkastelenkin vielä dialogisuuden näkökulmasta ympärileikattujen tai ympärileikkauksen uhan alla olevien tyttöjen tai naisten, aktivistien tai ympärileikkaamisen vastustajien, ympärileikkaajien sekä yhteisöjen jäsenten, joita ympärileikkaus muuten koskettaa, varsinaisia puhujarooleja. Analyysin

¹⁶⁵ Rahtila 2000, 93-94

perusteella edellä mainituilla puhujilla oli yhteensä 12 lehtiartikkelissa kohtaamista sekä varsinaisten puhujien että aiheiden välillä ja viidessä lehtiartikkelissa kohtaamista varsinaisten puhujien tai aiheiden välillä. Sen sijaan kuudessa varsinaisen puhujaroolin sisältävässä artikkelissa ei ollut kohtaamista puhujien tai aiheiden välillä (taulukko 8).

Puhujarooli	a. Jutut, joissa ei kohtaamista varsinaisten puhujien tai aiheiden välillä	b. Jutut, joissa kohtaamista varsinaisten puhujien tai aiheiden välillä	c. Jutut, joissa kohtaamista sekä varsinaisten puhujien että aiheiden välillä	Jutut, joissa lehtiartikkelien välistä dialogisuutta
Aktivisti tai ympärileikkausten vastustaja (alueelta, missä toimenpide on yleinen)	6	1	8	3
Ympärileikattu tai ympärileikkauksen uhan alla oleva tyttö tai nainen	0	3	1	0
Yhteisön jäsen, jota ympärileikkaus muuten koskettaa	0	1	2	1
Ympärileikkaaja	0	0	1	0
Yhteensä	6	5	12	4

Taulukko 8. Dialogisuus: Ympärileikatut tai ympärileikkauksen uhan alla olevat tytöt tai naiset, aktivistit tai ympärileikkauksen vastustajat, ympärileikkaajat sekä yhteisöjen jäsenet, joita ympärileikkaus muuten koskettaa

Puhujaroolien välillä oli jonkin verran eroja dialogisuuden suhteen. Aktivistit tai ympärileikkauksen vastustajat pääsivät kahdeksassa lehtiartikkelissa dialogiin sekä puhujien että aiheiden tasolla, kun muilla puhujaroleilla vastaavien artikkelien määrä oli korkeintaan kaksi (taulukko 8). Toisaalta aktivisteilla tai ympärileikkauksen vastustajilla oli myös eniten varsinaisen puhujaroolin sisältäneitä artikkeleita, joissa ei ollut kohtaamista puhujien tai aiheiden välillä. Pienestä kokonaismäärästä johtuen tuloksesta on vaikea vetää päteviä johtopäätöksiä.

Mielenkiintoinen huomio oli kuitenkin se, että puhujaroolit kävivät dialogia erilaisten vastapuolten kanssa. Aktivistit tai ympärileikkauksen vastustajat keskustelivat lehtiartikkeleissa ympärileikatun tai ympärileikkauksen uhan alla olevan tytön tai naisen, poliitikon, tutkijan, median edustajien, terveydenhoidon ammattilasten, viranomaisen ja

järjestön edustajan (Suomi) kanssa, kun ympärileikattu tai ympärileikkauksen uhan alla oleva tyttö tai nainen keskusteli oman yhteisönsä jäsenten, poliitikon sekä median edustajan kanssa. Yhteisön jäsenet, joita ympärileikkaus muuten koskettaa keskustelivat myös oman yhteisönsä jäsenten kanssa ja kerran terveydenhoidon ammattilaisen kanssa, ympärileikkaaja ainoastaan yhteisönsä jäsenen kanssa.

Yhteen veto. Tämän analyysiluvun pohjalta vaikuttaa siltä, että dialogisuutta on aineistossa melko vähän kaikkien toimijoiden osalta, vaikkakin lehtijuttujen välillä käydään vilkasta keskustelua. Analyysi paljasti myös, että toimijaroolien välillä on eroja siinä, kenen kanssa dialogia käydään. Ympärileikattujen tai ympärileikkauksen uhan alla olevien tyttöjen ja naisten, yhteisöjen jäsenten, joita ympärileikkaaminen koskettaa sekä ympärileikkaajien dialogia muiden puhujien kanssa oli melko vähän, kun taas aktivistit tai ympärileikkauksen vastustajat pääsivät puhumaan useammin ja laajemman puhujaryhmän kanssa. Pentti Raittilaa lainaten voisikin puhua *dialogisten välistyksien* eli vähemmistössä olevan ryhmän ja muiden toimijoiden välisen dialogin puutteesta.¹⁶⁶

6.1.3 Etäinen “toinen”

Gunther Kressin ja Theo van Leeuwenin (2006) mukaan kuvista, kuten muistakin visuaalisista aineistoista voidaan erottaa kolme erilaista suhdetta, jotka kytkeytyvät representoidun ja representaation tuottaneen tahon tai katsojan väliseen sosiaaliseen etäisyyteen. Nämä suhteet ovat 1) representoitujen välinen suhde, 2) representaation tuottajien ja katsojien suhde representoituihin sekä 3) representaation tuottajien ja katsojien keskinäinen suhde. Kress ja van Leeuwen viittaavat representaatioiden tuottajiin ja katsojiin puhumalla *vuorovaikutuksellisista osallistujista*, jotka kommunikoiivat kuvien kautta toisilleen.¹⁶⁷ Tutkin tässä luvussa, miltä vuorovaikutuksellisten osallistujien ja representoitujen välinen suhde näyttäytyy oman aineistoni valossa.

Kressin ja van Leeuwen mukaan vuorovaikutuksellisten ja representoitujen välisen suhteen tarkastelussa on tärkeää kiinnittää huomiota katsekontaktiin, kuvakulmaan ja etäisyyteen. Katsekontakti luo kuvitteellisen suhteen katsojan ja representoidun välille, ja Kress ja van Leeuwen kutsuvat tällaisia *vaativiksi kuviksi*. Katsekontaktin sisältävässä kuvassa katsojalta usein vaaditaan tai odotetaan jotakin, kuten yhteyden luomista representoidun kanssa tai tähän samaistumista. Kress ja van Leeuwen kutsuvat tätä eräänlaiseksi “kuvateoksi”

¹⁶⁶ Raittila 2000, 94

¹⁶⁷ Kress & van Leeuwen 2006, 114

(*"image act"*), kun tuottaja käyttää kuvaa välineenä saada katsoja reagoimaan. Sen sijaan kuvia, jotka eivät sisällä katsekontaktia Kress ja van Leeuwen kutsuvat *tarjoaviksi kuviksi*: ne tarjoavat katsojalle tietoa tai herättävät pohtimaan.¹⁶⁸

Myös kuvakulmalla on tärkeä merkitys sen kannalta, millaiseksi katsojan ja representoidun välinen suhde muotoutuu, ja toisaalta sen kautta voidaan pohtia, minkälaisia asenteita representoitua kohtaan tarjotaan. Kressin ja van Leeuwen mukaan suora kuvakulma tarjoaa sisällyttävän tulkintakehyksen, missä representoitu näyttäytyy yhdenvertaiselta katsojan kanssa, kun taas vino kulma luo vieraannuttavan ja hierarkkisen vaikutelman. Suoran kuvakulman voi toisin sanoen tulkita osallistavan, vinon taas *objektivoivan*. Tarjottujen tulkintakehysten vastaanottaminen tai hylkääminen on kuitenkin lopulta katsojan itsensä päätettävissä. Toisinaan tulkintakehykset saattavat olla ristiriitaisia esimerkiksi niin, että kuvattava katsoo suoraan kameraan, mutta kuvan perspektiivi on vino.¹⁶⁹

Aineiston alkuanalyysi paljasti, että aineistoon sisältyy 72 kuvaa, jossa on nähtävissä sellaisen toimijan kasvot, jota ympärileikkaus jollain tavalla koskettaa. Näistä kuvista 26 sisälsi katsekontaktin katsojan ja representoidun välillä, kun taas 46:ssa kuvassa katse oli toisaalla. Havainnot katsekontaktista vaikuttavat yhteneväisiltä puhuja- ja kuvarakenteesta tehtyjen huomioiden kanssa, sillä aktivistien tai ympärileikkauksen vastustajien kuvat sisälsivät selkeästi eniten katsekontakteja representoidun ja katsojan välillä: katsekontakti oli 60 %:ssa kaikista heitä esittävistä kuvista. Sen sijaan oletettavasti ympärileikattu tai ympärileikkauksen uhan alla oleva tyttö tai nainen katsoi suoraan kameraan vain 23 %:ssa kaikista heitä esittävistä kuvista. Myös yhteisön jäsenet, joita ympärileikkaus muuten koskettaa, katsoivat useimmiten pois päin kamerasta, ympärileikkaajat taas yhtä usein kameraan kuin pois päin siitä (taulukko 9).

Katseen kohde	Katsekontakti	Katse pois	Suora kuvakulma	Yläviisto kuvakulma	Alaviisto kuvakulma	Ei katsekontaktia, mutta suora kuvakulma
Aktivisti tai tyttöjen ympärileikkaamisen vastustaja (alueelta, missä toimenpide on yleinen)	15	10	24	1	0	9
Oletettavasti ympärileikattu tai ympärileikkauksen uhan alla oleva tyttö tai nainen	6	20	20	5	1	14

¹⁶⁸ Kress & van Leeuwen 2006, 116-123

¹⁶⁹ Kress & van Leeuwen 2006, 133-137

Ympärileikkaaja	3	3	3	0	0	3
Yhteisön jäsen, jota ympärileikkaus muuten koskettaa	2	13	13	1	1	12
Yhteensä	26	46	60	7	2	38

Taulukko 9. Katsekontakti ja kuvakulma

Huomiot ovat kiinnostavia, sillä ne antavat viitteitä osallistavasta tai objektivoivasta tulkinnasta, jota katsojalle tarjotaan. Katsekontakti mahdollistaa kuvitteellisen yhteyden katsojan ja representoidun välillä, mikä viestii samaistumisesta – siitä, että katseen kohde on samalla tasolla “meidän” kanssa. Poispäin suunnattu katse taas ei vaadi yhteyden luomista katsojan ja representoidun välillä.¹⁷⁰ Janne Seppäsen (2002) mukaan katse liittyy toisen ihmisen tunnustamiseen vuorovaikutuksen osapuoleksi ja sosiaalisesti toimijaksi. Katseiden kautta myös toimijoiden roolit asettuvat paikoilleen ja osapuolten välille syntyy hetkellinen sidos.¹⁷¹

Suurimmassa osassa kuvista, jotka esittävät oletettavasti ympärileikattua tai ympärileikkauksen uhan alla olevaa tyttöä tai naista ei siis odoteta katsojan luovan suhdetta representoituun, jolloin tämä jää helposti etäiseksi ja kontaktittomaksi “toiseksi”. Mielenkiintoinen esimerkki on alla oleva kuva Helsingin Sanomien artikkelista Mitä tapahtui silvotuille tytöille? Meeri Koutaniemi tapasi Keniassa uudelleen tytön, jonka ympärileikkaus kohahdutti toissa vuonna (HS 9.10.2016). Kuvassa ympärileikattu Nasirian katsoo pois kamerasta, mutta sisko Jennifer, jonka ensisijainen toimijarooli on tyttöjen ympärileikkauksen vastustaminen, katsoo suoraan kameraan luoden kuvitteellisen suhteen katsojan kanssa (kuva 1).

¹⁷⁰ Kress & van Leeuwen 2006, 116-117

¹⁷¹ Seppänen 2002, 99

Nasirian (vas.) kannattaa ympärileikkausta, mutta kouluja käynyt isosisko Jennifer on kääntynyt sitä vastaan. (KUVA: MEERI KOUTANIEMI)

Kuva 1. Mitä tapahtui silvotuille tytöille? Meeri Koutaniemi tapasi Keniassa uudelleen tytön, jonka ympärileikkaus kohahdutti toissa vuonna (HS 9.10.2016)

Kuva herättää pohtimaan, minkälaista tulkintakehystä sen tuottaja pyrkii tarjoamaan katsojalle. Kressin ja van Leeuwenin mukaan kuvan katsoja on tuottajalle useimmiten näkymätön, sillä he eivät ole suorassa yhteydessä toisiinsa. Tällöin kuvan tuottaja on ainoastaan mielikuvien varassa kuvan katsojasta ja tämän mahdollisesta tulkinnasta. Kuvan tuottamiseen kuuluu monia vaihteita ja osallistuu useita tuottajia, kuten valokuvaaja, kuvan muokkaaja tai mainostoimisto, joten tarjotun tulkintakehyksen tarjoajaa voi olla hankala määritellä tarkasti. Myös katsoja näkee kuvasta vain lopputuloksen ja tulkitsee sitä omasta sosiaalisesta kontekstistaan käsin. Tästä syystä kuvien tarjoamasta tulkinnasta on hankala tehdä mitään lopullisia ”oikeita” tai ”väärä” tulkintoja.¹⁷²

Vaikka kuvista on vaikea tehdä lopullisia tulkintoja, on kuvien tuottaminen täynnä valintoja. Näistä valinnoista yksi tärkeimmistä on se, mistä kuvakulmasta representoitua kuvataan.¹⁷³ Perspektiivin analyysi paljasti, että aineiston kaikissa toimijarooleissa suora kuvakulma oli selkeästi yleisin, ja erot kuvakulmissa pienempiä kuin katsekontaktissa. Eniten suoran kuvakulman kuvia oli tosin jälleen eniten aktivisteista tai ympärileikkauksen vastustajista (96 % kaikista heitä esittävistä kuvista) ja vähiten ympärileikatuista tai ympärileikkauksen uhan alla olevista työistä ja naisista (77 %). Katsekontaktin ja kuvakulman suhteen oli kuitenkin havaittavissa myös ristiriitoja, sillä kaikissa toimijarooleissa esiintyi myös suoria kuvakulmia ilman katsekontaktia. Suora kuvakulma tarjoaa sisällyttävän tulkintakehyksen, mutta katsekontaktin puuttuminen estää kuvitteellisen yhteyden muodostumisen.

Kress ja van Leeuwen ovat hyödyntäneet kuvien etäisyyden analysoimisessa Edward Hallin ajatusta ”näkymättömistä rajoista”, joiden ylittämisen sallimme vain tietyille ihmisille. Kress ja van Leeuwen ovat jakaneet etäisyydet Hallin ajatusten pohjalta 1) intiimiin etäisyyteen, 2) lähietäisyyteen, 3) henkilökohtaiseen etäisyyteen, 4) sosiaaliseen lähietäisyyteen, 5) sosiaaliseen etäisyyteen sekä 6) julkiseen etäisyyteen. Intiimiltä etäisyydeltä näemme kuvattavasta vain pään, henkilökohtaiselta etäisyydeltä vartalon lantiosta ylöspäin, sosiaaliselta lähietäisyydeltä koko vartalon, sosiaaliselta etäisyydeltä vartalon ja ympäristön ja julkiselta etäisyydeltä useamman ihmisen vartalot.¹⁷⁴ Lisäsin etäisyyksiin myös *kasvottoman intiimin etäisyyden*, jolla viitataan sellaiseen lähikuvaan, missä kuvattavan kasvot eivät ole näkyvissä, mutta etäisyys on muuten intiimi.

¹⁷² Kress & van Leeuwen 2006, 114

¹⁷³ Kress & van Leeuwen 2006, 129-139

¹⁷⁴ Kress & van Leeuwen 2006, 124-125

Kuten jo alkuanalyysi paljasti, aineistossa on yhteensä 86 kuvaa yhteisön jäsenistä, joita tyttöjen ympärileikkaus oletettavasti jollain tavalla koskettaa. Näistä kuvista selkeästi suurin osa oli lähietäisyyden kuvia, joita löytyi runsaasti kaikkien toimijaroolien kuvista. Toimijoiden välillä oli kuitenkin eroja myös etäisyyden suhteen. Oletettavasti ympärileikatuista tai ympärileikkauksen uhan alla olevista tytöistä tai naisista oli muita enemmän kuvia intiimiltä etäisyydeltä, aktivisteista tai ympärileikkausten vastustajista lähietäisyydeltä ja ympärileikkaajista taas kasvottoman intiimin etäisyydeltä. Yhteisön jäsenistä, joita tyttöjen ympärileikkaus muuten koskettaa, oli kuvia tasaisesti kaikilta etäisyyksiltä, mutta muita enemmän julkiselta etäisyydeltä (taulukko 10).

Toimijarooli	Intiimi	Kasvoton intiimi	Lähi-etäisyys	Henkilökohtainen etäisyys	Sosiaalinen lähietäisyys	Sosiaalinen etäisyys	Julkinen etäisyys
Oletettavasti ympärileikattu tai ympärileikkauksen uhan alla oleva tyttö tai nainen	9	1	9	9	6	4	2
Aktivisti tai tyttöjen ympärileikkauksen vastustaja	0	0	13	4	0	7	0
Ympärileikkaaja	0	4	2	1	1	0	0
Yhteisön jäsen, jota ympärileikkaus muuten koskettaa	0	1	4	1	2	1	4
Yhteensä	9	6	28	15	9	13	6

Taulukko 10. Sosiaalinen etäisyys

Etäisyyden analyysin perusteella ympärileikattu tai ympärileikkauksen uhan alla oleva tyttö tai nainen esitetään kuvissa pääosin hyvin läheltä, useimmiten intiimiltä etäisyydeltä, lähietäisyydeltä tai henkilökohtaiselta etäisyydeltä. Ympärileikattu tai ympärileikkauksen uhan alla oleva tyttö tai nainen tuodaan katsojan kanssa intiimille etäisyydelle niin, että katsojalla on mahdollisuus tarkastella tätä läheltä luomatta kuitenkaan katsekontaktin kautta yhteyttä. Mikko

Lehtosen ja Olli Löytyn (2003) mukaan suhtautuminen erilaisuuteen on usein ambivalenttia, sillä se voi vaihdella uteliaisuuden ja torjunnan välillä.¹⁷⁵ Voidaankin pohtia, heijastaako etäisyyden valinta representaatiota eräänlaisesta eksoottisesta “toisesta”, jonka tarkkailu intiimiltä etäisyydeltä on jossain määrin erikoista ja uteliaisuutta herättävää katsojalle.

Kiinnostava huomio analyysissä oli myös se, että ympärileikkaajat oli kuvattu pääosin kasvottoman intiimin etäisyydeltä. Useimmiten kasvottoman intiimin etäisyys tarkoitti lähikuvaa ympärileikkaajan käsistä, joissa tämä pitelee partaterää. Lähempi tarkastelu osoitti, että kolme lähietäisyydeltä kuvattua ja yksi sosiaaliselta lähietäisyydeltä kuvattua ympärileikkaajaa olivat katuvia ympärileikkaajia. Toisin sanoen vain yksi ympärileikkaaja, joka ei sopinut “katumuksen narratiiviin”, oli kuvattu lähietäisyydeltä ja kaikki muut kasvottoman intiimin etäisyydeltä. Ympärileikkaaja, joka ei sopinut katumuksen narratiiviin, jäi siis etäisyydeltään katsojalle kaikista ristiriitaisimmaksi olemalla hyvinkin lähellä, mutta ilman mahdollisuutta luoda minkäänlaista kontaktia katsojan kanssa.

Myös etäisyyden analyysissä oli huomattavissa joitain eroja lehtien välillä. Ilta-Sanomissa oli huomattavasti eniten kasvottoman intiimin etäisyyden kuvia (83 % kuvista), mutta aineisto-osuuden suppeudesta johtuen ero ei ole tilastollisesti kovinkaan merkittävä. Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä yleisin etäisyys analysoitavissa kuvissa taas oli lähietäisyys (Helsingin Sanomissa 47 % kuvista, Iltalehdessä 42 % kuvista), mutta Iltalehdessä oli lisäksi jonkin verran enemmän kuvia julkiselta etäisyydeltä (16 % kuvista) kuin muissa lehdissä. Helsingin Sanomissa oli kaikista lehdistä eniten kuvia intiimiltä ja sosiaaliselta etäisyydeltä, Iltalehdessä taas henkilökohtaiselta ja julkiselta etäisyydeltä. Kuten jo aiemmin olen maininnut, aineistoon sisältyvät lehtiartikkelit edustavat erilaisia juttutyyppisiä, joten niihin sisältyvät kuvat sijoittuvat erilaisiin genreihin. Genre vaikuttaa oletettavasti niin etäisyyden, katsekontaktin kuin kuvakulmankin valintaan, joten liian suoraviivaisia päätelmiä on niiden pohjalta mahdoton tehdä. Analyysi antoi kuitenkin tietoa niistä mahdollisista tulkintakehyksistä, joita kuvan tuottaja katsojalle tarjoaa.

Janne Seppänen (2005) on kritisoinut Kressin ja van Leuuwenin esittämää väitettä, että kasvokuva on sosiaalisesti läheisempi kuin sosiaaliselta tai julkiselta etäisyydeltä kuvattu figuuri. Esimerkiksi ihmisen esittäminen yksin suuressa tilassa voi tuoda tämän emotionaalisesti hyvinkin lähelle katsojaa. Seppänen tekee myös eron kasvokkaisen ja representaatioihin perustuvan vuorovaikutuksen välille ja kysyy, missä määrin sosiaalisen vuorovaikutusten malleja voidaan soveltaa representoidun ja katsojan välisen suhteen

¹⁷⁵ Lehtonen & Löytty 2003,13

tulkittamisessa. Sosiaalisen etäisyyden muuttajat ovat lisäksi itsessään teoreettisia konstruktioita, jotka perustuvat laadullisiin tulkintoihin. Seppäsen mukaan ristiriita onkin osoitus siitä, kuinka kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset piirteet kietoutuvat väistämättä tutkimuksessa toisiinsa.¹⁷⁶

Yhteenveto. Tämän analyysiluvun pohjalta vaikuttaa kaiken kaikkiaan siltä, että puhuja ja kuvarakenteessa tehdyt havainnot toistuivat myös Kressin ja van Leeuwenin tutkimuksen pohjalta käyttämieni muuttujien eli katsekontaktin, kuvakulman ja etäisyyden, tarkastelussa. Aktivistien tai ympärileikkauksen vastustajien kuvat sisälsivät selkeästi eniten katsekontakteja representoidun ja katsojan välillä, kun oletettavasti ympärileikatut tytöt ja naiset sekä heidän yhteisönsä jäsenet katsoivat useimmiten katsojasta poispäin. Myös sosiaalinen etäisyys vaihteli toimijoiden välillä. Oletettavasti ympärileikatuista tai ympärileikkauksen uhan alla olevista tytöistä tai naisista oli muita enemmän kuvia intiimiltä etäisyydeltä, ympärileikkausten vastustajista lähietäisyydeltä ja ympärileikkaajista taas kasvottoman intiimin etäisyydeltä. Yhteisön jäsenistä, joita tyttöjen ympärileikkaus muuten koskettaa, oli kuvia tasaisesti kaikilta etäisyyksiltä, mutta muita enemmän julkiselta etäisyydeltä. Erot kuvakulmissa olivat sen sijaan toimijoiden välillä pienempiä, sillä aineiston kaikissa toimijarooleissa suora kuvakulma oli selkeästi yleisin.

6.2 Ympärileikkaus länsikulttuurin uhkana – inho ja kauhistus

Benedict Andersonin (2007) mukaan yhteisöä on mahdotonta määritellä peilaamatta sitä johonkin toiseen, kuviteltuun yhteisöön. Myös Stuart Hallin et al. (1992) mukaan yhtenäisen identiteetin muodostuminen vaatii erilaisuutta edustavan toiseuden olemassaoloa ja kuvitellun itseyden suhdetta siihen.¹⁷⁷ Hallin (2003) mukaan kulttuurisen eron tekeminen ja itseyden korostaminen kasvattaa yhteisötunnetta ja ylläpitää koettua erilaisuutta suhteessa muihin kulttuureihin.¹⁷⁸ Erojen ja binaaristen vastakohtien tekeminen on välttämätöntä myös merkityksille, jotka syntyvät luokittelujärjestelmien ja symbolisten rajanvetojen kautta. Kulttuurit ovat riippuvaisia siitä, että asiat saavat merkityksiä luokittelemalla niitä erilaisiin positiioihin luokittelujärjestelmän sisällä, ja ero on välttämätön, jotta tämä luokittelu olisi mahdollista.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Seppänen 2005, 174-176

¹⁷⁷ Hall 1992, 291-295

¹⁷⁸ Hall 2003, 86

¹⁷⁹ Hall 1999, 155-156

Aineistosta hahmottui tyypittelemällä kolme laajempaa kahtiajakoa eli dikotomiaa, joille kulttuurisia merkityksiä voidaan positoida. Nämä dikotomiat olivat puhtas–likainen, itse–muut sekä hyvä–paha. Analysoin tässä luvussa, kuinka näiden kahtiajakojen ja niiden alaluokkien kautta jäsennetään itseyttä, sen rajoja ja siihen kuulumatonta kuviteltua “toista”. Peilaan aineistosta esiin nostamiani dikotomioita Millerin (1999) esittämään ajatukseen sosiaalisesta ahdistuksesta, johon ympärileikkauksen aiheuttama inho ja kauhu kulminoituu.¹⁸⁰

6.2.1 Puhtaus ja likaisuus

Puhtauden ja likaisuuden suhdetta on tutkittu paljon kulttuuriantropologiassa ja sen naapuritieteissä kuten uskontotieteessä, etnologiassa sekä kulttuurihistoriassa. Olli Lagerspetzin (2008) mukaan tutkimuskirjallisuudessa voidaan erottaa kaksi reduktionistista asennetta, joista ensimmäisessä lika liitetään hygieniaan, toisessa taas symbolisiin merkityksiin. Lagerspetzin mukaan hygieniaan liittyvät asenteet eivät selitä tyydyttävällä tavalla sitä, miksi kulttuurit erottavat puhtaan ja likaisen toisistaan. Ensinnäkään kaikki lika ei ole aina epähygieenistä. Toisekseen ihminen tekee myös paljon hygienian kannalta “likaisia” asioita, joita ei kuitenkaan tulkita kielletyiksi tai vaarallisiksi. Lopulta, puhtauden arvostaminen saattaa johtaa toimintamalleihin, jotka eivät tosiasiallisesti liity hygieniaan vaan pikemminkin viihtyisyyteen. Tästä syystä puhtautta ei Lagerspetzin mukaan voida pitää synonyyminä hygieenisyydelle.¹⁸¹

Reduktionistisista asenteista jälkimmäistä voidaan nimittää antropologiseksi reduktionismiksi. Sen mukaan likaa ei varsinaisesti ole olemassa, vaan likaisuuskäsitykset heijastavat inhimillisiä reaktioita.¹⁸² Lika määritellään siis suhteessa oletettuun puhtaaseen ihannetilaan, joka on kulttuurisesti määritelty. Ehkä tunnetuin puhtautta ja likaisuutta käsitellyt tutkija on kulttuuriantropologi Mary Douglas, jonka mukaan likaisuus on aina ensisijaisesti symbolista – jotakin, joka jää luokittelujärjestelmän ulkopuolelle, sotkee tai kyseenalaistaa sen. Douglasin (2000) mukaan kulttuurit ylläpitävät järjestystä luokittelemalla todellisuutta erilaisiin kategorioihin, ja lika on jotain kategoriaan sopimatonta; “se on ainetta väärässä paikassa”, kuten Douglasin kuuluisa lause kuuluu.¹⁸³

Myös Geoffrey Millerin (1999) mukaan puhtaus- ja saastaisuusluokat ovat tärkeitä rakenteellisia elementtejä eri kulttuureissa. Puhdasta asiaa suojellaan pilaantumiselta,

¹⁸⁰ Miller 1999, 95

¹⁸¹ Lagerspetz 2008, 3-4

¹⁸² Lagerspetz 2008, 5

¹⁸³ Douglas 2000, 85

ja saastumisen vältetään leviämistä esimerkiksi kosketuksen kautta. Puhtauden ja likaisuuden luokilla on voimakas inhimillistä toimintaa ohjaava vaikutus myös länsimaissa, vaikka puhtauden ja saastaisuuden merkitys yhdistetäänkin usein “perinteisiin kulttuureihin”. Millerin mukaan erityisesti inho ja kauhu ovat klassisia tunteita, jotka ilmaisevat käsityksiä puhtaudesta ja pilaantumisesta. Inho varoittaa tunteena siitä, että ihmisen henkilökohtainen tila on saastunut tai on vaarassa saastua. Se varoittaa ihmistä saastuttavan ärsykkeen vaarasta tai auttaa karkottamaan saastuttavan ärsykkeen. Kauhu taas varoittaa ihmistä siitä, että tämän ulkoinen todellisuus on saastunut tai on vaarassa saastua.¹⁸⁴

Aineiston sisällönanalyysi paljasti, että tyttöjen ympärileikkaamista kuvataan sekä hygieeniseen että symboliseen epäpuhtauteen viitaten. Reduktionistiset asenteet toimenpiteen epähygieenisyydestä ilmenevät erityisesti siinä, kuinka lehtiartikkeleissa kuvataan ympärileikkauksen tapahtumapaikkaa ja ympärileikkausvälinettä alkeellisena ja epästeriilinä. Myös ympärileikkaajat kuvataan epäpuhtaina. Kuvissa näkyi pesemättömät kädet pitelemässä partakoneen terää, ja ympärileikkaajien kerrottiin käyttäneen yrttejä ja hirssijauhoa sukuelimen turvottamiseen.

Ympärileikkaaja saattoi silpoa samalla partakoneenterällä viiden tytön klitoriksen ja häpyhuulet.
Miehet silpomista vastaan (HS 6.2.2015)

“Ennen leikkasin veitsellä, mutta sitten siirryin partaterään. Kaksipuolisella terällä voi leikata kaksi tyttöä”.

Kun laki kielsi tyttöjen sukuelinten silpomisen, kenialaiset alkoivat silpoa yhä nuorempia: “Normaali osa naisen elämää”, sanoo ylpeä ympärileikkaaja (HS 15.10.2019)

Operaatio tehdään yleensä epästeriileillä partakoneen terillä ja se voi aiheuttaa vakavia terveysongelmia loppuiäksi.

10-vuotias tytär kuoli verenhukkaan, somali-isä puolustelee tyttöjen ympärileikkausta (IL 23.7.2018)

Silpominen tehtiin partakoneen terällä savimajan lattialla. -- Normaalisti tässä huoneessa oli eläimiä.

Mitä tapahtui silvotulle tytölle? Meeri Koutaniemi tapasi Keniassa uudelleen tytön, jonka ympärileikkaus kohahdutti toissa vuonna (HS 9.10.2016)

Usein toimenpiteen suorittavat tytön omat sukulaiset erittäin alkeellisissa oloissa.

Belgia ottaa järeämmät keinot käyttöön tyttöjen silpomisen ehkäisemiseksi - Lääkäreiltä poistuu vaitiolovelvollisuus (IL 5.6.2018)

Itseopiskellut kylännainen avaa tytön häpyhuulet ja hieroo fermentoitua hirssijauhoa tytön klitorikseen, jotta se turpoaa. Sitten hän viiltää klitoriksen partaterällä irti.

Paschalia pakeni kotoaan 13-vuotiaana, kun isä ryhtyi valmistelevaan ympärileikkausta ja avioliittoa – tansanialaiset turvakodit täyttyivät lapsista, jotka pelkäävät partaterää (HS 28.1.2018)

¹⁸⁴ Miller 1999, 40-46

Sukuku ei tehnyt työtään yksin. Hänellä oli apunaan kaksi naista, jotka valmistelivat tyttöjä ja naisia leikkauksiin. Beatrice Chelimon, 59, ja Siada Cherotichin, 56, vastuulla oli tyttöjen klitoriksen turvottaminen. Siinä olivat apuna yrtit ja "ammattisalaisuudet", joita naiset eivät suostuneet paljastamaan.

Grace Sukuku silpoi urallaan tuhansien tyttöjen sukuelimet (HS 25.1.2015)

Myös verenvuodatuksen, infektioiden, repeämien ja arpeumien kuvaukset ovat aineistossa usein esillä. Millerin mukaan veren vuodatus on koodattu narratiivissa viestimään saastumista, jonka tyttö toimenpiteen aikana kokee.¹⁸⁵ Joissain tapauksissa narratiivi päättyy kuvaan lian ja veren saastuttamasta tilasta, jossa ympärileikkaus suoritettiin (kuva 2 ja kuva 3).

Leikkauksen jälkeen piti puristaa haava kiinni painamalla jalat yhteen ja puhdistaa se virtsaamalla. Kipu oli sietämätön. Hoitona oli kolme kuukautta lepoa ja ruokavalio, johon kuului banaaneja, kanaa, maissia ja maitoa. Sukukulla on kahdeksan lasta. Jokaisessa synnytyksessä haava repesi uudestaan.”

Grace Sukuku silpoi urallaan tuhansien tyttöjen sukuelimet (HS 25.1.2015)

Leikkausarpien takia vauva ei mahtunut syntymään, ja siskolleni tuli pahoja repeämiä ja vuotoa. Miehet silpomista vastaan (HS 6.2.2015)

Verta valui runsaasti savimajan lattialle.

Mitä tapahtui silvotulle tytölle? Meeri Koutaniemi tapasi Keniassa uudelleen tytön, jonka ympärileikkaus kohahdutti toissa vuonna (HS 9.10.2016)

Leikkauksessa tyttö menettää paljon verta, ja joskus tyttöjä myös kuolee. Haavat repeävät usein yhdyntä ja etenkin synnytysten yhteydessä. Tulehdukset ovat yleisiä, ja hiv-tartuntariski leikkauksen yhteydessä on suuri.

Paschalia pakeni kotoaan 13-vuotiaana, kun isä ryhtyi valmistelemaan ympärileikkausta ja avioliittoa – tansanialaiset turvakodit täyttyivät lapsista, jotka pelkäävät partaterää (HS 28.1.2018)

-Vielä kaksi päivää operaation jälkeen jouduin käyttämään vaippaa, joka oli verestä märkä. Pissalla käyminen oli niin tuskallista, että yritin pidätellä tuntien ajan, kunnes äitini sanoi, että voisin saada tulehduksen, Mariya kertoo.

Tällaista on elämä ympärileikattuna naisena: “Miksi äiti antoi poistaa minusta sen osan, joka olisi tuottanut nautintoa?” (IL 11.5.2016)

Eläinsuojan maallattalle jai verta.

¹⁸⁵ Miller 1999, 43

Kuva 2. Huomenna hänet silvotaan – suomalaiskuvaaja todisti ympärileikkausta Keniassa (HS 5.1.2014)

Kuva 3. Tyttöjen ympärileikkaukset ovat vähentyneet – Silti moni joutuu yhä silvotuksi. (HS 11.7.2016)

Antropologisen reduktionismin näkökulmasta saastumiseen viitattiin inhoon ja kauhuun liittyvillä adjektiiveilla, kuten “kauhistuttava”, “iljettävä”, “vastenmielinen”, “hervittävä” ja “järkyttävä”.

HS perusteli kuvien julkaisua sillä, että lukijoilla on oikeus tietää totuus myös vaikeista ja vastenmielisistä asioista.

HS julkaisee sunnuntaina jatko-osan Meeri Koutaniemen kuvareportaasille tyttöjen ympärileikkauksesta – aiempi juttu luettavissa nyt (HS 8.10.2016)

Sukupuolielinten silpominen on vakava ihmisoikeusloukkaus. Lukijoilla on oikeus tietää myös vaikeista ja vastenmielisistä asioista. Se, miten asiat kerrotaan ja esitetään, on toinen asia. Uhreja täytyy kunnioittaa, eikä yleisöä pidä järkyttää tarpeettomasti.

Toimitukselta: Lukijoilla on oikeus tietää totuus myös vaikeista ja vastenmielisistä asioista (HS 11.1.2014)

-Samantyyppisiä kokemuksia vahvistaa kouluterveydenhuolto, ei välttämättä niin, että missä tämä operaatio on tehty, mutta kertovat kohtaavansa heitä, joille tämä hervittävä toimenpide on tehty. -
- Kouluterveydenhuollon ammattilaiset tunnistavat tämän kysymyksen. Pidän THL:n ohjelman jatkamista hyvänä juuri tästä syystä, koska ennaltaehkäisy on tässä ihan avainasemassa. Ja tietysti tähän kuuluu näiden hervittävien tekojen tunnistaminen ja naisten auttaminen, oli se (silpominen) sitten tehty Suomessa tai ulkomailla.

Oikeusministeri Häkkinen Suomessa asuvien tyttöjen silpomisista: Erikoista, etteivät nämä törkeät rikokset päädy oikeuteen (IL 25.9.2017)

Millaisia muistoja ympärileikattujen naisten haastatteleminen herätti Ahmedissa ja miten tyttöjen joutuminen järkyttävään toimenpiteeseen voitaisiin hänen mielestään estää?

Ympärileikatun tuska ei unohdu - silvottujen naisten kertomukset palauttivat mieleen Ujuni Ahmedin oman trauman (IL 30.9.2017)

Myös Silpomaton-kampanjan materiaaleissa toimenpiteeseen viitataan ensisijaisesti silpomisena. Miksi näin on? -Se korostaa toimenpiteen hirvyyttä paremmin, Sarén kertoo.

Joululahjaksi partaterä – joulukuu on tyttöjen silpomisseason (IL 1.12.2018)

Inhon ja kauhun voidaan Millerin pohjalta sanoa siis kuvastavan sosiaalista ahdistusta, jolla on tärkeä epäjärjestyksestä varoittava funktio. Sara Ahmedin (2003) mukaan juuri pelon ja ahdistuksen kautta määrittyy se, mitä ”minä” en ole. Pelko on tässä tapauksessa reaktio, joka syntyy siitä, että minuuden rajoja uhataan loukata. Loukkaus tekee rajan olemassa olevaksi, sillä ilman sitä raja ei syntyisi ja varmistuisi.¹⁸⁶ Inhon ja kauhun kuvaukset voidaan tästä näkökulmasta tulkita reaktioksi siitä, että tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen loukkaa ”meidän” rajoja.

Inhon ja kauhun kuvaukset heijastavat myös poikkeavaa käsitystä tyttöjen ympärileikkaamisesta, sillä monissa ”perinteisissä kulttuureissa” toimenpide nähdään päinvastoin puhdistavana. Miller antaa osuvan esimerkin Egyptistä, missä ympärileikkauksesta kysytään naiselta ”intii mutahara”, ”oletko sinä puhdistettu?”.¹⁸⁷ Ellen Gruenbaumin mukaan arabiankielisillä alueilla, joissa ympärileikkaus on yleinen, toimenpiteeseen viitataan usein rituaalipuhdistumisena.¹⁸⁸ Ympärileikkaamattomat sukuelimet nähdään ”perinteisissä kulttuureissa” usein ”saastaisina”, ”likaisina”, ”inhottavina” ja ”pahanhajuisina”. Millerin mukaan onkin tärkeää huomata, että puhtauden tulkinta on kulttuurisidonnainen eli yhtä todellinen ”perinteisissä kulttuureissa”, kuin saastaisuuden tulkinnat länsimaisessa kulttuurissa.¹⁸⁹ Kyse on eroista ja binaarisista vastakohtista, joita tehdään luokittelujärjestelmien ja symbolisten rajanvetojen kautta.¹⁹⁰

Myös ympärileikkausta kuvaava narratiivi, joka on vakiintunut länsimaisessa uutisoinnissa, indikoi käsityksiä puhtaudesta ja saastaisuudesta. Narratiivi alkaa tyypillisesti klassisella länsimaisella puhtauskuvalla: ympärileikkaus tehdään viattomalle ja luottavaiselle tytölle, joka on täysin tietämätön toimenpiteestä, joka hänelle tullaan tekemään. Tyttö on neitsyt, siveä ja hänen kehonsa viestii haavoittuvuutta. Tytön luottamus vanhempiin rikkoutuu, kun perheenjäsen järjestää tälle toimenpiteen, jonka suorittaa tyypillisesti vanhempi nainen. Tytön ja ympärileikkaajan välinen ikäero tuo Millerin mukaan assosiaation länsimaisesta satukertomuksesta, jossa paha vanha nainen yrittää tuhota viattoman lapsen.¹⁹¹

Narratiiviin liittyy usein myös kaaoksen ja epäjärjestyksen kuvauksia. Aineistossa tapahtumaa kuvataan lapsen näkökulmasta, joka ei ymmärrä mitä tapahtuu ja kokee eräänlaista kammottavaa kidutusta. Tarinassa on myös toistuvia viittauksia siitä, että lasta pidetään väkisin

¹⁸⁶ Ahmed 2003, 205-206

¹⁸⁷ Miller 1999, 52

¹⁸⁸ Gruenbaum 2001, 3-4

¹⁸⁹ Miller 1999, 8

¹⁹⁰ Hall 1999, 155-156

¹⁹¹ Miller 1999, 41-42

paikoillaan, tämä huutaa epätoivoisesti apua ja menettää runsaasti verta tai jopa tajuntansa, mikä korostaa tilanteen kaoottisuutta. Myös se, että toimenpide suoritetaan usein alkeelliseksi kuvatuissa olosuhteissa kaupungin tai kylän ulkopuolella ilman puudutusta, korostaa tätä tulkintaa.

Huoneessa oli pimeää, ja se oli niin täynnä savua, että sisällä oli vaikea hengittää. Nasirian sidottiin käsistään ja jaloistaan. Tyttö oli vahva ja rimpui. Kuusi naista oli kontallaan maassa ja yritti pitää häntä aloillaan. Häntä ei puudutettu, eikä mitään kivunlievitystä käytetty. Päälle kaadettiin sangollinen kylmää vettä. Ympärileikkaaja otti esiin tavallisen partakoneenterän. Koutaniemi yski ja kuvasi. Hän näki, että Nasirianista alkoi vuotaa valtavasti verta. Pieni lapsi piteli taskulamppua. Sen valokeila harhaili ympäriinsä. Nasirian huusi. Koutaniemi oli tukehtua. Hänen oli pakko juosta välillä savuisesta huoneesta ulos yskimään ja pidättämään pahoinvointia. Sisältä majasta kuului hirvittävää huutoa ja itkua.

Huomenna hänet silvotaan – suomalaiskuvaaja todisti ympärileikkausta Keniassa (HS 5.1.2014)

Savimajassa oli pimeää. 14-vuotias maasaittyttö makasi lattialla taljan päällä. Normaalisti tässä huoneessa oli eläimiä. Nasirian sidottiin käsistään ja jaloistaan, ja hänen jalkansa levitettiin. Kuusi naista yritti pitää Nasiriania aloillaan. Hän ei saanut minkäänlaista kivunlievitystä. Tytön päälle kaadettiin sangollinen kylmää vettä. Ympärileikkaaja, hänkin nainen, otti esiin partakoneenterän ja aloitti silpomisen. Nasirian huusi ja itki kivusta. Nasirianilta poistettiin klitoris ja häpyhuulet. Terä teki muutakin tuhoa, koska Nasirian rimpui. Verta valui runsaasti savimajan lattialle.”

Mitä tapahtui silvotulle tytölle? Meeri Koutaniemi tapasi Keniassa uudelleen tytön, jonka ympärileikkaus kohahdutti toissa vuonna (HS 9.10.2016)

Vanhemmat eivät kertoneet lapsille ennalta matkan tarkoitusta tai ainakaan ajankohtaa. Operaatiossa kipu oli kova. Kaksi työstä ei saanut edes puudutuspiikkiä, ja yksi haastatelluista pelkäsi saavansa kivusta sydänkohtauksen.

“Olsin saanut piiskaa, jos olisin sotkenut ulkopuolisia asiaan” – Tuore selvitys: Suomesta viedään tyttöjä ympärileikattavaksi ulkomaille, ja operaatioita tehdään jopa ilman puudutusta. (HS 22.9.2017)

Kaaos ja epäjärjestys liittyvät Douglasin näkemyksen mukaan läheisesti puhtauden ja likaisuuden käsityksiin. Douglasin mukaan likaisuus on jotakin kategorioihin sopimatonta ja määritellään kaaosta ja epäjärjestystä ilmentäviksi *anomalioiksi*.¹⁹² Ympärileikkaustilanteen kaoottisuus ja epäjärjestys ovat kulttuurisia luokittelujärjestelmiä siinä missä puhtaus ja likaisuuskin. Millerin mukaan “perinteisissä kulttuureissa” ympärileikkaamista ei kuitenkaan nähdä kaoottisena, vaan seremoniallisena tapahtumana, johon kuuluu selkeästi määritellyt roolit, toiminta ja juhla. Monet elementit, kuten kiinnipitäminen ja huutaminen, kuuluvat osaksi rituaalia. Myös kivun nähdään symboloiva ympärileikatun asemassa tapahtuneen muutoksen laajuutta ja vahvistavan leikatun tytön identiteettiä.¹⁹³

Yhteenveto. Tämän alaluvun pohjalta voi todeta, että tyttöjen ympärileikkaamista kuvataan sekä hygieeniseen että symboliseen epäpuhtauteen viitaten. Lehtiartikkeleissa kuvataan ympärileikkauksen tapahtumapaikkaa ja ympärileikkausvälinettä alkeellisena ja

¹⁹² Douglas 2000, 54-55; 103-111

¹⁹³ Miller 1999, 87

epästeriilinä, ja verenvuodatuksen, infektioiden, repeämien ja arpeumien kuvaukset ovat aineistossa usein esillä. Antropologisen reduktionismin näkökulmasta saastumiseen viitattiin inhoon ja kauhuun liittyvillä adjektiiveilla, kuten “kauhistuttava”, “iljettävä”, “vastenmielinen”, “hervittävä” ja “järkyttävä”. Myös ympärileikkausta kuvaava narratiivi, joka on vakiintunut länsimaisessa uutisoinnissa, indikoi käsityksiä puhtaudesta ja saastaisuudesta. Ympärileikkausta kuvattiin aineistossa kaaottisena tapahtumana, mistä huudon, veren menetyksen ja tajunnan menetyksen kuvaukset kertovat.

6.2.2 Itse ja muut

Hall (1999) on nimennyt yhdeksi yhteiskuntien suhteita määrittäväksi jaoksi sen, kuinka läntistä ja ei-läntistä maailmaa representoidaan. Läntisyys ei perustu maantieteelliseen sijaintiin, vaan käsitykseen teollistuneesta, kaupungistuneesta, kapitalistisesta, maallisesta ja modernista yhteiskunnasta, joka toimii vertailustandardina ei-läntisille yhteiskunnille. Länsi on toisin sanoen historiallinen rakennelma, jonka itseys muodostuu ei-läntisten yhteiskuntien representoinnin kautta.¹⁹⁴

Läntisten ja ei-läntisten yhteiskuntien representaatioiden taustalla vaikuttaa realismiin pohjautuva tapa hahmottaa todellisuus; ajattelemme olevamme “todellisuudessaakin” sitä, mitä itsestämme kuvittelemme. John Fiske (2003) mukaan todellisuus on kuitenkin aina representoitua, “todellisuutta jollekin”.¹⁹⁵ Sen lisäksi, että luulemme mielikuvamme “meistä” ja “heistä” vastaavan todellisuutta, luomme myös pelkistettyjä ja olemuksellisia stereotypioita. Stereotypisoinnissa käytetään poissulkemisen käytäntöä, kun poikkeava erotetaan tavanomaisesta ja suljetaan sen ulkopuolelle.¹⁹⁶ Tarkastelenkin tässä luvussa, millä keinoin aineistossa tehdään eroa “itsen” ja muiden välillä luokittelemalla asioita normaaliksi ja epänormaaliksi sekä sopivaksi ja sopimattomaksi.

Millerin (1999) mukaan “itsen” ja “toisen” välinen retoriikka on tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen yhteydessä huomattavaa.¹⁹⁷ Läntisestä näkökulmasta ympärileikkaukseen osallistuu kuviteltu “toinen”, jota kuvataan narratiivissa “meistä” poikkeavana epänormaalina. Aineistossa tulkittua eroa representoidaan kuvauksilla

¹⁹⁴ Hall 1999, 77-80

¹⁹⁵ Fiske 2003, 135 & 144

¹⁹⁶ Hall 1999, 189-192

¹⁹⁷ Miller 1999, 61

“epäinhimillisestä” ja “barbaarisesta” “toisesta”, joka määrittyy suhteessa inhimilliseen ja sivistyneeseen itseeseen, kuten myös Chima Korieh (2005) on esittänyt.¹⁹⁸

“Tehdään tämä selväksi: Sukuelinten silpominen on lapsen pahoinpitelyä”, tuomari Philippa Whipple kertoi ugandalaiselle kahden lapsen äidille. “Se on barbaarinen käytäntö ja vakava rikos”
Lontoolaisäiti sai 11 vuoden vankeustuomion tyttärensä sukuelimien silpomisesta
(HS 8.3.2019)

Hallituksen on entistä määrätietoisemmin ryhdyttävä toimiin näiden törkeiden ja epäinhimillisten rikosten torjumiseksi ja uhrien auttamiseksi, Vikman toteaa.

Kokoomusnaiset vaatii silpomisen ja pakkoavioliittojen kitkemistä - Sofia Vikman: “Törkeitä ja epäinhimillisiä rikoksia” (IL 1.11.2017)

Kuvaukset epäinhimillisyydestä ja barbaariudesta olivat aineistossa yksittäisiä ja ilmaukset liitettiin toimenpiteeseen *toimintana*, ei niinkään kuvitellun “toisen” subjektiivisena ominaisuutena. Sen sijaan kuvaukset epänormaaliudesta liitetään suoraan kuvitellun “toisen” anatomiaa, kehoa ja naiseutta leimaavaksi piirteeksi. Kuten aiemmin toin esiin, luokittelemalla asioita epänormaaliksi ja sopimattomaksi tehdään eroa “itsen” ja muiden välillä. Tämä ilmenee aineistossa puheena “normaalista anatomiasta”, “normaalista naisesta” ja “normaalista sukupuolielämästä”.

Poistettujen kudosten korvaaminen ja normaalin anatomian palauttaminen jälkikäteen on mahdotonta. Tyttövauvan syntymän jälkeen on tärkeää antaa perheille tietoa normaaleista sukuelimistä. Synnytyssairaaloissa tyttövauvojen kotiutustarkastuksia tekevät lastenlääkärit voivat ottaa perheen kanssa puheeksi normaalin anatomian ja tuoda esiin, miten tärkeää on estää tyttöjen silpominen.

Tyttöjen sukuelinten silpominen on saatava loppumaan (HS 2.10.2017)

Osa puhui Jodalille siitä, että halusi näyttää samalta kuin muutkin, olla kuin muutkin. Tulla [korjaus]leikkauksen avulla normaaliksi naiseksi.

Klitoriksen korjausleikkaus on silvotulle naiselle “kuin näön palauttaminen sokealle”, sanoo Somalian presidentiksi pyrkivä Fadumo Dayib (HS 30.10.2016)

Silvotuille oma ruumis voi näyttäytyä täysin normaalina. Kaikki eivät osaa edes yhdistää omia virtsaamis- ja kuukautisongelmiaan tai muita kipujaan silpomiseen. ”Lapsena silvottu nainen ei välttämättä edes tiedä, miltä sukuelimien tulisi näyttää ja mitä klitoris tekee”, Oni sanoo”

”Lapsena silvottu nainen ei välttämättä tiedä, miltä sukuelimien tulisi näyttää” – Britanniassa silpomisesta saa kovan rangaistuksen, Suomessa ei ole edes silpomista koskevaa lakia (HS 28.7.2017)

Tästä pitäisi puhua enemmän lapsille ja nuorille seksuaalivalistuksessa ja kertoa, mihin saa kajota ja mihin ei, koska esimerkiksi nämä silpomisistaan kertoneet Suomessa syntyneet tytöt eivät pitkään aikaan tienneet, että sukuelinten silpominen oli laitonta, vaan he pitivät sitä normaalina’, Ahmed perustelee.

”Miksi Suomessa ei ole tehty yhtään rikosilmoitusta silpomisista?”, kysyy naisten ympärileikkauksen erillislakia vaativa Ujuni Ahmed (HS 15.5.2018)

Laserilla tehtävä avausleikkaus vähentää virtsatietulehduksia, kuukautiskipuja ja tiputteluvuotoa ja auttaa nuorta naista aloittamaan normaalin sukupuolielämän.

Ympärileikkattujen naisten määrää Suomessa ei tiedetä – avausleikkaus on helppo toimenpide (10.1.2018 IL)

¹⁹⁸ Korieh 2005, 111

Puhe normaaliudesta edustaa pysyvyyttä, samanlaisuutta ja turvallisuutta, jonka kautta kuvitteellinen ”me” rakentaa ja ylläpitää omaa identiteettiään. Mary Douglasin mukaan ihminen pyrkii saavuttamaan normaaliksi määrittelemäänsä olotilaa, mikä selittää pyrkimystä sulkea siihen sopimaton ”toinen” kulttuurin ulkopuolelle.¹⁹⁹ Se, mikä on normaalia ”meille”, voi olla kuitenkin hyvinkin epänormaalia ”heille”. Marja Tiilikainen (2003) on tuonut somalinaisten elämää koskeneessa tutkimuksessaan esiin, että länsimaissa ympärileikkaamista pidetään stigmatisoivana tekona, kun somalikulttuurissa se on perinteisesti nähty tavoiteltavana ja naisen elämään kuuluvana normaalina toimenpiteenä, jolla on pudistumiseen liittyviä funktioita.²⁰⁰ Muutamissa lehtiartikkelissa avataan tätä dikotomiaa kertomalla, että ympärileikkaukset ymmärretään monissa yhteisöissä tavanomaiseksi osaksi naisen elämää.

Mitä silpomisen tulevaisuudesta ajattelevat ammattisilpoja Annah Nyanchanna Onyiego ja silpomista vastustavat aktivistit Miriam ja Ziporah Ndiege? ”Ympärileikkaus on normaali osa naisen elämää. Sen julistaminen laittomaksi on naurettavaa, eikä perinne tule ikinä katkeamaan”, Onyiego sanoo.

Kun laki kielsi tyttöjen sukuelinten silpomisen, kenialaiset alkoivat silpoa yhä nuorempia: ”Normaali osa naisen elämää”, sanoo ylpeä ympärileikkaaja (HS 15.10.2019)

Usein tyttöjen ympärileikkauksen taustalla on sosiaalinen paine. Tytöt kasvavat normeihin, joten he saattavat itsekkin toivoa ympärileikkausta.

Suomessa on paljon ympärileikkattuja tyttöjä (IL 10.1.2014)

Elfvingin kokemuksen mukaan ympärileikkauksista puhuttaessa tulisi muistaa, että monet naiset pitävät sitä arvokkaana asiana elämässään ja pelkästään tuomitsevat sanat eivät auta ennaltaehkäisemään uusia silpomisia tai ympärileikkattuja naisia tuomaan esiin esimerkiksi terveysongelmiaan. ”Ne äidit, jotka tyttärensä leikkaavat tai leikauttavat, niin eivät he usko, että se on pahasta, vaan että se on hyvä asia. Mutta mitä se, että siitä puhutaan tuomitsevasti, viestii niille leikatuille naisille? Että te olette tosi kamalia, laittomia ja pahoja. Aiheuttaako se uutta uhriutumista?” kysyy Elfving”.

Helsingissä on tehty silpomisepäilyjen takia kiireellisiä sijoituksia – Lapsena silvottu kertoo: ”Menetin niin paljon verta, että melkein kuolin” (HS 21.8.2017)

Käsitys siitä, että ympärileikkaaminen on normaalia, tulee monessa lehtiartikkelissa kumotuksi virheellisenä, ja sitä selitetään ymmärtämättömyydellä ja koulutuksen puutteella. Millerin mukaan toimenpiteen kannattajat representoidaankin usein ”lukutaidottomiksi”, ”kouluttamattomiksi” ja ”tietämättömiksi” – he eivät tiedä paremmasta tai ymmärrä syy-yhteyttä menettelyn ja myöhempien ongelmien välillä.²⁰¹

Kuvaava esimerkki normaaliuskäsitelyksen selittämisestä ymmärtämättömyyden ja koulutuksen puutteella on Helsingin Sanomien lehtiartikkeli Mitä tapahtui silvotuille tytöille?

¹⁹⁹ Douglas 2000, 10-16

²⁰⁰ Tiilikainen 2003, 268-270

²⁰¹ Miller 1999, 90-91

Meeri Koutaniemi tapasi Keniassa uudelleen tytön, jonka ympärileikkaus kohahdutti toissa vuonna (HS 9.10.2016). Jutun toimijoina ovat 16-vuotias Nasirian, jonka ympärileikkausta seurattiin kaksi vuotta aikaisemmin Meeri Koutaniemen reportaasissa (HS 5.1.2014) sekä tämän sisko, 21-vuotias Jennifer.²⁰² Nasirian toimijaroolia määrittää jutussa ensisijaisesti se, että hänelle on tehty ympärileikkaus ja hän on kouluja käymätön pienen pojan äiti. Jenniferin toimijaroolia taas määrittää ensisijaisesti se, että hän on perheen ainoa kouluja käynyt lapsi ja vastustaa ympärileikkaamista. Nasirianin ja Jenniferin representaatiot rakentuvatkin jutussa ensisijaisesti koulutettu–kouluttamaton ja ympärileikkauksen puolesta–vastaan -akselille. Nasirianin toimijarooli keskittyy ympärileikkauksen kannattamisen ja koulutuksen puutteen ympärille.

”Kaikki tyttöni ympärileikataan. Se ei ole minun päätettävissäni, vaan aviomieheni.”

Asia on hänelle yksinkertainen. Koska hänet ympärileikattiin, on luonnollista, että hänen tulee jatkaa perinnettä myös omassa perheessään.

Nasirian kokee tärkeäksi, että voi täyttää kunniallisesti yhteisössään sen roolin, joka hänelle on annettu. ”Unelmoin arvostuksesta kylässäni. Haluan olla hyvä vaimo ja hyvä äiti lapsilleni.”

Nuorempana Nasirian unelmoi aina koulunkäynnistä. Hän on edelleen lukutaidoton. Omille lapsilleen hän haluaa muuta.

”Haluan, että kaikki lapseni menevät kouluun. Siitä en halua tinkiä.”

Nasirianin isällä on neljä vaimoa ja suuri liuta lapsia. Perheen lapsista koulutuksen on saanut vain 21-vuotias Jennifer, joka istuu yhä isänsä kanssa sivummalla. Nasirian vilkuilee heitä hetkittäin.

”Thailen siskoani Jenniferiä ja hänen saamaansa koulutusta ja vapautta. Minulle valittiin toisenlainen elämä ja minun täytyy olla tyytyväinen vanhempieni päätökseen”, Nasirian sanoo.

Myös Nasirian sisko Jennifer on ympärileikattu. Lehtiartikkelissa hän kertoo, kuinka koulussa opittu tieto sai hänet ymmärtämään ympärileikkauksen haitallisuuden. Koulutuksen myötä Jenniferin muutti mielensä ympärileikkauksista ja nyt hän aikoo puhua yhteisössään ympärileikkaamista vastaan.

Myös Jennifer silvottiin lapsena. Vasta kouluun päästyään hän oppi, mitä ympärileikkaus aiheuttaa tytön terveydelle. Infektioiden lisäksi esimerkiksi synnyttäminen voi olla hengenvaarallista sekä äidille että lapselle, sillä ponnistusvaiheessa arpikudos ei joustaa.

Koulussa jaettu tieto muutti välittömästi Jenniferin mielen. Tällä hetkellä Jennifer suunnittelee yliopisto-opintoja ja aikoo myöhemmin puhua yhteisössään ympärileikkausta vastaan.

”Uskon, että koulutukseni ansiosta ihmiset kuuntelevat minua ja ottavat minut vakavasti. Yritän saada vanhempani ja muut yhteisön jäsenet ymmärtämään, että voimme luopua ympärileikkauksesta”, hän kertoi, kun keskustelimme kahden kesken.

²⁰² Reportaasissa ei käytetty tyttöjen tai heidän perheenjäsenten oikeita nimiä, vaan nimet on muutettu.

Reportaasin kuva (kuva 4) tukee leipätekstiin rakennettua vastakkainasettelua. Kuvassa Nasirian seisoo jähmettyneenä siskonsa takana lapsi sylissään, hänellä on päällään traditionaaliset vaatteet ja katse on suuntautunut alaspäin. Sisko Jennifer sen sijaan näyttää olevan liikkeessä, vapaana toimimaan ja katse suunnattuna yläviistoon. Hänen vaatteensa ja kädessä oleva puhelin ilmentävät nykyaikaista nuorta kaupunkilaisuutta – hän on kouluttautunut, vapaa ja moderni ympärileikkausten vastustaja. Jenniferille reportaasissa valittu länsimainen nimi vahvistaa mielikuvaa.

16-vuotias Nasirian (vas.) ja hänen sisarensa Jennifer, 21, tapasivat Narokin kaupungissa. Nasirian on puolivuotiaan pojan äiti, Jennifer perheen ainoa kouluja käynyt lapsi. (KUVA: MEERI KOUTANIEMI)

Kuva 4. Mitä tapahtui silvotuille tytöille? Meeri Koutaniemi tapasi Keniassa uudelleen tytön, jonka ympärileikkaus kohahdutti toissa vuonna (HS 9.10.2016).

Myös kuvatekstillä on merkitystä. Janne Seppäsen (2002) mukaan kuvateksti ankkuroi kuvan merkityksen paikalleen ja sitä voidaan käyttää todistamaan uutistekstin väitteitä.²⁰³ Myös Kressin ja van Leuwenin mukaan sanallinen teksti laajentaa kuvan merkitystä ja tulkitsee kuvassa näkyvää.²⁰⁴ Kuvatekstiksi on jutussa valittu toimijarooleja toistava lause, joka vahvistaa vastakkainasettelua: ”16-vuotias Nasirian (vas.) ja hänen sisarensa Jennifer, 21, tapasivat Narokin kaupungissa. Nasirian on puolivuotiaan pojan äiti, Jennifer perheen ainoa kouluja käynyt lapsi.”

Aineiston lehtiartikkeleissa viitataan monessa kohdin myös erilaisiin uskomuksiin ja myytteihin todisteena tyttöjen ympärileikkaukseen liittyvistä virheellisistä käsityksistä.

²⁰³ Seppänen 2002, 39

²⁰⁴ Kress & van Leuwen 2006, 18

Uskonnollisia uskomuksia kutsutaan “kuvitelluiksi”, “virheellisiksi” ja “vääriksi”, ja toisaalta liitetään toimenpide pikemminkin kulttuuriin kuin uskontoon.

Nainen yritti saada tutkinnan loppumaan loitsuilla. -- Tyttö kertoi itse, että ”noita” oli silponut häntä. -- Naisen kerrottiin kuitenkin etsineen nigerialaisen internetkontaktin avulla ”profeetalta apua tyttärensä ”puhdistamiseen”. -- Asunnossa oli lehmänkieliä, joihin oli hakattu nauloja, ja hedelmiä, joiden sisään oli tungettu paperilappuja. Lappuihin oli kirjoitettu tapausta tutkineiden poliisien ja sosiaalityöntekijöiden nimiä.

Britanniassa annettiin ensimmäinen tuomio silpomisesta: äiti silpoi kolmevuotiaan tyttärensä sukuelimet (HS 1.2.2019)

-Äitini mukaan ötökkä olisi laskenut munansa sukuelimiini. Lopulta muna olisi kuoriutunut ja ötökkä olisi madellut aivoihini, jos sitä ei oltaisi poistettu.

Tällaista on elämä ympärileikattuna naisena: ”Miksi äiti antoi poistaa minusta sen osan, joka olisi antanut nautintoa?” (IL 11.5.2015)

Toisin kuin usein luullaan, tyttöjen ympärileikkauksella ei ole mitään tekemistä uskonnon kanssa. Suomessa on paljon ympärileikattuja tyttöjä (10.1.2014 IL)

Tyttöjen sukuelinten silpomiseen liittyy paljon vääriä uskomuksia ja myyttejä, jotka ylläpitävät haitallista perinnettä. -- Perinteellä pyritään myös kontrolloimaan tyttöjä. Pelätään, että ilman silpomista heistä tulisi viljejä. Kenian kisi-yhteisön myytin mukaan silpomattomat tytöt juoksentelevät ympäriinsä poikien perässä ja ovat seksuaalisesti holtittomia. -- ”En tiedä, kuinka eläväinen tämä enää on yhteisössä... mutta yksi myytti on, että jos tyttöä ei silvota, hänen klitoriksensa kasvaa kasvamistaan, kunnes yltää maahan asti”, Sarén vielä kertoo.

Nämä silpomiseen liitetyt myytit ylläpitävät perinnettä (IL 1.12.2018)

Taustalla vaikuttavia syitä on kuitenkin erilaisia, kuten uskonnon kuvitellut vaatimukset tai halu saada tyttäret hyviin naimisiin.

”Lapsena silvottu nainen ei välttämättä tiedä, miltä sukuelimien tulisi näyttää” – Britanniassa silpomisesta saa kovan rangaistuksen, Suomessa ei ole edes silpomista koskevaa lakia (HS 28.7.2017)

Mikään uskonto ei vaadi silpomista, vaikka uskontojen harjoittajat saattavatkin perustella sitä virheellisesti uskonnon vaatimuksilla.

Suomalaisia herätellään räväkällä kampanjalla – ”Yli kolme miljoonaa silvotaan joka vuosi” (IS 2.2.2016)

Väite, ettei ympärileikkaus liity uskontoon, on haasteellinen, sillä monissa “perinteisissä yhteisöissä” ympärileikkaukseen liitetään uskonnollisia merkityksiä (ks. luku 2.1). Millerin mukaan ajatus siitä, että toimenpiteeseen tulisi viitata muodollisessa kaanonissa ollakseen “uskonnollinen”, on itsessään virheellinen, sillä monet uskonnolliset käytännöt eivät perustu suoraan pyhiin teksteihin. Lisäksi monissa yhteisöissä, joissa tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen on yleistä, vaikuttavat vahvasti kansanuskon perinteet, vaikka maassa virallisesti tunnustettaisiin islaminuskoa tai kristinuskoa.²⁰⁵

Uskonnollisten tekijöiden tunnustamisella voisi kuitenkin olla tärkeä merkitys sen kannalta, että silpomista käsittelevät lehtijutut “puhuisivat samaa kieltä” niiden yhteisöjen kanssa, joissa ympärileikkaaminen on yleistä. Millerin näkemyksen mukaan selitykset

²⁰⁵ Miller 1999, 68-69

käytännön taustalla olevista syistä näyttävät länsimaiselle ihmiselle taikauskaisena ja myyttisenä, eikä toisaalta länsimainen argumentointi vakavista terveyshaitoista vetoa riittävästi yhteisöihin, joissa tyttöjä ja naisia ympärileikataan.²⁰⁶

Käsittelen vielä lopuksi sukupuolta, joka on Millerin mukaan yksi perustavanlaatuisimmista kulttuuriluokista. Aineistossa esiintyi paljon “tuhon” ja “korjauksen” kuvauksia, jotka liittyvät läheisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden kulttuurisiin merkityksiin. Tuhon ja korjauksen kuvaukset liitetään erityisesti ympärileikattujen tyttöjen ja naisten seksuaalisuuteen, jonka ajatellaan olevan ympärileikkauksen johdosta vaurioitunut. Tuhon käsite on itsessään voimakas; Kielitoimiston sanakirjan mukaan verbin “tuhota” merkityksiä ovat “tehdä loppu jostakin”, “turmella perin pohjin”, “hävittää” ja “lopettaa”.²⁰⁷

Tuho viittaa ympärileikkaamisen yhteydessä siis siihen, että jotakin olennaista tytön anatomiasta katsotaan hävitetyksi. Aineistositateissa on nähtävissä, että ympärileikkausta kuvataan usein “lopullisena” ja “peruuttamattomana” toimenpiteenä, jonka seurauksena naisen seksuaalisuus “tuhotaan” tai “pilataan”. Tähän viittaavat myös aineistossa käytetty puhe “silpomisesta”, joka assosioituu epätäydellisyyteen ja vaillinaisuuteen – siihen, että sukuelimestä on poistettu jotakin siihen olennaisesti kuuluvaa. Toimenpiteen seurauksia voidaan kuitenkin yrittää “korjata” leikkauksella eli palauttaa luonnolliseksi tai normaaliksi määriteltyn tilaan.

Tyttöjen mahdollisuus kokea seksuaalista nautintoa klitoriksen kautta tuhotaan lopullisesti.

Paschalia pakeni kotoaan 13-vuotiaana, kun isä ryhtyi valmistelemaan ympärileikkausta ja avioliittoa. Tansanialaiset turvakodit täyttyvät lapsista, jotka pelkäävät partaterää (HS 28.1.2018)

Klitorisleikkaus herättää naisissa valtavaa toivoa. Toivoa siitä, että he voivat korjata jotakin, jonka ovat luulleet peruuttamattomasti tuhoutuneen.

”Silpomisen rajuus ja tuhojen laajuus vaihtelee”.

Klitoriksen korjausleikkaus on silvotulle naiselle ”kuin näön palauttaminen sokealle”, sanoo Somalian presidentiksi pyrkivä Fadumo Dayib (HS 30.10.2016)

Silpomiset aiheuttavat monia vakavia terveysongelmia ja vievät kyvyn nauttia seksistä.

”Lapsena silvottu nainen ei välttämättä tiedä, miltä sukuelimien tulisi näyttää” – Britanniassa silpomisesta saa kovan rangaistuksen, Suomessa ei ole edes silpomista koskevaa lakia (HS 28.7.2017)

Terä teki muutakin tuhoa, koska Nasirian rimpui.

Mitä tapahtui silvotuille tytöille? Meeri Koutaniemi tapasi Keniassa uudelleen tytön, jonka ympärileikkaus kohahdutti toissa vuonna (HS 9.10.2016)

Käytännössä naisen anatomia pilataan. Ympärileikkauksella on vakavat seuraukset, jotka pysyvät läsnä läpi elämän.

Naisten ympärileikkaus: veljet pitävät kiinni, kun tyttöjä silvotaan (8.1.2015 IL)

²⁰⁶ Miller 1999, 39

²⁰⁷ Kielitoimiston sanakirja 2018

Tutkiessaan naisten kehoihin keskittyvää *Our Bodies Ourselves* -kirjaa tyttö tajusi, kuinka pahasti hänen oman sukuelimensä oli tuhottu.

Tällaista on elämä ympärileikattuna naisena: ”Miksi äiti antoi poistaa minusta sen osan, joka olisi tuottanut nautintoa?” (IL 11.5.2016)

Vaikka lievempiä silvonnan muotoja voidaan myöhemmin jossain määrin leikkauksella korjata, usein niillä aiheutetaan peruuttamattomia vahinkoja.

Belgia ottaa järeämmät keinot käyttöön tyttöjen silpomisen ehkäisemiseksi - Lääkäreiltä poistuu vaitiolovelvollisuus (IL 5.6.2018)

Yhteenveto. Tarkastelin tässä alaluvussa, millä keinoin aineistossa tehdään eroa ”itsen” ja muiden välillä luokittelemalla asioita normaaliksi ja epänormaaliksi sekä sopivaksi ja sopimattomaksi. Kaikenkaikkiaan analyysi antoi viitteitä siitä, että kuvaukset epänormaaliudesta liitetään suoraan kuvitellun ”toisen” anatomiaa, kehoa ja naiseutta leimaavaksi piirteeksi. Käsitys siitä, että ympärileikkaaminen on normaalia, tulee monessa lehtiartikkelissa kumotuksi virheellisenä, ja sen selitetään johtuvan ymmärtämättömyydestä, koulutuksen puutteesta sekä virheellisistä uskomuksista. Aineistossa esiintyi myös paljon ”tuhon” ja ”korjauksen” kuvauksia, jotka liittyvät läheisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden kulttuurisiin merkityksiin. Tuhon ja korjauksen kuvaukset liitettiin erityisesti ympärileikattujen naisten seksuaalisuuteen, jonka nähdään olevan ympärileikkauksen johdosta vaurioitunut, mutta joka voidaan leikkauksella korjata.

6.2.3 Hyvä ja paha

Hyvä ja paha ovat arvohierarkioita, joilla jäsennetään kulttuurisia moraalinormeja. Kulttuurit lajittelevat asioita moraalisen ja moraalittoman luokkiin, ja tämä jako on keskeinen yhteisön identiteetin ja yhteisötunteen kannalta. Samalla kun hyvä-paha dikotomialla määritellään itseyyttä, luodaan sen kautta eroa kuviteltuun ”toiseen”.²⁰⁸ Tarkastelen tässä luvussa, kuinka sukuelinten silpomista käsittelevissä lehtijutuissa tehdään moraalista eroa yhteisöihin, joissa tyttöjen ympärileikkaaminen on yleistä.

Helmi Halonen (2016) huomasi tutkielmassaan, että *The Guardian* -lehden mediakampanjassa oli havaittavissa voimakas universalistinen taustaoletus. Ympärileikkauksen moraalinen tuomittavuus kuvattiin mediakampanjassa faktana, ja toisaalta kampanjalla itsellään katsottiin olevan velvollisuus levittää moraalista totuutta. Tutkielma paljasti myös, että ympärileikkauksia kuvattiin brutaaleina väkivallantekoina, vaikka

²⁰⁸ Miller 1999, 60 & 87

samanaikaisesti kampanjassa pyrittiin ymmärtämään ympärileikkauksen tekijöitä ja puolustajia.²⁰⁹ Samankaltaisia piirteitä oli havaittavissa myös omassa aineistossani, sillä tyttöjen ympärileikkaamista kuvattiin “väkivaltaisina”, “epäinhimillisinä” ja “julmina” tekoina. Myös “brutaaliuden” ja “raakuuden” ilmaisut olivat aineistossa yleisiä.

Silpominen on julma ja rikollinen käytäntö. -- Miten vanhemmat voivat olla näin julmia tyttärilleen? Kysytään asiantuntijoilta, jotka kampanjoivat ruohonjuuritasolla Britanniassa silpomista vastaan.

Lapsena silvottu nainen ei välttämättä tiedä, miltä sukuelimien tulisi näyttää’ – Britanniassa silpomisesta saa kovan rangaistuksen, Suomessa ei ole edes silpomista koskevaa lakia (HS 28.7.2017)

Väkivaltaisimmissa operaatioissa tytöiltä poistetaan kaikki ulkoiset sukupuolielimet: klitoriksen huppu, klitoris sekä pienet ja suuret häpyhuulet.

Huomenna hänet silvotaan – suomalaiskuvaaja todisti ympärileikkausta Keniassa (HS 5.1.2014)

Miksi miehet tukevat julmaa perinnettä silpoa naisten sukupuolielimet? Entä mikä saa heidät luopumaan siitä?

Miehet silpomista vastaan (HS 6.2.2015)

Tästä huolimatta silpoja ei ole saatu vastuuseen teoistaan – ei, vaikka julman käytännön uskotaan olevan yhä yleinen useissa Britannian maahanmuuttajataustaisissa yhteisöissä.

Sukuelinten silpominen yhä oikeudessa Britanniassa (HS 27.1.2015)

[Otsikko] Sensuroimaton Päivärinta tänään: Pikkulapsena sukuelinten silpomisen kokenut kertoo ympärileikattujen tyttöjen julmasta kohtalosta.

Sensuroimaton Päivärinta tänään: Pikkulapsena sukuelinten silpomisen kokenut kertoo ympärileikattujen tyttöjen julmasta kohtalosta. (IL 27.9.2017)

Hallituksen on entistä määrätietoisemmin ryhdyttävä toimiin näiden törkeiden ja epäinhimillisten rikosten torjumiseksi ja uhrien auttamiseksi, Vikman toteaa.”

Kokoomusnaiset vaatii silpomisen ja pakkoavioliittojen kitkemistä - Sofia Vikman: ”Törkeitä ja epäinhimillisiä rikoksia” (HS 1.11.2017)

Tyttöjen ympärileikkaukset nosti puheenaiheeksi valokuvaaja Meeri Koutaniemi, jonka kuvasarja kahden tytön ympärileikkauksesta Keniassa julkaistiin Helsingin Sanomissa. - Se oli paljon brutaalimpaa, kuin olin kuvitellut, Koutaniemi kuvaili kahden 14-vuotiaan tytön sukupuolielimien silpomista.

Suomessa on paljon ympärileikattuja tyttöjä (IL 10.1.2014)

Unicefin tänä vuonna julkaistun raportin mukaan ainakin 200 miljoonaa tyttöä ja naista on ympärileikattu. Brutaalia toimenpidettä on tehty kolmella eri mantereella ja 30 eri maassa.

Muftin kommentit järkyttävät Venäjällä: ”Ympärileikkaus kaikille naisille olisi hyvä juttu (IL 3.2.2016)

Koulujen päätöksen aloittamalle silpomissesongille on oma raaka ilmaisunsa: cutting season, leikkuaika.

Kesälomien synkkä puoli: Suomesta lähetetään tyttöjä silvottavaksi ulkomaille (IL 2.6.2018)

Vaikka kohta on tehty liioittelematta, on se raain koskaan näkemäni, eikä se jätä rauhaan moneen päivään. Edes sadistisimmissa elokuvissa kidutuksen uhriksi ei valittaisi kolmivuotiaasta lasta. Nähdyn hirvittävyttä lisää se, että tapahtumat ovat totta.

Somalitytön tuhkimotarina (HS 9.4.2014)

²⁰⁹ Halonen 2016

“Brutaalius” ja “raakuus” viittaavat eräänlaiseen raakalaismaisuuteen, jolla on käsitteenä juuret kolonialistisissa valloitus sodissa ja valistuksen ajassa.²¹⁰ Raakalaismaisuus ilmaisee käsitteellistä eroa vastaparistaan ”sivistyneestä”, joka on nähty liitettävän erityisesti ”meitä” leimaavaksi piirteeksi.²¹¹ Kuten luvussa 1.2 toin esiin, tyttöjen ja naisten ympärileikkaamista on aiemmin tarkasteltu kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa koloniaalisen diskurssin näkökulmasta, jossa keskiössä on binaarinen kahtiajako sivistyneen, vapautuneen ja itsenäisen länsinaisen ja sorretun, taantumuksellisen kehitykseen naisen, “toisen”, välillä. Chima Koriehin (2005) mukaan tyttöjen ja naisten ympärileikkaamista käsittelevä uutisointi toimii impulssina afrikkalaisten naisten toiseuttaville representaatioille mediassa ja tämä näkyy siinä, kuinka ympärileikatut tytöt ja naiset esitetään länsimaisen median ja feminismin piirissä “barbaarisina”, “epäsivistyneinä”, “villeinä” ja “primitiivisinä”.²¹² Sivistys–taantumus -dikotomialla on vahva pohja myös Edward W. Saidin (1978) ajatuksessa orientista ja länsimaisen kulttuurin vahvistamisesta sen avulla.²¹³

Puhe “brutaaliudesta” ja “raakuudesta” on omiaan synnyttämään leimaavia ja toiseuttavia stereotypioita, pelkistettyjä ja olemuksellisia käsityksiä “toisesta”, joilla epänormaali erotetaan normaalista ja suljetaan sen ulkopuolelle.²¹⁴ Hallin (2013) mukaan stereotypiat ovat pelkistäviä mekanismeja, jotka redusoivat monimuotoisuuden muutamaan olemukselliseen piirteeseen. Näitä piirteitä liioitellaan ja ne näyttäytyvät luonnollisina ja muuttumattomina – eräänlaisina “toisen” ominaispiirteinä.²¹⁵ Usein toistettuna nämä ominaispiirteet alkavat vaikuttaa luonnollisilta, kuten kirjailija Koko Hubara (2016) kirjoittaa:

Toisen tarinan kertomisessa on merkityksellistä, miten tarina kerrotaan. Millaisia stereotypioita vahvistetaan. Kun sama tarina kerrotaan yhdestä ryhmästä, vaikkapa nyt rodullistetuista naisista uudelleen ja uudelleen, siitä tulee ainoa tapa nähdä heitä. Heidät nähdään yhdenlaisina ja vain yhdenlaisina vailla mahdollisuutta moniulotteisempaan elämään ja tunteisiin. Alistettu musta nainen, pakkoavioliitto, sukupuolielinten silpominen, väkivaltainen elämä ja mahdollisesti kuolema. Tämä on se tarina, joka on toistunut eri teoksissa eri versioina.²¹⁶

Toiseuttavia representaatioita tuotetaan, ylläpidetään ja vahvistetaan usein huomaamattomilla kielellisillä ja visuaalisilla keinoilla.²¹⁷ Hyvä–paha -dikotomian kontekstissa tämä ilmenee

²¹⁰ Pieterse 1992, 89

²¹¹ Mm. Nnaemeka 2005; Mgbeoji 2007

²¹² Korieh 2005, 119

²¹³ Said 1994, 12-42

²¹⁴ Hall 1999, 189-192

²¹⁵ Hall 2013, 257-258

²¹⁶ Hubara 2016, 11

²¹⁷ Kivikuru 2002, 56-57

siinä, kuinka ympärileikkauksen laajuutta käsitellään monissa lehtiartikkeleissa pahimmillaan-lievimmillään -adjektiiviparin kautta.

Naisten ympärileikkaus eli sukuelinten silpominen tarkoittaa lievimmillään palan leikkaamista häpykielestä, pahimmillaan emättimen suun kiinniompelamista.

Suomessa ei ole syytetty silpomisista (HS 21.3.2014)

Ongelma on, ettei pahasti silvotuille naisille automaattisesti kerrota avausleikkauksen mahdollisuudesta.

Klitoriksen korjausleikkaus on silvotulle naiselle ”kuin näön palauttaminen sokealle”, sanoo Somalian presidentiksi pyrkivä Fadumo Dayib (HS 30.10.2016)

Tutkiessaan naisten kehoihin keskittyvää *Our Bodies Ourselves* -kirjaa tyttö tajusi, kuinka pahasti hänen oman sukuelimensä oli tuhouttu

Tällaista on elämä ympärileikattuna naisena: ”Miksi äiti antoi poistaa minusta sen osan, joka olisi tuottanut nautintoa?” (IL 11.5.2016)

Pahimmillaan tytöiltä poistetaan kaikki ulkoiset sukuelimet ja tämän lisäksi vagina ommellaan kiinni niin, että siihen jää vain pieni aukko. -- Vaikka lievempiä silvonnan muotoja voidaan myöhemmin jossain määrin leikkauksella korjata, usein niillä aiheutetaan peruuttamattomia vahinkoja.

Belgia ottaa järeämmät keinot käyttöön tyttöjen silpomisen ehkäisemiseksi - Lääkäreiltä poistuu vaitiolovelvollisuus (IL 5.6.2018)

Pahimmillaan-lievimmillään -adjektiivipari voidaan nähdä ongelmallisena, sillä se asettaa ympärileikkauksen muodot keskinäiseen hierarkiaan, jonka suppein muoto ”lievimmillään”, määrittyä lähemmäksi ”me”-yhteisön määrittelemiä normeja, ”pahimmillaan” taas hyvä-paha -dikotomian toiseen ääripäähän. Stuart Hallin (1999) mukaan länsimainen itseys muodostuu juuri vertailun kautta. Vertailun avulla voidaan arvioida, kuinka lähellä tai kaukana jokin ei-läntinen yhteiskunta on läntisestä yhteiskunnasta tai onko se ”saavuttamassa” läntistä yhteiskuntaa.²¹⁸ Pahimmillaan-lievimmillään adjektiivien voi tästä näkökulmasta nähdä positioivan toimenpiteen laajuutta suhteessa vertailukohtansa eli ”meidän” arvoja.

Hyvä-paha -dikotomia ilmenee aineistossa puhetapojen lisäksi siinä, kuinka tyttöjen ympärileikkausten moraalista paheksuttavuutta ilmaistaan ihmisoikeuksien ja lainsäädännön kautta. Ihmisoikeudet näyttäytyvät aineistossa eräänlaisina universaalin moraalin ilmauksina – ihmiskunnan yhteisinä, kyseenalaistamattomia arvoina, jotka kaikkien tulee jakaa. Tyttöjen ympärileikkauksesta puhutaan ”loukkauksena” ja ”rikkomuksena” näitä yhteisesti jaettuja moraalin ilmauksia kohtaan.

Meille suomalaisille silpominen on selkeästi väkivaltaa ja ihmisoikeusloukkaus, joka on jyrkimmässä muodossaan hengenvaarallinen.

Silpomisperinne voidaan katkaista tiiviissä yhteistyössä yhteisöjen kanssa (HS 10.1.2014)

Joka minuutti kuusi tyttöä on vaarassa joutua vakavan ihmisoikeusrikkomuksen uhriksi

²¹⁸ Hall 1999, 77-80

Julma tapa välittää (IL 8.9.2016)

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on ihmisoikeusloukkaus, joka näyttäytyy myös Suomessa.

Järjestö: Suomesta lähetetty lapsia silvottaviksi koulujen loma-aikoina (IS 3.2.2016)

Ihmisoikeusliiton pääsihteeri Kaari Mattila näkee ympärileikkauksen vastaisen kampanjoinnin pohjatyönä vielä suuremmalle hyvälle.

”Kun naiset ymmärtävät, että kyseessä on ihmisoikeusrikkomus, heillä on tapana kiinnostua ihmisoikeuksista laajemminkin.”

Suomessa on tuhansia naisia, joiden sukuelimet on silvottu – maahanmuuttajat voivat vaikuttaa perinteen lopettamiseen lähtömaissaan (HS 14.10.2016)

-Turvapaikanhakija ei kuitenkaan välttämättä ole tietoinen siitä, että sukuelinten silpominen loukkaa ihmisoikeuksia, KHO perustelee päätöstä.

4-vuotiaan tytön ja hänen äitinsä käännitys Suomesta pysäytettiin – Somaliassa lasta saattaisi uhata sukuelinten silpominen (IS 18.7.2019)

Ihmisoikeuksilla on Bettina Shell-Duncanin (2008) mukaan ollut 1990-luvulta lähtien tärkeä rooli tyttöjen ja naisten ympärileikkaamisen vastaisessa kampanjoinnissa. Shell-Duncanin mukaan ympärileikkauksia lähestyttiin ensin terveyteen liittyvillä lähestymistavoilla, mutta nämä hylättiin tehottomina. Kun Wienin ihmisoikeuskonferenssissa 1993 naisiin kohdistuva väkivalta määriteltiin ihmisoikeusrikkomukseksi ja luotiin YK:lle erityisraportoijan toimi naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan, myös ympärileikkaamisen vastustavat kampanjat tarttuivat tähän. Ympärileikkauksesta alettiin puhua naisiin kohdistuvana väkivaltana ja ihmisoikeusrikkomuksena.²¹⁹

Helmi Halosen mukaan ihmisoikeuskehiksestä käytävä keskustelu herättää tärkeän kysymyksen siitä, onko olemassa yleismaailmallisia arvoja, ja jos on, kenen oikeus on määritellä niitä.²²⁰ Osa tutkijoista on kyseenalaistanut yleismaailmallisuuden väitteen ja esittänyt, että kaikki moraaliset arvot – mukaan lukien ihmisoikeudet ja käsitys yhteiskunnan oikeudenmukaisuudesta – ovat sidoksissa kulttuuriseen kontekstiin. Näkökulmaa voi kutsua relativistiseksi erotuksena universalistisesta tavasta lähestyä ihmisoikeuksia.²²¹ Oman aineistoni valossa suhtautuminen ihmisoikeuksiin näyttäytyy voimakkaan universalistisena. Tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen esitetään objektiivisesti vääränä ihmisoikeusrikkomuksena, ja ihmisoikeuksiin vedotaan ilman kulttuurista soveltamista ympärileikkaamisen tuomittavuuden arvioinnissa.

Tyttöjen ympärileikkauksen moraalista tuomittavuutta ilmennetään aineistossa ihmisoikeuksien lisäksi lainsäädännön nojalla. Aineiston valossa laki näyttäytyy järjestelmänä, jossa yhteiskunnassa vallalla olevat ja yhdessä jaetut arvot kulminoituvat. Laillinen-laiton -

²¹⁹ Shell-Duncan 2008, 225-227

²²⁰ Halonen 2016, 17

²²¹ Donoho 1991, 346; Arnold 2013, 4-5

dikotomia esitetään aineistossa niin legitiiminä moraalin mittarina, ettei sen merkitystä ole tarpeen selvittää lukijalle. Laiton teko viittaa ilmiselvästi moraaliseen tuomittavuuteen.

Suomen lainsäädännön mukaan toimenpide on yksiselitteisesti rikoslain alainen rangaistava teko.

Tyttöjen sukuelinten silpominen on saatava loppumaan (HS 2.10.2017)

Häkkänen sanoo, että hän on oikeusministerinä todella huolissaan ilmiöistä, jossa suomalaisessa yhteiskunnassa alkaa näkyä piirteitä rinnakkaisyhteiskunnasta, jossa jollain uskonnon, tradition tai kulttuurin perusteella aletaan tehdä täysin laittomia tekoja, kannustamaan niihin tai jotenkin oikeuttamaan niitä. -- Häkkäsen mukaan nyt tarvitaan lastensuojelun, terveydenhuollon, koulutoimen mutta myös poliisien ja syyttäjien yhteistyötä, jotta silpomisrikoksiin syyllistyneet saadaan laaja-alaisesti oikeuden eteen

Oikeusministeri Häkkänen Suomessa asuvien tyttöjen silpomisista: Erikoista, etteivät nämä törkeät rikokset päädy oikeuteen (IL 25.9.2017)

Tyttöjen ympärileikkaus on Suomessa rikollista ja tuomittavaa toimintaa, silpomista.

Ympärileikattujen naisten määrää Suomessa ei tiedetä – avausleikkaus on helppo toimenpide (10.1.2018 IL)

Sekä tytöille että heidän perheilleen tulisi kertoa uudelleen ja uudelleen, että silpominen on paitsi väärin, myös rikos.

Kansalaisaloite ei auta silvottuja tyttöjä (IS 23.8.2018)

[silpominen] on Suomessa rikollista toimintaa.

Helsingissä on tehty silpomisepäilyjen takia kiireellisiä sijoituksia – Lapsena silvottu kertoo: “Menetin niin paljon verta, että melkein kuolin” (HS 21.8.2017)

Suomalainen yhteiskunta näyttää sallivan kaikessa suvaitsevaisuudessaan rikollisen toiminnan, kirjoittaa Iltalehden Mika Koskinen

Näkökulma: Tyttöjä ulkomaille silvottaviksi – suomalaispoliitikot vaikenevat (IL 23.9.2017)

Tärkeintä on nyt saada epäillyt kiinni teoistaan ja tuomiolle. Se olisi vahva viesti muille yhteisön jäsenille. Nyt käytännössä rikosoikeudellisia seuraamuksia silpomisesta ei ole, mikä on tavallaan viesti sen passiivisesta hyväksymisestä.

Maahanmuuttajien tekemistä rikoksista, kuten silpomisista ei pidä vaieta rasismien pelossa (IL 13.9.2019)

Passiivisesti tekoon suhtautuva vanhempi pitää voida tuomita todella vakavasta pahoinpitelyrikoksesta.

Kansalaisaloite silpomisen kieltävästä laista sai laajaa kannatusta eduskunnassa (IS 11.9.2019)

Naisten sukuelinten silpominen on kuitenkin hyvin erityinen rikos, joka jää helposti paljastumatta. Tämän vuoksi lainsäädännön olisi lähetettävä mahdollisille tekijöille selkeä viesti.

Silpominen on ehkäistävä (HS 29.7.2017)

Universaaliksi mielletty laillinen–laiton -dikotomia liittyy sosialisatioon eli yksilön kykyyn oppia prosessinomaisesti sisäistämään yhteiskunnan vallitseva arvojärjestelmä ja toimintamallit. Millerin (1999) mukaan dikotomiat ovat perustavanlaatuisia kulttuurisia luokkia, joille kulttuurin sisällä elänyt ihminen on sosiaalistunut pitäen niitä kontekstittomina

ja universaaleina.²²² Aineistossa esiintyneen laillinen–laiton -dikotomian yhteydessä ne, jotka eivät ole tätä arvojärjestelmää omaksuneet tai halunneet omaksua, esitetään rikokseen ”syyllisinä”, ”epäiltyinä” ja ”tekijöinä”, ympärileikatut taas ”uhreina”.

Britannia on länsimaiden edelläkävijöitä taistelussa silpomista vastaan. Rikosten ehkäisy ja syyllisten saattaminen vastuuseen teoistaan on ollut kuitenkin vaikeaa. Silpomisen uhrin eivät hevillä puhu kokemuksistaan, sillä aihe on monille tabu.

Silpomisesta syytetty lääkäri sai vapauttavan tuomion Britanniassa (HS 29.7.2017)

Väkivallan uhreja pitää suojella ja tekijät saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen. Väkivaltaa pitää ehkäistä kaikin keinoin.

Silpomisväkivaltaa pitää ehkäistä ennalta (HS 12.3.2018)

Joka minuutti kuusi tyttöä on vaarassa joutua vakavan ihmisoikeusrikkomuksen uhriksi.

Julma tapa välittää (IL 8.9.2016)

Nämä ovat hyvin monimutkaisia asioita, kun jonkun yhteisön jäsen on uhrina ja vielä nuorena iässä tällaiseen joutunut. Siihen on hyvin vaikea puuttua. Pelkästään rikoslainsäädäntöä kehittämällä siihen ei pystytä puuttumaan, Häkkänen sanoo.

Oikeusministeri Häkkänen Suomessa asuvien tyttöjen silpomisista: Erikoista, etteivät nämä törkeät rikokset päädy oikeuteen (IL 25.9.2017)

-Hallituksen on entistä määrätietoisemmin ryhdyttävä toimiin näiden törkeiden ja epäinhimillisten rikosten torjumiseksi ja uhrien auttamiseksi, Vikman toteaa. -- Erilliskriminalisoinnilla voitaisiin nykyistä tehokkaammin viestiä Suomen jyrkän kielteisestä suhtautumisesta näihin rikoksiin sekä rohkaista uhreja ja uhan alla eläviä hakemaan yhteiskunnan tukiverkostoista apua.

Kokoomusnaiset vaatii silpomisen ja pakkoavioliittojen kitkemistä - Sofia Vikman: ”Törkeitä ja epäinhimillisiä rikoksia” (IL 1.11.2017)

Yhteenveto. Kaiken kaikkiaan tämän analyysiluvun pohjalta vaikuttaa siltä, että suhtautuminen tyttöjen ja naisten ympärileikkaukseen kulminoituu inhon ja kauhun ympärille. Kulttuurisesti määritelty hyvä–paha -dikotomia näkyy väkivaltaisuuden, epäinhimillisyyden, julmuuden, brutaaliuden ja raakuuden kuvauksina sekä siinä, kuinka ympärileikkauksen laajuutta käsitellään monissa lehtiartikkeleissa pahimmillaan-lievimmillään -adjektiiviparin kautta. Tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen esitetään myös objektiivisesti vääränä ihmisoikeusrikkomuksena ja rikoksena, joka on yhteensovittamaton universaalit moraaliarvot ilmaisevan oikeusjärjestelmän kanssa.

²²² Miller 1999, 6

7 LOPPUPÄÄTELMÄT

Aloitin tutkielmani sitaatilla, jossa nimimerkillä ”Somali terveydenhoitaja” kirjoittanut lukija (HS 3.12.2018) kritisoi sukuelinten silpomisen yksipuolista uutisointia ja toi omakohtaisen kokemuksen kautta esiin leimaavan uutisoinnin seurauksia. Etsiessäni pro gradu -tutkielmaani sopivaa tutkimuskysymystä ja -aineistoa, törmäsin tähän puheenvuoroon ja pidin sitä poikkeuksellisenä – se antoi puheenvuoron täysin tavalliselle naiselle, jota puhe silpomisesta on leimannut. Kirjoitukseen vastattiin kahdella mielipidekirjoituksella²²³, joissa yksipuolisuuden ongelma tunnustettiin ja peräänkuulutettiin sensitiivistä ja rasistisia stereotypioita välttävää keskustelua. Tämän jälkeen keskustelu aiheen ympärillä kuitenkin tyrehtyi.

Puheenvuoro synnytti itsessäni halun tarttua aiheeseen uudelleen ja osallistua tyttöjen ympärileikkauksia koskevaan keskusteluun tutkielmani kautta. Tutkielmani tavoite oli se, että toiseuttaviin representaatioihin ja rakenteisiin kiinnitettäisiin mediassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa entistä tarkemmin huomiota ja suhtauduttaisiin kriittisemmin totuttujen puhetapojen toistamiseen. Kuten siteeraamani puheenvuoro ja tutkielmassani esiin nostamat aikaisemmat tutkimukset osoittavat, toiseuttamisella on paitsi symbolisia, myös psyykkisiä, materiaalisia ja sosiaalisia seurauksia, ja siksi sen tutkiminen on tärkeää.²²⁴ Tutkielmani tutkimuskysymykseni olivat

- 1) Minkälaisia toiseuttavia representaatioita ja rakenteita sukuelinten silpomista käsittelevistä lehtiartikkeleista on löydettävissä ja
- 2) millä keinoin näitä toiseuttavia representaatioita ja rakenteita tuotetaan?

Kvantitatiivinen analyysi paljasti, että ympärileikatut tai ympärileikkauksen uhan alla olevat tytöt ja naiset, ympärileikkaajat ja yhteisöt, joita ympärileikkaaminen koskettaa, ovat lehtiartikkeleissa läsnäolevia, mutta äänettämiä puheen kohteita. Ympärileikkausta vastustavat tahot taas pääsevät lehtiartikkeleissa huomattavasti useammin esille puhujan roolissa. Moniäänisyyden ja dialogisuuden analyysi mukaili puhujarakenteesta esiin nousseita huomioita, sillä ympärileikkaamisen vastustajilla oli muita yhteisönsä jäseniä useammin dialogia muiden toimijoiden kanssa, ja he olivat katsekontaktin kautta sosiaalisesti lähempänä

²²³ Silpomisistakaan ei pidä vaieta – hiljaisuudessa ei tapahdu muutosta (HS 7.12.2018), Silpomista tulee käsitellä mediassa sensitiivisesti (HS 9.12.2018)

²²⁴ Mm. Östergård 2016 & Oikarinen-Jabai 2014

katsojaa. Aineiston kvantitatiivisen analyysin pohjalta vaikuttaa siltä, että niin sanottuun vastustamisen narratiiviin sopiminen toimii eräänlaisena pääsylippuna rooliin, jonka kautta puhujasta tulee yksi ”meistä”, jotka taistelevat toimenpidettä vastaan.

Aineiston kvalitatiivisessa analyysissä sen sijaan ilmeni, että silpomista käsittelevissä lehtiartikkeleissa rakennettiin toiseuttavia representaatioita puhdas–likainen, itse–muut sekä hyvä–paha -dikotomioiden ympärille. Tyttöjen ja naisten ympärileikkaamista kuvattiin sekä hygieeniseen että symboliseen epäpuhtauteen viitaten, ja kuvaukset epänormaaliudesta liitettiin suoraan kuvitellun ”toisen” anatomiaa, kehoa ja naiseutta leimaavaksi piirteeksi. Käsitys siitä, että ympärileikkaaminen on normaalia, tuli lehtiartikkeleissa kumotuksi virheellisenä. Virheellisen käsitysten selitettiin johtuvan ymmärtämättömyydestä, koulutuksen puutteesta ja virheellisistä uskomuksista. Tyttöjen ja naisten ympärileikkaaminen esitettiin aineistossa myös objektiivisesti vääränä laki- ja ihmisoikeusrikkomuksena, ja siihen liitettiin väkivaltaisuuden, epäinhimillisyyden, julmuuden, raakuuden ja brutaaliuden ilmaisuja.

Kun palaamme toiseuden määritelmään siitä, että ”toinen” on määritelty paitsi erilaiseksi, myös ”itseä” hierarkkisesti alemmaksi, näyttäytyvät edellä mainitut tulokset ongelmallisina. Arvottavien, inhoa ja kauhua kuvaavien ilmaisujen lisäksi eriarvoisesta asemasta viestii se, etteivät ympärileikatut tytöt ja naiset tai heidän yhteisönsä jäsenet pääse osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun itseään koskevan aiheen ympärillä. Suhtautuminen on ambivalenttia; toisaalta ympärileikattu tyttö tai nainen ja hänen yhteisönsä on etäinen ”meihin” nähden, toisaalta hyvinkin läheinen, kulttuuriarvoja uhkaava ”toinen”.

Toinen toiseuden teorioiden keskeinen lähtökohta on se, että ymmärryksemme yhtenäisestä ”meistä” muodostuu sen kautta, mitä ”heidän” ajatellaan olevan. Puhe toiseudesta kantaa siis itseyyttä tai ensimmäisyyttä koskevia oletuksia, ja ”toisen” olemuksellistaminen johtaa ”meidän” esittämiseen homogeenisena ryhmänä. Analysoimissani lehtiartikkeleissa ei juurikaan tuotu esiin kuvitteellisen ”meidän” sisäisiä eroja, mikä tuottaa yhtenäiseltä vaikuttavan käsityksen siitä, mikä on normaalia.²²⁵ Representaatio homogeenisestä ”meistä” johtaa siihen, että itseen nähden erilaisia arvotetaan eri perustein sen mukaan, kuuluvatko he tähän ryhmään vai eivät, kuten Lehtonen ja Raittila (2003, 12) kirjoittavat.

Tutkielmani tulokset ovat linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa ja vahvistavat, että toiseuttavia representaatioita ja rakenteita esiintyy myös suomalaisessa mediassa. Olen tässä tutkielmassa analysoinut rakenteellista toiseutta sanomalehdissä, mutta jatkotutkimus on aiheellista myös muilla viestinnän kentillä ja yhteiskunnan instituutioiden tasolla. Aiheeseen

²²⁵ Lehtonen & Raittila 2003, 9

liittyvässä jatkotutkimuksessa olisi tarpeellista tuoda ympärileikattujen tyttöjen ja naisten sekä heidän yhteisönsä jäsenten ääni selkeämmin esille esimerkiksi tutkimalla, missä yhteyksissä he ovat kokeneet toiseuttamista suomalaisessa yhteiskunnassa ja toisaalta, kuinka yhteiskunnan eri tahot voisivat tukea toimijuuden vahvistamista ja dialogisuuden lisäämistä.

Tytöjen ja naisten ympärileikkaamiseen liittyvässä uutisoinnissa sen sijaan olisi tarpeellista kiinnittää aiempaa enemmän huomiota käytettäviin ilmaisuihin ja dialogisuuden lisäämiseen. Kummallakin on tärkeä merkitys yhteisöön *kuulumisen* kannalta. Kuuluminen rakentuu sekä siitä, kuinka ”me” ja ”muut” esitetään, että siitä, kuinka sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kuulumista osoitetaan.²²⁶ Dialogisuus on kuulumisen kannalta erityisen tärkeää, sillä dialogin kautta vuorovaikutuksen osapuolet saavat tasavertaisesti äänensä kuuluviin ja etsivät vuorovaikutuksen avulla yhteistä ymmärrystä.²²⁷ Aiheen sensitiivisistä luonteesta johtuen tulee tarvittaessa kiinnittää erityistä huomiota myös anonymiteetin takaamiseen.

Dialogisuus ja neutraalit puhetavat voivat luoda pohjaa yhteiselle keskustelualueelle, jossa ”me” yhteenkuuluvana ja toiseuttavat puhetavat hylkäävänä ryhmänä pohdimme ympärileikkaukseen liittyviä teemoja. Äänen saaminen kuuluviin mahdollistaa myös itsensä representoimisen ja olemuksellisten piirteiden ylittämisen – sen, että ympärileikattujen tyttöjen ja naisten sekä heidän yhteisönsä elämä on paljon enemmän kuin vain ”silpomista”.

Tutkielmani haluan päättää Waris Dirien sitaattiin, joka jäi mieleeni luettuani kirjoitusprosessin aikana uudemman kerran teosta *Aavikon kukka*.

Aloitin lapsena tehdystä ympärileikkauksesta. Haastattelun puolivälissä hän yhtäkkiä alkoi itkeä ja sulki nauhurin.

”Mikä sinulle tuli?”

”Schän on hirveää... vastenmielistä. En tiennyt, että tuollaista tapahtuu vielä nykyäänkin.”

”Siinäpä se. Se on asian ydin. Länsimaalaiset eivät tiedä. Luuletko voivasi kirjoittaa siitä lehteen, tuohon koreaan, upeaan lehteen, jota vain naiset lukevat?”

”Lupaen tehdä parhaani. Asiasta päättää kuitenkin esimieheni.”

Haastattelun jälkeisenä päivänä olin poissa tolaltani ja hämmentynyt siitä, mitä olin tehnyt. Kaikki saivat tietää henkilökohtaisimman salaisuuteni. Edes lähimmät ystäväni eivät olleet tienneet, mitä olin pienenä joutunut kokemaan. Koska olin kotoisin pidättyväisestä somalikulttuurista, en voinut kuvitellakaan puhuvani sellaisista asioista. Nyt kuitenkin puhuin siitä miljoonille ihmisille. Lopulta päätin, että olkoon. Menköön arvokkuus, jos se sitä edellyttää. Hylkäsin siis arvokkuuteni kuin olisin riisunut puvun päältäni.

²²⁶ Lehtonen & Raittila 2003, 12

²²⁷ Bahtin 1991, 99-106; Markovà 1990

Lähteet ja apuneuvot

End FGM European Network (2016). How to talk about FGM.

Saatavissa:

https://www.endfgm.eu/editor/files/2017/05/How_to_Talk_about_FGM_FINAL__position_paper_v4_2.pdf (luettu 6.2.2019)

Euroopan parlamentti (2018). *Zero tolerance for female genital mutilation*. Saatavissa:

<http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20180202IPR97032/zero-tolerance-for-female-genital-mutilation> (luettu 25.1.2019).

Euroopan komissio (2013). *Towards the elimination of female genital mutilation*. Saatavissa:

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/fgm_communication_25112013_en_1.pdf (luettu 21.1.2019).

Ihmisoikeusliitto ry

(2018). *Tyttöjen silpominen – median sokea piste?* Saatavissa: <https://ihmisoikeusliitto.fi/tyttojen-silpominen-median-sokea-piste/> (luettu 9.2.2019)

(2017). *Kysymyksiä ja vastauksia tyttöjen sukuelinten silpomisesta*. Saatavissa: <https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2017/02/Kysymyksi%C3%A4-ja-vastauksia-tytt%C3%B6jen-sukuelinten-silpomisesta.pdf> (luettu 25.1.2019).

Kielitoimiston sanakirja (2018). Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

KMT (2018). *Lukijamäärät ja kokonaistavoittavuudet*. Saatavissa:

<http://mediaauditfinland.fi/lukijamaarat/viimeisimmat-tulokset/> (luettu 20.11.2019).

Klemetti, Reija & Raussi-Lehto, Eija (2016). *Edistä, ehkäise, vaikuta: Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-2020*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos THL.

Koukkula, Mimmi & Klemetti, Reija (2019). *Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen (FGM) estämisen toimintaohjelma*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Hubara, Koko (2016). Tarinoiden kertomisesta. Teoksessa Sonya Lindfors (toim.) *Toiseus 101 – näkökulmia toiseuteen*. Helsinki: UrbanApa.

Sosiaali- ja terveysministeriö

(2012). *Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012-2016 (FGM)*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

(2007). *Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen: Toimintaohjelma 2007-2011*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö: Yliopistopaino Kustannus. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76132/passthru.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (luettu 8.2.2019).

Tilastokeskus (2017). Ulkomaalaistaustaiset. Saatavissa: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html> (luettu 6.2.2019).

THL (2018). *Silpomisen ehkäisemiseksi tarvitaan ammattilaisten yhteistyötä*. Saatavissa: <https://blogi.thl.fi/silpomisen-ehkaisuksi-tarvitaan-ammattilaisten-yhteistyota/> (luettu 6.2.2019).

Ulkoministeriö (1995). Pekingin julistus ja toimintaohjelma. Ulkoministeriön julkaisu. Saatavissa: https://um.fi/julkaisut/-/asset_publisher/TVOLgBmLyZvu/content/pekingin-julistus-ja-toimintaohjelma?curAsset=0&stId=47307 (luettu 8.2.2019)

Unicef (2016). Female Genital Mutilation/Cutting: A Global Concern. Saatavissa: https://www.unicef.org/media/files/FGMC_2016_brochure_final_UNICEF_SPREAD.pdf. Luettu 8.2.2019.

WHO

(2008). *Eliminating Female genital mutilation: An Interagency statement*. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/fgm/9789241596442/en/> (luettu 1.2.2019).

Kirjallisuus

Ahmed, Sara (2003). Pelon politiikka. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 189-211.

Allport, Gordon W.; Kenneth Clark & Thomas Pettigrew (1979). *The Nature of Prejudice*. 25th [unabridged] anniversary ed. Reading, Mass.: Perseus Books: Addison-Wesley.

Ampuja, Marko; Koivisto, Juha, & Väliverronen, Esa (2014). *Medioituminen: iskusana, analyttinen työkalu vai uusi paradigma?* Media & Viestintä, 37(2). Saatavissa: <https://doi.org/10.23983/mv.62864>. Katsottu 19.10.2019.

Andro, Armelle & Lesclingand, Marie (2016). *Female Genital Mutilation. Overview and Current Knowledge*. *Population*. 2016/2 Vol. 71, s. 217 – 296.

Anderson, Benedict (2007). *Kuvitellut yhteisöt: Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.

Appadurai, Arjun (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Arnold, Rainer (2013). Reflections on the Universality of Human Rights. Teoksessa Arnold, Rainer (toim.) *The universalism of human rights*. Dordrecht; New York: Springer.

Berg, Rigmor C. & Denison, Eva (2013). A Tradition in Transition: Factors Perpetuating and Hindering the Continuance of Female Genital Mutilation/Cutting (FGM/C) Summarized in a Systematic Review. *Health Care Women Int*. 34(10): 837–895.

Bahtin, Mihail (1991). *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suom. Paula Nieminen & Tapani Laine. [Helsinki]: Orient Express.

Bauman, Zygmunt & Vainonen, Jyrki (1997). *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino.

- Beauvoir, Simone de (1999). *Toinen sukupuoli* (3. p. [lisäp.]). Helsinki: Tammi.
- Chouliaraki, Lilie (2006). *The spectatorship of suffering*. London: Sage.
- Curran, James & Nick Couldry (2003). The Paradox of Media Power. Teoksessa Curran, James & Couldry, Nick (toim.): *Contesting Media Power. Alternative Media in a Networked World*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Couldry, Nick (2005). Media Rituals: Beyond Functionalism. Teoksessa Rothenbuhler, Eric W. & Coman, Mihai (toim.) *Media Anthropology*. Thousand Oaks: Sage Publications, 59-69.
- Dustin, Moira (2010). *Female genital Mutilation/Cutting in the UK: Challenging the Inconsistencies*. European Journal of Women's Studies, 17(1), 7-23.
- Donoho, Douglas (1991). *Relativism Versus Universalism in Human Rights: The Search for Meaningful Standards*. 27 Stanford Journal of International Law, 345-391.
- Douglas, Mary, Blom, Virpi & Hazard, Kaarina (2000). *Puhtaus ja vaara: Ritualistisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman.
(1992). *Discourse and Social Change*. Polity Press, Oxford.
(1997). *Miten media puhuu*. Vastapaino, Tampere.
- Fiske, John (2003). Toimi maailmanlaajuisesti, ajattele paikallisesti. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 131- 154.
- Gieben, Bram & Hall, Stuart (1992). *Formations of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2003). Kartoitettua pedagogiikkaa: Me ja muut nuorten puheissa. Teoksessa Harinen, Päivi (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 272–301.
- Graumann, Carl F. (1990). Perspectival structure and dynamics in dialogues. Teoksessa Foppa, Klaus & Markovà, Ivana (toim.) *The dynamics of dialogue*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Gruenbaum, Ellen (2001). *The Female Circumcision Controversy: an Anthropological Perspective*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hall, Stuart
(2013). The Work of Representation. Teoksessa Hall, Stuart; Evans, Jessica & Nixon, Sean (toim.) *Representation*. 2nd edition. London: Sage, 1–46.
(2013). The Spectacle of the 'Other'. Teoksessa Evans, Jessica; Hall, Stuart & Nixon, Sean. *Representation* (2nd ed.). London: Sage.
(2003). Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa: Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 85-128.

- (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart; Held, Stuart & McGrew, Tony (1992). *Modernity and its futures*. Cambridge: Polity Press.
- Halonen, Helmi (2016). *Beyond Colonial Imagery? Dynamics of Religion, Culture and Agency in the Guardian's End FGM Global Media Campaign* (pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto).
 Saatavissa:
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/162874/Halonen_Helmi_pro%20gradu_2016.pdf?sequence=2&isAllowed=y (luettu 9.2.2019).
- Hiltunen, Anna-Kaisa (2007). Keksinkertaisesti toiseutetuista sankarimaahanmuuttajatariksi. Tutkija- ja lukijatulkinnat vertailussa. Teoksessa Raittila, Pentti (toim.) *Keskusteluja etnisyydestä mediassa: Suomalaisten, maahanmuuttajien ja tutkijoiden tulkintoja*. Tampere: Tampereen yliopisto, 107-130.
- Hjelm, Titus.
 (2016). Theory and Method in Critical Discursive Study of Religion: An Outline. Teoksessa Stuckrad, Kocku von & Wijsen, Frans Jozef Servaas (2016). *Making religion: Theory and practice in the discursive study of religion*. Leiden: Brill. 15-34
 (2015) Critical Discourse Theory and Critical Sociology of Religion. Teoksessa Trzebiatowska, Marta & McKinnon, Andrew (toim.) *Social Theory and the Question of Religion*. Ashgate.
 (2011) Discourse Analysis. Teoksessa Stausberg, Michael & Engler, Steven (toim.) *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*. Routledge.
 (2005) *Saatananpalvonta, media ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoganson, K. L. (2007). *Consumers' imperium: The global production of American domesticity, 1865-1920*. Chapel Hill [N.C.]: University of North Carolina Press.
- Huntington, Samuel P. (1996). *The West Unique, Not Universal*. Foreign Affairs, 75 (6) Nov/Dec 96, 28-46.
- Huttunen, Laura et al. (2005). Suomalainen monikulttuurisuus. Paikallisia ja ylijäisiä suhteita. Teoksessa Rastas, Anna; Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 16-40.
- Isaacs, William (2001). *Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito: Uraauurtava lähestyminen liike-elämän viestintään*. Helsinki: Kauppakaari.
- Karppinen, Kari; Jääsaari, Johanna, & Kivikuru, Ullamaija (2010). *Media ja valta kansalaisten silmin*. (SSKH Notat). Svenska social- och kommunalhögskolan.
- Kivikuru, Ullamaija (2002). Toiseus mediassa. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Heinonen, Ari (toim.) *Mediaetiikan kipupisteet*. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja C 35, 55–60.
- Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri (2010). *Representaatio: Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus.

- Koponen, Päivikki & Mölsä, Mulki (2012). Naisten ympärileikkaus. Teoksessa Castaneda, Anu; Koponen, Päivikki; Koskinen, Seppo; Mölsä, Mulki & Rask, Shadia (toim.) *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa*. Raportti 61/2012. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 141–144. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90907/THL_RAP2012_061_verkko.pdf (luettu 6.2.2019).
- Kortesniemi, Jaana (2016). *Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tuottamat kategoriat tyttöjen ympärileikkauksen puheeksi ottamisen yhteydessä* (pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto).
Saatavissa:
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/169871/Kortesniemi_Sosiaalityo.pdf?sequence=2&isAllowed=y (luettu 9.2.2019).
- Korieh, Chima (2005). “Other” Bodies: Western Feminism, Race, and Representation in Female Circumcision Discourse. Teoksessa Nnaemeka Obioma (toim.) *Female Circumcision and the Politics of Knowledge. African women in imperialist discourses*. Westport: Praeger.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo (2006). *Reading Images. The grammar of visual design*. New York: Routledge.
- Lagerspetz, Olli (2008). Onko likainen kiellettyä? Lian käsite filosofiassa ja kulttuuriantropologiassa. *Tieteessä tapahtuu* 2:8, 3-10.
- Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (2003). Miksi erilaisuus? Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Leye, Els & Sabbe, Alexia. (2009). *Responding to female genital mutilation in Europe. Striking the right balance between prosecution and prevention. A review of legislation*. Ghent, Belgia: International Centre for Reproductive Health, Ghent University.
- Löytty, Olli (2005). Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa Rastas, Anna; Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 161–189.
- Maasilta, Mari; Rahkonen, Juho & Raittila, Pentti (2008). *Islam suomalaisissa joukkoviestimissä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Marková, Ivana (1990). Introduction. Teoksessa Ivana Marková & Klaus Fobba (toim.) *The dynamics of dialogue*. Lontoo: Harvester Wheatsheaf, 1-22.
- Martikainen, Tuomas (2009). Katsaus. Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksessa. *Elore* 16:2, 1-9. Saatavissa http://www.elore.fi/arkisto/2_09/katsaus_martikainen_2_09.pdf. (luettu 30.11.2019).
- Marx, Anthony W. (2003). *Faith in nation: Exclusionary origins of nationalism*. New York: Oxford University Press.
- Mgbeoji, Ikechi (2006). The civilised self and the barbaric other: imperial delusions of order and the challenges of human security. *Third World Quarterly* 27: 5, 855-869.

Miller, Geoffrey (1999). *Female Genital Mutilation: A Cultural-Legal Analysis*. NYU Law School, Public Law & Legal Theory Working Paper No.8. Saatavissa https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=206788. (luettu 29.11.2019).

Nnaemeka, Obioma (2005). *African Women, Colonial Discourses, and Imperialist Interventions: Female Circumcision as Impetus*. Teoksessa Nnaemeka Obioma (toim.) *Female Circumcision and the Politics of Knowledge. African women in imperialist discourses*. Westport: Praeger.

Oikarinen-Jabai, Helena (2014). *Suomalaisia vai toisia – maahanmuuttajataustaiset nuoret pohtimassa paikkojaan*. Teoksessa Gissler, Mika; Kekkonen, Marjatta; Känkänen, Päivi; Muranen, Päivi & Wrede-Jäntti, Matilda (toim.) *Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot - vuosikirja 2014*. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2005). *Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena*. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) *Nationalismit*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Papademetriou, George C (2011). *Two Traditions, One Space: Orthodox Christians and Muslims in Dialogue*. Somerset Hall Press, 138.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Pietilä, Veikko (1976). *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudeamus.

Raittila, Pentti

(2007). *Keskusteluja etnisyydestä mediassa: Suomalaisten, maahanmuuttajien ja tutkijoiden tulkintoja*. Tampere: Tampereen yliopisto.

(2004). *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Tampere: Tampere University Press.

(2000). *Toiseuden tuottamisesta etnisyyttä koskevissa sanomalehtikirjoituksissa. Pohdintoja sisällön erittelyn mahdollisuuksista ja rajoista*. Media & Viestintä 23(4). Saatavissa <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/61515>. (luettu 7.11.2019).

Rouzi, Abdulrahim A. (2013). *Facts and controversies on female genital mutilation and Islam*. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*. 18 (1): 10-14.

Said, Edward (1978 & 1994). *Orientalism*. New York: Vintage Books.

Sakaranaho, Tuula (1998). *The complex other: A rhetorical approach to women, Islam and ideologies in Turkey*. [Helsinki]: University of Helsinki, Department of Comparative Religion.

Seppänen, Janne

(2002). *Katseen voima: Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.

(2005) *Visuaalinen kulttuuri: Teoriaa ja metodeja kuvien tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.

Shell-Duncan, Bettina (2008). *From health to human rights: Female genital cutting and the politics of intervention*. *American Anthropologist*, 110(2), 225-236.

Sontag, Susan (2002). *On Photography*. Lontoo: Penguin Books.

Sumiala, Johanna (2010). *Median rituaalit: Johdatus media-antropologiaan*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Suomen lasten ja nuorten säätiö (2012). *Nuorten ajatuksia kehitysyhteistyöstä*. Helsinki: Suomen lasten ja nuorten säätiö.

Stuckrad, Kocku von & Wijsen, Frans Jozef Servaas (2016). *Making religion: Theory and practice in the discursive study of religion*. Leiden: Brill.

Tag-Eldin, Mohammed A.; Gadallah, Mohsen A.; Al-Tayeb Mahmoud N.; Abdel-Aty Mostafa; Mansour, Esmat & Sallem, Mona. (2008). *Prevalence of female genital cutting among Egyptian girls*. Bull World Health Organ. 2008; 86: 269–274.

Taira, Teemu

(2016) Discourse on 'Religion' in Organizing Social Practices: Theoretical and Practical Considerations. Teoksessa Stuckrad, Kocku von & Wijsen, Frans Jozef Servaas (toim.). *Making religion: Theory and practice in the discursive study of religion*. Leiden: Brill. 125-146.

(2015). *Pehmeitä kumouksia: Uskonto, media, nykyaika*. Turku: Eetos.

(2013) Making Space for Discursive Study in Religious Studies. *Religion* 43 (1), 26-45.

Tervahartiala, Anna (2016). *He, joista ei koskaan tule me. Toiseuden tuottaminen ja ylläpito kuvajournalismissa sekä ulkomaan uutisoinnissa* (pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto).

Saatavissa:

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99361/tervahartiala.pdf?sequence=1> (luettu 2.2.2019).

Tiilikainen, Marja (2003). *Arjen islam: Somalinaisten elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Tuokkola, Marianna (2017). *Humanitaarinen viestintä ja valta. Toimijat, yleisö ja järjestö kehitysyhteistyökampanjoissa*. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Viestinnän pro gradu -tutkielma. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/191496> (luettu 1.7.2019)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (5., uud. laitos.). Helsinki: Tammi.

Utz-Billing, Isabell & Kentenich, Heribert (2008). *Female genital mutilation: an injury, physical and mental harm*. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*. 2008; 29(4): 225–229.

Varshney, Ashutosh (1997). Classes, like Ethnic Groups, Are Imagined Communities: A Response to Rao. *Economic and Political Weekly*. 1997; 32(28): 1737-1741.

Östergård, Nina (2016). *Mitä siihen vielä vaaditaan?* Pro gradu -tutkielma neljän nuoren somalinaisen kokemasta toiseudesta suomalaisessa yhteiskunnassa (pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto).
Saataavissa:
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/51148/5/Pro%20gradu%20Nina%20%C3%96sterg%C3%A5rd%20lopullinen.pdf> (luettu 1.11.2019).

Viitteet

Helsingin Sanomat

1. Kun laki kielsi tyttöjen sukuelinten silpomisen, kenialaiset alkoivat silpoa yhä nuorempia: ”Normaali osa naisen elämää”, sanoo ylpeä ympärileikkaaja. (HS 15.10.2019)
2. KHO: Pientä tyttöä ei voi palauttaa Somaliaan ennen kuin on selvitetty, uhkaako häntä siellä silpominen (HS 17.7.2019)
3. Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson tyttöjen silpomisen kieltävästä erillislaista: ”Pitää paneutua siihen, mitä muissa Pohjoismaissa on tehty” (HS 28.6.2019)
4. Leila Mohamudin sukupuolielintä silvottiin, kun hän oli seitsemän: Suomessa Mohamud katkaisi sukunsa pitkän perinteen (HS 28.6.2019)
5. Lontolaisäiti sai 11 vuoden vankeustuomion tyttärensä sukuelimien silpomisesta (HS 8.3.2019)
6. Suomessakin kymmenien naisten ympärileikkausompeleet leikataan vasta, kun lapsi on jo syntymässä (HS 26.2.2019)
7. Sukuelinten silpominen pitäisi kieltää erillislailla (HS 9.2.2019)
8. THL: Suomessa voi olla jopa tuhansia tyttöjä silpomisuhan alla (HS 6.2.2019)
9. Britanniassa annettiin ensimmäinen tuomio silpomisesta: äiti silpoi kolmevuotiaan tyttärensä sukuelimet (HS 1.2.2019)
10. Silpomista tulee käsitellä mediassa sensitiivisesti (HS 9.12.2018)
11. Silpomisistakaan ei pidä vaieta – hiljaisuudessa ei tapahdu muutosta (HS 7.12.2018)
12. Tyttöjen sukupuolielinten silpomisen saama mediahuomio leimaa somalityttöjä (HS 3.12.2018)
13. Tutkimus: Tyttöjen sukuelinten silpomiset ovat vähentyneet merkittävästi Afrikassa sitten 1990-luvun alun (HS 11.11.2018)
14. Asiapuhetta silpomisesta (25.9.2018)
15. Kansalaisaloite tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämisestä etenee eduskuntaan (HS 18.8.2018)

16. Somaliassa tytön sukuelinten silpomisesta joutuu ensimmäistä kertaa syytteeseen – 10-vuotias tyttö kuoli sairaalassa (HS 25.7.2018)
17. ”Miksi Suomessa ei ole tehty yhtään rikosilmoitusta silpomisista?” kysyy naisten ympärileikkauksen kieltämistä erillislailla vaativa Ujuni Ahmed (HS 15.5.2018)
18. Tyttäresi nimeen on dokumentti rohkeista tansanialaistytöistä, jotka pakenivat silpomista turvataloon (HS 9.4.2018)
19. Silpomisväkivaltaa pitää ehkäistä ennalta (HS 12.3.2018)
20. Meeri Koutaniemi kuvasi ympärileikkausta Keniassa vuonna 2014 ja tapasi silvotun tytön vuonna 2016 – koskettavat kuvareportaasit nyt uusintana (HS 28.1.2018)
21. Paschalia pakeni kotoaan 13-vuotiaana, kun isä ryhtyi valmistelemaan ympärileikkausta ja avioliittoa – tansanialaiset turvakodit täyttyvät lapsista, jotka pelkäävät partaterää (HS 28.1.2018)
22. Liberia kielsi alaikäisten tyttöjen ympärileikkaukset – mutta vain vuoden ajaksi (HS 25.1.2018)
23. Feministijuristi Reda Eldanbouki taistelee Egyptissä tyttöjen puolesta – siksi hänen kotioivessaan on kolme lukkoa (HS 23.1.2018)
24. Häirintä tuomitaan, silpominen jatkuu (HS 28.10.2017)
25. Tyttöjen sukuelinten silpominen on saatava loppumaan (HS 2.10.2017)
26. ”Olisin saanut piiskaa, jos olisin sotkenut ulkopuolisia asiaan” – Tuore selvitys: Suomesta viedään tyttöjä ympärileikkavaksi ulkomaille, ja operaatioita tehdään jopa ilman puudutusta (HS 22.9.2017)
27. Tyttöjen silpomisen taustalla on usein hyvä tahto (HS 26.8.2017)
28. Helsingissä on tehty silpomisepäilyjen takia kiireellisiä sijoituksia – Lapsena silvottu kertoo: ”Menetin niin paljon verta, että melkein kuolin” (HS 21.8.2017)
29. Silpominen on ehkäistävä (HS 29.7.2017)
30. ”Lapsena silvottu nainen ei välttämättä tiedä, miltä sukuelimien tulisi näyttää” – Britanniassa silpomisesta saa kovan rangaistuksen, Suomessa ei ole edes silpomista koskevaa lakia (HS 28.7.2017)
31. Tyttöjen silvontaa todistaneen Meeri Koutaniemen valokuville ylistystä nyt Time-lehdessä (HS 7.3.2017)
32. Klitoriksen korjausleikkaus on silvotuille naisille ”kuin näön palauttaminen sokealle”, sanoo Somalian presidentiksi pyrkivä Fadumo Dayib (HS 30.10.2016)
33. Suomessa on tuhansia naisia, joiden sukuelimet on silvottu – maahanmuuttajat voivat vaikuttaa perinteen lopettamiseen lähtömaissaan (HS 14.10.2016)

34. Mitä tapahtui silvotulle tytölle? Meeri Koutaniemi tapasi Keniassa uudelleen tytön, jonka ympärileikkaus kohahdutti toissa vuonna (HS 9.10.2016)
35. HS julkaisee sunnuntaina jatko-osan Meeri Koutaniemen kuvareportaasille tyttöjen ympärileikkauksesta – aiempi juttu luettavissa jo nyt (HS 8.10.2016)
36. Tyttöjen ympärileikkaukset ovat vähentyneet – silti moni joutuu yhä silvotuksi (HS 11.7.2016)
37. YK:n pääsihteeri Ban Ki-moon HS:n mielipidepalstalla: Tyttövauvat joutuvat liian usein kokemaan silpomisen (HS 9.3.2016)
38. Gambia kielsi naisten ympärileikkaukset (HS 26.11.2015)
39. Mikä sai miehet luopumaan naisten silpomisen tukemisesta? – Meeri Koutaniemen kuvat Etiopiasta (HS 6.2.2015)
40. Miehet silpomista vastaan (HS 6.2.2015)
41. Silpomisesta syytetty lääkäri sai vapauttavan tuomion Britanniassa (HS 4.2.2015)
42. Sukuelinten silpominen oikeudessa Britanniassa (HS 27.1.2015)
43. Grace Sukuku silpoi urallaan tuhansien tyttöjen sukuelimet (HS 25.1.2015)
44. Teini kuoli sukuelinten silpomiseen (HS 21.11.2014)
45. Egyptiläistyttö kuoli sukuelinten silpomiseen – oikeus vapautti lääkärin (HS 20.11.2014)
46. Järjestö: Tansaniassa naitetaan jopa 7-vuotiaita tyttöjä (HS 29.10.2014)
47. YK: Jihadistit määräisivät 11–46-vuotiaiden naisten sukuelimet silvottaviksi (HS 25.7.2014)
48. Tutkimus: Britanniassa selvästi arveltua enemmän sukupuolielinten silpomisia (HS 22.7.2014)
49. Poikien ympärileikkaus on erillinen asia (HS 8.7.2014)
50. Silpomisia voi olla Suomessakin (HS 24.6.2014)
51. Silvottuja naisia ja tyttöjä on yli 125 miljoonaa (HS 17.6.2014)
52. JSN antoi HS:lle vapauttavan päätöksen ympärileikkauksuvien julkaisemisesta (HS 21.5.2014)
53. JSN antoi HS:lle vapauttavan päätöksen ympärileikkauksuvien julkaisemisesta (HS 22.5.2014)
54. Somalitytön tuhkimotarina (HS 9.4.2014)
55. Suomessa ei ole syytetty silpomisista (HS 21.4.2014)
56. Brittilääkäri syytteeseen sukuelinten silvonnasta (HS 21.3.2019)
57. Time-lehti julkaisi Meeri Koutaniemen kuvat tyttöjen ympärileikkauksista (HS 7.2.2014)
58. Tyttöjen silpomiselle on sanottava ehdoton ei (HS 6.2.2014)
59. Naisten ympärileikkaus on jaettu trauma (HS 19.1.2014)

60. Silpomiskuvia on käsitelty JSN:ssä aikaisemminkin (HS 16.1.2014)
61. Väkivallan piilottaminen olisi vastuutonta (HS 15.1.2014)
62. Tyttöjen ympärileikkauksia ehkäistään Suomessa (HS 12.1.2014)
63. Ympärileikkausperinne koskettaa Suomessakin (HS 11.1.2014)
64. Toimitukselta: Lukijoilla on oikeus tietää totuus myös vaikeista ja vastenmielisistä asioista (HS 11.1.2014)
65. Silpomisen kuvaamisessa on eettisiä ongelmia (HS 10.1.2014)
66. Silpomisperinne voidaan katkaista tiiviissä yhteistyössä yhteisöjen kanssa (HS 10.1.2014)
67. Hetki ennen silpomista – suomalaiskuvaaja todisti kahden tytön ympärileikkausta Keniassa (HS 5.1.2014)
68. Huomenna hänet silvotaan – suomalaiskuvaaja todisti ympärileikkausta Keniassa (HS 5.1.2014)

Iltalehti

1. Maahanmuuttajien tekemistä rikoksista, kuten silpomisista, ei pidä vaieta rasismien pelossa (IL 13.9.2019)
2. Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kieltämiseen tarvitaan erillislaki (IL 2.9.2019)
3. 4-vuotiaan tytön ja hänen äitinsä käännäytys Suomesta pysäytettiin – Somaliassa lasta saattaisi uhata sukuelinten silpominen (IL 18.7.2019)
4. Salliiko Suomi vaikenemalla tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen? (IL 6.2.2019)
5. Presidentti Tarja Halonen tukee Pelasta pimppi -kampanjaa: ”Stop tyttöjen silpomiselle!” (IL 30.1.2019)
6. Nämä silpomiseen liittyvät myytit ylläpitävät perinnettä (IL 1.12.2018)
7. Joululahjaksi partaterä - joulukuu on tyttöjen silpomissesonki (IL 1.12.2018)
8. Kansanedustaja vaatii ripeästi erillislakia tyttöjen ympärileikkauksen kieltämiseksi: ”Helsingissä synnyttämään tulee lähes viikoittain ympärileikattuja naisia” (IL 11.10.2018)
9. ”Jokainen silvottu tyttö on liikaa” - kansalaisaloite tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämiseksi etenee eduskuntaan: 50 000 nimeä kasassa (IL 18.8.2018)
10. 10- ja 11-vuotiaat siskokset kuolivat sukupuolielinten silpomisleikkauksen jälkeen Somaliassa (IL 5.9.2018)
11. 10-vuotias tytär kuoli verenhukkaan, somali-isä puolustelee tyttöjen ympärileikkausta (IL 23.7.2018)
12. Belgia ottaa järeämmät keinot käyttöön tyttöjen silpomisen ehkäisemiseksi - Lääkäreiltä poistuu vaitiolovelvollisuus (IL 5.6.2018)

13. Kesälomien synkkä puoli: Suomesta lähetetään tyttöjä silvottavaksi ulkomaille (IL 2.6.2018)
14. Lusikka alushousuissa ei Finavian turvatarkastuksessa hetkauta: ”Ei ole kiellettyjen tavaroiden listalla” - hiljaisen hätähuudon ymmärtäminen vaatisi ohjeistuksen, mutta onko sellaista tulossa? (IL 22.5.2018)
15. Ruotsissa tyttöjä ohjeistetaan piilottamaan lusikka alushousuihin, jos uhkana on silpominen tai pakkoavioliitto (IL 22.5.2018)
16. Tänään tv:ssä: Jopa 6-vuotiaat lapset pakenevat vanhempiaan - sukupuolielimet silvotaan useamman lehmän toivossa (IL 9.4.2018)
17. Ympärileikattujen naisten määrää Suomessa ei tiedetä - avausleikkaus on helppo toimenpide (IL 10.1.2018)
18. Kokoomusnaiset vaatii silpomisen ja pakkoavioliittojen kitkemistä - Sofia Vikman: ”Törkeitä ja epäinhimillisiä rikoksia” (IL 1.11.2017)
19. Ympärileikatun tuska ei unohdu - silvottujen naisten kertomukset palauttivat mieleen Ujuni Ahmedin oman trauman (IL 30.9.2017)
20. Tyttölasten silpominen suututtaa Nasima Razmyaria: ”Jos lapsen korvat leikattaisiin, me kaikki näkisimme sen, ja heti pysähdyttäisiin” (IL 30.9.2017)
21. Sensuroimaton Päivärinta tänään: Pikkulapsena sukuelinten silpomisen kokenut kertoo ympärileikattujen tyttöjen julmasta kohtalosta (IL 27.9.2017)
22. Tyttöjen ympärileikkauksiin jo ennen tuoretta kohua puuttunut Arja Juvonen: ”Nyt tarvitaan järeämpiä toimia” (IL 25.9.2017)
23. Tyttöjen ympärileikkauksiin jo ennen tuoretta kohua puuttunut Arja Juvonen: ”Nyt tarvitaan järeämpiä toimia” (IL 25.9.2017)
24. Ympärileikkausraportin kirjoittaja Ujuni Ahmed pahastui Husu Husseinin kommentista: ”kuulosti silpomisen kokeneiden vähättelyltä” (IL 24.9.2017)
25. Näkökulma: Tyttöjä ulkomaille silvottaviksi - suomalaispoliitikot vaikenivat (IL 23.9.2017)
26. Selvitys: Maahanmuuttajat lähettävät tyttöjä laittomasti silvottavaksi ulkomaille - yhtään rikosilmoitusta ei ole tehty (IL 22.9.2017)
27. Poliisiylijohtaja: Poliisin lähes mahdoton puuttua tyttöjen sukupuolielinten silpomiseen (IL 22.9.2017)
28. Somalitaustainen ”Husu” Hussein: ”En tiedä ainuttakaan tapausta, jossa tyttö olisi viety takaisin Somaliaan ympärileikattavaksi” (IL 22.9.2017)
29. Ministeri Saarikko: Naisten sukuelinten silpominen pitää kieltää lailla (IL 1.8.2017)

30. Julma tapa välittää (IL 8.9.2016)
31. Muftin kommentit järkyttävät Venäjällä: "Ympärileikkaus kaikille naisille olisi hyvä juttu" (IL 18.8.2016)
32. Tällaista on elämä ympärileikattuna naisena: "Miksi äitini antoi poistaa minusta sen osan, joka olisi antanut nautintoa?" (IL 11.5.2016)
33. Naisten ympärileikkaus: veljet pitävät kiinni, kun tyttöjä silvotaan (IL 8.1.2015)
34. Suomessa on paljon ympärileikattuja tyttöjä (IL 10.1.2014)

Ilta-Sanomat

1. Kansalaisaloite silpomisen kieltävästä laista sai laajaa kannatusta eduskunnassa: "Pitää voida tuomita todella vakavasta pahoinpitelyrikoksesta" (IS 11.9.2019)
2. Pientä tyttöä ei voi palauttaa Somaliaan, ennen kun on selvitetty, uhkaako häntä siellä silpominen – KHO palautti asian Migrin käsiteltäväksi (IS 17.7.2019)
3. Suomessa voi olla jopa tuhansia tyttöjä silpomisuhan alla (IS 6.2.2019)
4. Kansalaisaloite ei auta silvottuja tyttöjä (IS 23.8.2018)
5. Kansalaisaloite tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämiseksi keräsi 30 000 nimeä alle viikossa – etenee eduskunnan käsittelyyn (IS 18.8.2018)
6. Ruotsissa neuvotaan tyttöjä, joita uhkaa pakkoavioliitto tai silpominen: piilota lusikka alusvaatteisiin lentokentällä (IS 21.5.2018)
7. Uutissuomalainen: Oikeusoppineiden mukaan tyttöjen silpomista ei tarvitse kirjata rikoslakiin (IS 2.10.2017)
8. Lapsiasiavaltuutettu kannattaa erillistä lakia sukupuolielinten silpomisesta (IS 2.8.2017)
9. Ministerit pohtivat pian, voidaanko sukupuolielimien silpominen kieltää erikseen laissa (1.8.2017)
10. Egypti hyväksyi kovemmat tuomiot tyttöjen sukupuolielinten silpomisesta (IS 29.9.2016)
11. Unicef: Enemmistö tuomitsee tyttöjen sukuelinten silpomisen – tapausten määrä silti kasvamassa (IS 5.2.2016)
12. Järjestö: Suomesta lähetetty lapsia silvottaviksi koulujen loma-aikoina (IS 3.2.2016)
13. Suomalaisia herätellään räväkällä kampanjalla – "Yli kolme miljoonaa silvotaan joka vuosi" (IS 2.2.2016)
14. Egyptiläistyttö kuoli sukuelinten silpomiseen - oikeus vapautti lääkärin (IS 20.11.2014)
15. YK: Jihadistit määräisivät 4 miljoonan naisen sukuelimet silvottaviksi (IS 25.7.2014)
16. Ympärileikkaukset hankaloittavat synnytyksiä myös Suomessa (IS 20.1.2014)